

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Πολιτικές για τη μετανάστευση, τις Κοινωνικές Διακρίσεις
& την Ιδιότητα του Πολίτη»

**«ΟΨΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ. ΒΙΩΜΑΤΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ ΣΤΙΣ
ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΑΧΑΡΝΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΤΤΙΚΗΣ»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της φοιτήτριας Σοφίας Μιχαλομανωλάκη
Α.Μ 3032202001422

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή
Επιβλέπων: Εμμανουήλ Σπυριδάκης
Μέλη: Ανδρέας Φερόνας
Έφη Γαζή

Κόρινθος, Ιανουάριος 2022

Ευχαριστίες

Με τη παρούσα διπλωματική εργασία ολοκληρώνονται οι σπουδές μου στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα «Κοινωνική Πολιτική», του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω τις ειλικρινείς ευχαριστίες μου σε όσους συνέβαλλαν στην ολοκλήρωση αυτής της προσπάθειας.

Πρωτίστως ευχαριστώ τον επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής μου εργασίας, τον καθηγητή του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, κύριο Μάνο Σπυριδάκη για την επιστημονική υποστήριξη, καθοδήγηση και εμπιστοσύνη που μου έδειξε. Ήταν παρών όποτε χρειάστηκα τη βοήθειά του. Επιπρόσθετα απευθύνω ευχαριστίες σε όλους τους διδάσκοντες στο εν λόγω μεταπτυχιακό για τις γνώσεις, εμπειρίες και σκέψεις που μου μετέδωσαν.

Θα ήταν παράλειψη μου να μην ευχαριστήσω τους αγαπητούς συναδέλφους από τις Κοινωνικές Δομές του Δήμου Μεταμόρφωσης για την υποστήριξη τους κατά τη διεξαγωγή της έρευνας. Ιδιαίτερα ευχαριστώ από καρδιάς όλους τους γονείς και εφήβους που δέχτηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα, έδειξαν εμπιστοσύνη και μοιράστηκαν τα βιώματά τους. Εύχομαι να ονειρεύονται και να *«κρύβουν μέσα τους ένα παιδί που θα θέλε να φτιάξει τη ζωή στα μέτρα της καρδιάς του»* όπως λέει ο ποιητής.

Τέλος εκφράζω την ευγνωμοσύνη μου στο σύζυγο μου Γιάννη και στα δυο παιδιά μου Μιχάλη και Γεωργία για τη στήριξη και τη κατανόηση τους καθ' όλη την διάρκεια των σπουδών μου.

Απόσπασμα από το ποίημα «Ωδή στη φτώχεια» του Pablo Neruda

Όταν γεννήθηκα, φτώχεια, με ακολούθησες, με κοιτούσες μέσα από τις τάβλες που είχαν σαπίσει από τη βαρυχειμωνιά. Ξαφνικά ήταν τα δικά σου μάτια εκείνα που κρυφοκοιτούσαν από τις τρύπες..... Ήταν εκεί παραμονεύοντάς με, τα όμοια με σαράκι δόντια σου, τα μάτια σου, τέλματα σωστά, η σταχτιά σου γλώσσα που κόβει τα ρούχα, το ξύλο, τα κόκαλα και το αίμα, ήσουν εκεί ψάχνοντάς με, ακολουθώντας με στους δρόμους από τότε που γεννήθηκα.....

Τώρα ,φτώχεια, σ' ακολουθώ εγώ. Είμαι αμείλικτος όπως ήσουν κι εσύ. Όπου κι αν πας, φτώχεια, το τραγούδι μου τραγουδά, η ζωή μου ζει, το αίμα μου αγωνίζεται..... Θα καταρρίψω τις ωχρές σου σημαίες όπου κι αν υψωθούν.....

Εγώ μαζί με άλλους, πάρα πολλούς άλλους, σ' εξορίζουμε από τη Γη στη Σελήνη για να μείνεις εκεί παγωμένη κι αιχμάλωτη κοιτώντας με μισό μάτι το ψωμί και τα ελέη που θα καλύψουν τη γη από αύριο.....

Μετάφραση: Δήμητρα Παπαβασιλείου

Περιεχόμενα

Κατάλογος Πινάκων.....	6
Κατάλογος Διαγραμμάτων.....	6
Κατάλογος Γραφημάτων.....	6
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	7
ABSTRACT.....	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ.....	12
1.1 Η ερμηνεία της φτώχειας.....	12
1.2 Οι διαστάσεις της παιδικής φτώχειας.....	15
1.3 Η διαγενεακή μεταβίβαση της φτώχειας.....	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΣΤΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΤΟΥΣ.....	20
2.1 Απασχόληση και παιδική φτώχεια.....	20
2.2 Συνθήκες διαβίωσης και παιδική υγεία.....	21
2.3 Φτώχεια και Διατροφή.....	22
2.4 Φτώχεια και ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού.....	24
2.5 Παιδική φτώχεια και εκπαίδευση.....	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΠΑΙΔΙΚΗ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ - ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ.....	27
3.1 Η παιδική φτώχεια στην Ευρώπη.....	27
3.1.1 Ο τύπος της οικογένειας σημαντικός παράγοντας για την ανάπτυξη κινδύνου φτώχειας.....	28
3.1.2 Κίνδυνος φτώχειας σε χαμηλής έντασης εργασίας νοικοκυριά με εξαρτώμενα τέκνα.....	29
3.1.3 Ο κίνδυνος της φτώχειας των παιδιών επηρεάζεται από το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων.....	31
3.1.4 Ποσοστά υλικής στέρησης σε διαφορετικούς τύπους νοικοκυριών.....	32
3.1.5 Σοβαρή υλική στέρηση κατά ηλικία.....	32
3.2 Ευρωπαϊκές πολιτικές αντιμετώπισης της παιδικής φτώχειας.....	34
3.3 Η παιδική φτώχεια στην Ελλάδα - Πολιτικές αντιμετώπισης της παιδικής φτώχειας ..	36
3.3.1 Πρόσφατα στατιστικά στοιχεία για την παιδική φτώχεια στην Ελλάδα.....	36
3.3.2 Εθνικές πολιτικές καταπολέμησης της παιδικής φτώχειας.....	40
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ.....	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	47
4.1 Ερευνητικό πεδίο.....	47

4.2 Οργάνωση πλάνου έρευνας.....	47
4.2.1 Σκοπός και στόχοι της έρευνας - Ερευνητικά ερωτήματα	47
4.2.2 Τόπος έρευνας	49
4.2.3 Μεθοδολογία - Ερευνητικό εργαλείο	50
4.2.4 Δείγμα έρευνας – Ερευνητικά υποκείμενα.....	51
4.2.5 Δυσκολίες στην υλοποίηση της έρευνας και προστιθέμενη αξία της έρευνας.....	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ- ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ	54
5.1 Δημογραφικά στοιχεία	54
5.2 Μέθοδος ανάλυσης δεδομένων	54
5.3 Αποτελέσματα από τα δεδομένα της έρευνας	56
5.3.1 Η αντίληψη για τη παιδική φτώχεια.....	56
5.3.2 Επιβαρυντικοί παράγοντες εμφάνισης της παιδικής φτώχειας.....	59
5.3.3 Επιπτώσεις της φτώχειας σε σημαντικούς τομείς στη ζωή των παιδιών.....	62
5.3.4 Πηγές κοινωνικής και κρατικής υποστήριξης των φτωχών παιδιών.....	69
5.3.5 Προσδοκίες- όραμα για το μέλλον	70
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	73
Ξενόγλωσση	78
Ελληνόγλωσση	83
Διαδικτυακές πηγές	85
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι.....	87
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ	89
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ.....	91

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1. Σοβαρή υλική υστέρηση ανά ομάδα ηλικιών, ΕΕ-27: έτη 2015 -2019 (Πηγή : Eurostat).....	33
Πίνακας 2. . Κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (κατά ομάδες ηλικιών) (Πηγή : ΕΛΣΤΑΤ).	36
Πίνακας 3. Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού με υλικές στερήσεις, κατά ομάδες ηλικιών 2011-2020 (Πηγή ΕΛΣΤΑΤ).....	39
Πίνακας 4. Κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, κατά τύπο νοικοκυριού με εξαρτώμενα τέκνα: 2020 (Πηγή ΕΛΣΤΑΤ).....	39

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1. Ποσοστό παιδιών που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στην Ε.Ε. (Πηγή: Eurostat).....	27
Διάγραμμα 2. Ποσοστό (%) του πληθυσμού που κινδυνεύει από φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό (Πηγή: Eurostat).....	29
Διάγραμμα 3. Ποσοστό (%) του πληθυσμού ηλικίας κάτω των 60 ετών που κινδυνεύει από τη φτώχεια (Πηγή Eurostat).....	30
Διάγραμμα 4. Ποσοστό (%) παιδιών ηλικίας κάτω των 18 ετών που κινδυνεύουν από τη φτώχεια, που αναλύεται από το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης που έχουν επιτύχει οι γονείς τους (Πηγή: Eurostat).....	31
Διάγραμμα 5. Σοβαρή υλική υστέρηση ανά τύπο νοικοκυριού στην ΕΕ-27, έτος 2019 (Πηγή : Eurostat).....	32

Κατάλογος Γραφημάτων

Γράφημα 1. Υλική Στέρηση 2020 (Πηγή ΕΛΣΤΑΤ)	38

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία εστιάζει στο πολυδιάστατο κοινωνικό φαινόμενο της παιδικής φτώχειας και κυρίως στον τρόπο που ερμηνεύεται από γονείς και εφήβους. Ο σκοπός είναι η ολιστική διερεύνηση της εμπειρίας τους γύρω από τις συνθήκες φτώχειας που βιώνουν μέσω μιας ποιοτικής προσέγγισης με χρήση της ημιδομημένης συνέντευξης ως ερευνητικής μεθόδου. Στην έρευνα αυτή συμμετείχαν οκτώ γονείς και πέντε έφηβοι ηλικίας 13-17 ετών στη περιοχή της βορειοανατολικής Αττικής, στη Μεταμόρφωση και στις Αχαρναί. Η ανάλυση των βιωμάτων των γονέων και των εφήβων γύρω από το φαινόμενο αυτό και οι στρατηγικές που υιοθετούν, αναδεικνύει τις αρνητικές επιπτώσεις της φτώχειας σε σημαντικούς τομείς της ζωής των παιδιών, εντοπίζει παράγοντες που συμβάλλουν στην αναπαραγωγή της φτώχειας και τέλος φαίνεται η έλλειψη εξειδικευμένης κοινωνικής υποστήριξης για τα παιδιά .

Είναι γεγονός ότι η φτώχεια έχει αντίκτυπο στην καθημερινότητα τόσο των ενήλικων, όσο και των ανήλικων πολιτών, καθώς επηρεάζονται οι δείκτες ψυχικής και σωματικής τους ευημερίας μέσα από τις ραγδαίες αλλαγές που υφίστανται οι οικογένειες στο υπάρχον κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο.

Λέξεις – κλειδιά: παιδική φτώχεια, κοινωνική υποστήριξη, διαγενεακή μεταβίβαση

ABSTRACT

This paper focuses on the multidimensional social phenomenon of child poverty and especially on the way it is interpreted by parents and adolescents. The aim is to holistically explore their experience around the conditions of poverty they experience, through a qualitative approach using the semi-structured interview as a research method. Eight parents and five teenagers aged 13-17 in the area of north-eastern Attica, Metamorfofi and Acharnai participated in this research. The analysis of the experiences of parents and adolescents around this phenomenon and the strategies they adopt, highlights the negative effects of poverty in important areas of children's lives, identifies factors that contribute to the reproduction of poverty and finally shows the lack of specialized social support for the children.

It is a fact that poverty has an impact on the daily lives of both adults and minors, as their indicators of mental and physical well-being are affected through the rapid changes that families undergo in the existing socio-economic context.

Keywords: child poverty, social support, intergenerational transmission

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ζήτημα της παιδικής φτώχειας έχει απασχολήσει διαχρονικά τη διεθνή κοινότητα. Στα χρόνια της παγκοσμιοποίησης και ιδίως μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2009 το νεοφιλελεύθερο μοντέλο της οικονομίας διεύρυνε τις ανισότητες και δεν κατάφερε να καταπολεμήσει τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, αφού ο πλούτος δεν κατανεμήθηκε σε όσους τον είχαν ανάγκη, αλλά στους λίγους. Εν συνεχεία η πανδημία που ξέσπασε σε παγκόσμιο επίπεδο το 2020, έρχεται να επιβαρύνει την ήδη υπάρχουσα οικονομική κρίση, επιδεινώνοντας σημαντικά τις συνθήκες επιβίωσης των οικογενειών τόσο των χαμηλών όσο και των μεσαίων στρωμάτων, ενώ παράλληλα φτωχοποιεί μεγάλα τμήματα του πληθυσμού.

Τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη παρατηρείται αύξηση του ποσοστού φτωχοποίησης των νοικοκυριών και αδυναμία κάλυψης των βασικών αναγκών των παιδιών όπως τροφή, στέγη, εκπαίδευση, ψυχαγωγία, υγεία. Άλλωστε η οικογένεια αποτελεί “πρωτογενή μηχανισμό ανάπτυξης” το περιβάλλον όπου το παιδί αντλεί πόρους για να καλύψει τις βασικές του ανάγκες. (Gosta Esping-Andersen & John Myles, 2007) Υπό αυτό το πρίσμα επιχειρείται στη παρούσα έρευνα η καταγραφή και ανάλυση των βιωμάτων τόσο των γονιών όσο και των εφήβων. Σκοπός της είναι η ολιστική οπτική των μελών της οικογένειας για την παιδική φτώχεια.

Η παρούσα μελέτη χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος επικεντρώνεται στο θεωρητικό πλαίσιο του φαινομένου της φτώχειας και αποτελείται από τρία κεφάλαια. Αρχικά γίνεται αναφορά στους εννοιολογικούς προσδιορισμούς της παιδικής φτώχειας, συμπεριλαμβανομένου του φαινομένου της διαγενεακής μεταβίβασης της φτώχειας με βάση τη σύγχρονη βιβλιογραφία και τους ερευνητές. Στη συνέχεια αναλύονται οι επιπτώσεις της παιδικής φτώχειας στην υγεία, στη ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού, στη διατροφή και στην εκπαίδευση, επιπλέον παρουσιάζεται με ποιο τρόπο μπορεί να συμβάλει η εργασιακή κατάσταση των γονέων στην ανάπτυξη ή μη της παιδικής φτώχειας. Στο τελευταίο κεφάλαιο καταγράφονται ποσοτικοί δείκτες από την Ευρώπη και την Ελλάδα και αναλύονται οι ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές άμβλυνσης του φαινομένου.

Το δεύτερο μέρος της έρευνας εστιάζει στην μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την πραγματοποίησή της. Καταγράφεται ο στόχος και διατυπώνονται τα ερευνητικά ερωτήματα. Εν συνεχεία παρουσιάζεται η ανάλυση των δεδομένων της έρευνας και η

σύνδεσή τους με την ευρύτερη βιβλιογραφία. Τέλος, η έρευνα ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα και τις προτάσεις με βάση τα ευρήματα για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του φαινομένου.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

1.1 Η ερμηνεία της φτώχειας

Η φτώχεια είναι συνυφασμένη με την ύπαρξη των ιεραρχικά δομημένων κοινωνιών όπου στο πέρασμα του χρόνου και ανάλογα με το εκάστοτε κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο και τις ηθικές αξίες που διαμορφώνονται σε αυτό μορφοποιείται και αλλάζει περιεχόμενο. Η φτώχεια από τα τέλη του 1970 άρχισε να γίνεται αντικείμενο μελέτης και αποτέλεσε σημαντικό κοινωνικό ζήτημα στις ανεπτυγμένες κοινωνίες έπειτα από την σταδιακή κατάρρευση του φορντισμού, την αύξηση της ανεργίας και την υποχώρηση του κοινωνικού κράτους πρόνοιας.

Η βιβλιογραφία αναφέρει πλούσια ερμηνεία για τον ορισμό της φτώχειας, γεγονός που συχνά οδηγεί σε ασάφειες, σύγχυση στην αιτιολογία και αδυναμία θέσπισης μιας κοινής συμφωνίας για ένα τεκμηριωμένο επιστημονικό ορισμό της φτώχειας σε παγκόσμιο επίπεδο. (Παπαθεοδώρου - Πετμεζίδου, 2004) Η απουσία ενός κοινά αποδεκτού ορισμού συμβαίνει κατά τον David Piachaud, (1987) γιατί η φτώχεια αναφέρεται σε *υλικές συνθήκες* (ανάγκη αγαθών, χαμηλό βιοτικό επίπεδο) στην *οικονομική θέση* (χαμηλό εισόδημα, περιορισμένοι πόροι) και στην *κοινωνική θέση* των φτωχών, λόγω έλλειψης δικαιώματος, ή κοινωνικού αποκλεισμού. Τα τέλη της δεκαετίας του 90, η Παγκόσμια Τράπεζα συμπεριέλαβε στον ήδη διαμορφωμένο ορισμό που είχε υιοθετήσει για την φτώχεια, την έννοια της ευπάθειας, της έκθεσης σε κίνδυνο καθώς και την απουσία εκπροσώπησης ή την αδυναμία πρόσβασης σε υπηρεσίες. Ωστόσο η έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας δεν κάνει ιδιαίτερη μνεία στα κοινωνικά δικαιώματα των φτωχών ενώ δίνει έμφαση στα άτομα και όχι στις διαδικασίες που δημιουργούν τη φτώχεια, άλλωστε είναι γνώστη η στόχευσή της προωθώντας νεοφιλελεύθερες πολιτικές. (World Bank, 2000/2001)

Από την άλλη όχθη ο Amartya Sen προσεγγίζει τη φτώχεια ως πολυδιάστατο φαινόμενο θεωρώντας φτωχά τα άτομα που στερούνται βασικών δυνατοτήτων και δικαιωμάτων (capability approach). Διευκρινίζει ο Sen, «ότι δεν πρέπει να εξετάζεται μόνο το τι υλικά αγαθά ή το μέγεθος του εισοδήματος που κατέχουν οι άνθρωποι, αλλά και το τι μπορούν να κάνουν με αυτά» (Οικονόμου, Χ., Φέρωνας, Α., 2006, σ. 14). Η φτώχεια κατά τον Sen οδηγεί το άτομο στην έλλειψη ελευθερίας επιλογής και στην αδυναμία του να αναπτύξει τις ικανότητες που απαιτούνται ώστε να λειτουργήσει ικανοποιητικά στην κοινωνία. Η φτώχεια αυξάνεται εκεί όπου ατονεί η

ελευθερία και η δημοκρατία. Σε αντίθεση με τη λογική του κλασικού φιλελευθερισμού και του νεοφιλελευθερισμού, που η ισότητα λειτουργεί ως αξία ανταγωνιστική, ο Sen θεωρεί την ισότητα ως απαραίτητη προϋπόθεση προς την ελευθερία. Επισημαίνει ότι χρέος κάθε κοινωνίας είναι να προωθήσει ένα πλέγμα ελάχιστων δυνατοτήτων ώστε τα άτομα να είναι σε θέση να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες που γεννά η φτώχεια. (Amartya Sen, 2006)

Αναφορικά με την ανάγκη αποσαφήνισης ενός κοινού ορισμού της φτώχειας, αναγνωρίζουμε ότι πραγματοποιήθηκε ένα σημαντικό βήμα από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε) στη διάσκεψη της Κοπεγχάγης το 1995 για τη κοινωνική ανάπτυξη. Εκτιμήθηκε ότι η φτώχεια δεν αφορά μόνο τις αναπτυσσόμενες χώρες αλλά επεκτείνεται και στις ανεπτυγμένες επηρεάζοντας το βιοτικό επίπεδο των ανθρώπων που ζουν σε αυτές. Ανάλογα με το οικονομικό επίπεδο της χώρας και με κριτήριο το διαθέσιμο εισόδημα ορίζεται η απόλυτη και η σχετική φτώχεια. Η *απόλυτη φτώχεια* είναι η συνθήκη με κύριο χαρακτηριστικό τη σοβαρή αποστέρηση των βιοτικών αναγκών του ανθρώπου, (η επιβίωση με εισόδημα δεν υπερβαίνει το 1,90\$ την ημέρα). (United Nations, 1995) Από την άλλη η *σχετική φτώχεια* αφορά το ποσοστό των ατόμων που το εισοδηματικό τους επίπεδο βρίσκεται κάτω από το μέσο επίπεδο της χώρας. Το συνολικό εισόδημα των ατόμων και των νοικοκυριών που βρίσκονται στο όριο της σχετικής φτώχειας δεν ξεπερνά το ποσοστό του 60% του διάμεσου διαθέσιμου εθνικού εισοδήματος στην χώρα τους. (Spicker, P, 2021) Ο Peter Townsend όρισε τη φτώχεια ως «την έλλειψη ή την απουσία παροχών, προτύπων, υπηρεσιών και δραστηριοτήτων που είναι κοινές ή συνηθισμένες σε μια κοινωνία», συγκρίνοντας όσους βιώνουν φτώχεια με τα υπόλοιπα μέλη μιας κοινωνίας. Ως εκ τούτου συνδέεται με τις ανισότητες που παρατηρούνται σε μια χώρα και αποτελεί μια κοινωνική κατασκευή (Townsend P, 1979).

Όσοι μελετούν το φαινόμενο φτώχεια παρατηρούν ότι μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση το 2010, εισήχθη ένας νέος όρος η ακραία φτώχεια, (extreme poverty) η οποία δηλώνει τη τραγική κατάσταση που βιώνουν τα νοικοκυριά και έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Τα Ηνωμένα Έθνη (ΟΗΕ) την ορίζουν ως “μια κατάσταση που χαρακτηρίζεται από σοβαρή στέρηση βασικών ανθρώπινων αναγκών, συμπεριλαμβανομένων τροφίμων, εγκαταστάσεων υγιεινής, υγείας, στέγης, εκπαίδευσης”. Η μεγαλύτερη αύξηση του παγκόσμιου αριθμού των φτωχών που προκλήθηκε από την κρίση τις τελευταίες τρεις δεκαετίες ήταν η ασιατική οικονομική

κρίση. Ενώ υπήρχε μείωση του αριθμού των ανθρώπων που ζουν σε ακραία φτώχεια μέχρι το 2019, εμφανίζεται άνοδος το 2020 η οποία ανέρχεται στα επίπεδα του 2015. Πλέον η πανδημία έχει προκαλέσει ένα αριθμό ακραία φτωχών ατόμων μεταξύ 119 και 124 εκατομμυρίων το 2020. Το 2021, ο αριθμός αυτός αναμένεται να ανέλθει σε 143 έως 163 εκατομμύρια. (Christoph Lakner, Nishant Yonzan, Daniel Gerson Mahler, R. Andres Castaneda Aguilar & Haowu Wu, 2021).

Η φτώχεια αποδίδεται στις ραγδαίες αλλαγές στις κοινωνίες και άλλοτε στα χαρακτηριστικά των φτωχών ανθρώπων. Οι φτωχοί θεωρούνται υπεύθυνοι για τις λανθασμένες επιλογές και το κοινωνικοπολιτικό σύστημα τους ενοχοποιεί για το τρόπο ζωής που έχουν επιλέξει. Δημιουργείται η έννοια της κουλτούρας της φτώχειας η οποία υποδηλώνει ότι οι φτωχοί άνθρωποι μαθαίνουν να είναι διαφορετικοί και προσαρμόζονται στη φτώχεια. Η προσέγγιση της υποκουλτούρας ως η πιο διαδεδομένη αναπτύχθηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1960 από τον κοινωνικό ανθρωπολόγο Oscar Lewis. Το φτωχότερο κομμάτι της κοινωνίας σχηματίζει μια δική του υποομάδα καθώς αδυνατεί να αξιοποιήσει ευκαιρίες που υπάρχουν. Παράλληλα εκδηλώνει ένα διακριτό σύνολο αξιών, αντιλήψεων, πεποιθήσεων, κανόνων και συμπεριφορών που ευθύνεται για την φτώχεια καθότι μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά και διαιώνίζεται. Έτσι δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος της φτώχειας που δεν σπάει παρά τις οποιεσδήποτε κοινωνικό οικονομικές μεταβολές. (Lewis O, 1965) Οι παραπάνω προσεγγίσεις εστιάζουν στη πεποίθηση ότι τα εγγενή χαρακτηριστικά της ομάδας των φτωχών ευθύνονται για την φτώχεια όπως η αδράνεια, η παθητική εξάρτηση, το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης, η έλλειψη κινήτρων/ικανοτήτων. Ωστόσο έχουν δεχτεί κριτική καθώς γενικεύουν και δεν λαμβάνουν υπόψη τις θεσμικές και δομικές διαστάσεις της φτώχειας.

Στον αντίποδα οι κοινωνιολογικές θεωρίες σχετικά με τη φτώχεια εντάσσουν τους κοινωνικούς μετασχηματισμούς και ανάγουν το ζήτημα της φτώχειας ως συνέπεια του συστήματος. Ο Μπάουμαν δίνει μια νέα προσέγγιση στην επιστημονική κοινότητα για τη φτώχεια, αυτή της ηθικής της εργασίας συνδέοντας έτσι την εργασία, την ανεργία με τη φτώχεια. Επικεντρώνεται στην έννοια των φτωχών στη καταναλωτική κοινωνία όπου οι φτωχοί διαβιούν στα υφιστάμενα πλαίσια μιας κοινωνίας με καταναλωτικά πρότυπα των μη φτωχών. Η αδυναμία να επιτελέσουν τα καταναλωτικά τους καθήκοντα επιφέρει αποκλεισμό και πλέον θεωρούνται «περιττοί» στη καταναλωτική κοινωνία. Στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης, εποχή

ρευστής αβεβαιότητας, δεν υπάρχει ξεκάθαρος και σαφής διαχωρισμός μεταξύ των κανονικών και των περιττών ανθρώπων αφού ο κίνδυνος αποκλεισμού αποτελεί μια εν δυνάμει προοπτική για τον καθένα. Εν τέλει ο σύγχρονος καπιταλισμός περιθωριοποιεί άτομα και κοινωνικές ομάδες και δημιουργείται η νέα φτώχεια η οποία επηρεάζει τις κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπων. « Το να είσαι φτωχός σημαίνει να είσαι μόνος», υποστηρίζει ο Ζ. Μπάουμαν και συμπληρώνει «Το αίσθημα της ταπείνωσης πάντοτε διαβρώνει τον αυτοσεβασμό και την αυτοπεποίθηση των ταπεινωμένων, αλλά αυτό συμβαίνει πολύ πιο έντονα όταν η ταπείνωση βιώνεται ατομικά».(Ζίγκμουντ Μπάουμαν, 2004)

1.2 Οι διαστάσεις της παιδικής φτώχειας

Η παιδική ηλικία αποτελεί σημαντικό σταθμό στη μετέπειτα ζωή του ανθρώπου και θέτει τις βάσεις για την ενηλικίωση. Αυτή η ευαίσθητη περίοδος προσεγγίζεται και μελετάται σε συνάρτηση με τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες οι οποίες μεταβάλλονται στον χώρο και στον χρόνο. Δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση μια ενιαία και ομοιογενή κοινωνική κατηγορία καθώς είναι μια σύγχρονη κοινωνική κατασκευή η οποία μεταβάλλεται ιστορικά και κοινωνικά. Τα παιδιά διαφοροποιούνται με βάση το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της οικογένειας, το φύλο και την εθνικότητα. (James, A. & Prout, A, 1990)

Η Unicef, (2005)στην έκθεση της για την κατάσταση των παιδιών στο κόσμο, θεωρεί τη παιδική ηλικία ως μια σημαντική περίοδο στη ζωή του ανθρώπου, με κυρίαρχες τις έννοιες της ασφάλειας του οικογενειακού και κοινωνικού περιβάλλοντος, της πρόσβασης στην υγεία, της συμμετοχής στην εκπαιδευτική διαδικασία και της ενσωμάτωσης στο κοινωνικό ιστό. Η φτώχεια κατά τη διάρκεια των παιδικών χρόνων στη παραπάνω έκθεση χαρακτηρίζεται «ως υστέρηση υλικών, πνευματικών και συναισθηματικών πόρων αναγκαίων στην επιβίωση, στην ανάπτυξη και στην ευημερία» με άμεσο επακόλουθο την στέρηση της ισότιμης συμμετοχής των παιδιών στα κοινωνικά αγαθά και υπηρεσίες.

Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Φτώχειας (European Anti Poverty Network - EAPN) και η EUROCHILD, ανέπτυξαν ένα πιο συνθετικό ορισμό συσχετίζοντας, το χαμηλό εισόδημα, τους διαθέσιμους πόρους με την υγιή ψυχοσωματική ανάπτυξη των παιδιών. Ο αποκλεισμός των παιδιών από σημαντικές δραστηριότητες, η περιορισμένη πρόσβασή τους σε αυτές, οι διακρίσεις και το στίγμα

συμπεριλαμβάνονται ως απαραίτητα στοιχεία στον εννοιολογικό προσδιορισμό της παιδικής φτώχειας.(European Anti Poverty Network & EUROCHILD, 2013) Μελέτες υποστηρίζουν ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός και η φτώχεια μπορεί να επηρεάσει πολύ περισσότερο και σε σημαντικό βαθμό τα παιδιά, σε σχέση με τους ενήλικες, καθώς τα παιδιά δεν μπορούν μόνο τους να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες. Τα παιδιά δεν έχουν επιλογές ούτε μπορούν να αναπτύξουν προστατευτικούς μηχανισμούς για την αντιμετώπιση της φτώχειας που βιώνουν στη ζωή τους, με αποτέλεσμα οι επιπτώσεις της παιδικής φτώχειας να είναι περισσότερο μόνιμες και επιβλαβείς από τη φτώχεια των ενηλίκων. (Διονύσης Μπαλούρδος, Νίκος Δεμερτζής, Γιώργος Πιερράκος, Ηλίας Κικίλιας, 2019).

Η Eurostat έχει αναπτύξει δείκτες σχετικούς με το εισόδημα και τις συνθήκες διαβίωσης (EU-SILC) οι οποίοι χρησιμεύουν ώστε να δώσουν πληροφορίες για τη χάραξη κοινωνικής πολιτικής. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση αξιοποιείται κυρίως ο δείκτης AROPE («atrisk of poverty or social exclusion») για τη μέτρηση της φτώχειας. Αποτελεί έναν συγκεντρωτικό δείκτη τριών επιμέρους δεικτών, που προσμετρούν τον κίνδυνο της φτώχειας, τον κίνδυνο σοβαρής υλικής στέρησης και τη χαμηλή ένταση εργασίας. Ο δείκτης κινδύνου φτώχειας προσμετρά τα άτομα μιας οικογένειας που ζουν με καθαρό εισόδημα κάτω από το όριο του κινδύνου της φτώχειας, δηλαδή κάτω από το 60% του εθνικού εισοδήματος. Με τον δείκτη σοβαρής υλικής στέρησης προσδιορίζεται το ποσοστό του πληθυσμού που αδυνατεί, λόγω οικονομικών δυσκολιών, να εξασφαλίσει τέσσερα από εννιά είδη που θεωρούνται απαραίτητα για την ικανοποιητική διαβίωση των ανθρώπων. Συγκεκριμένα ως είδη περιλαμβάνει 1) την εξόφληση εμπρόθεσμα ενοικίου, το στεγαστικού δάνειου ή τους λογαριασμούς υπηρεσιών κοινής ωφελείας· 2) την επαρκή θέρμανση της κατοικίας 3) την αντιμετώπιση αιφνίδιων δαπανών 4) τη κατανάλωση κρέας, ψαριού ή άλλης πρωτεϊνικής τροφής ανά δύο ημέρες 5) διακοπές για μία εβδομάδα μακριά από την κατοικία τους 6) συντήρηση οχήματος 7) την κατοχή πλυντηρίου 8) την κατοχή έγχρωμης τηλεόρασης 9) την κατοχή τηλεφώνου.(Ειδική Έκθεση 20/2020: Παιδική φτώχεια, 2020)

Παρόλο που οι μετρήσεις για τη παιδική φτώχεια δεν διαφέρουν από εκείνες για το γενικό πληθυσμό, είναι χρήσιμο να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες της παιδικής ηλικίας. Από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας διαπιστώθηκε ότι η αξιοποίηση αποκλειστικά δεικτών σχετικά με το εισόδημα του νοικοκυριού για τη

μέτρηση της παιδικής φτώχειας μπορεί να αποδώσει λανθασμένα αποτελέσματα καθότι η παιδική φτώχεια επηρεάζεται και από άλλους παράγοντες όπως διατροφή, εκπαίδευση, συνθήκες στέγασης, υγεία, που διαφοροποιούν την παιδική φτώχεια από την φτώχεια των ενηλίκων. (Corak,M, 2006 * Bradshaw,J , & Richardson, D, 2009)

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με έρευνες, παιδιά που είναι μέλη φτωχών οικογενειών, δεν βιώνουν τα ίδια τη φτώχεια ή το αντίστροφο, λόγω του βαθμού συμμετοχής τους ή μη στις αποφάσεις για τη διανομή πόρων στην οικογένεια.(Main Gill και Bradshaw Jonathan, 2015)Συνεπώς, για τον ορισμό της παιδικής φτώχειας θεωρείται καλύτερο να ληφθούν υπόψη παράγοντες, όπως η στέρηση βασικών αγαθών, δικαιωμάτων και υπηρεσιών, που στερούν ευκαιρίες κοινωνικής κινητικότητας και προόδου στα παιδιά.(social policy.gr, 2013)

1.3 Η διαγενεακή μεταβίβαση της φτώχειας

Το φαινόμενο της αναπαραγωγής της παιδικής φτώχειας από γενιά σε γενιά συνδέεται με βαθύτερους κοινωνικούς παράγοντες και επηρεάζεται από το οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό κεφάλαιο που κληροδοτείται. Αναμφισβήτητα η διαγενεακή μεταβίβαση της φτώχειας αποτελεί μια από τις πιο ισχυρές μορφές κοινωνικής αδικίας πλήττοντας τις αναπτυσσόμενες πλέον και τις αναπτυγμένες κοινωνίες.(Παπαθεοδώρου, Χ. & Παπαναστασίου, Σ. , 2010)

Μελέτες δείχνουν ότι η φτώχεια ακολουθεί τα παιδιά κατά τη διάρκεια της ενηλικίωσης τους, γεγονός που είναι δύσκολο να αποφευχθεί. Αυτό που αναδεικνύεται ως σημαντικό συμπέρασμα στη μελέτη του Εθνικού Κέντρου για τα παιδιά από το Πανεπιστημίου Κολούμπια το 2009 είναι ότι η πιθανότητα της φτώχειας κατά την ενήλικη ζωή ήταν ανάλογη με το χρονικό διάστημα που διένυε ένα παιδί στη φτώχεια. Στην ίδια μελέτη αποτυπώνεται ότι το 46% των φτωχών ηλικίας 20 ετών έχουν ζήσει σε συνθήκες φτώχειας κατά τη διάρκεια της παιδικής ζωής τους, συγκεκριμένα από τα 7 έως τα 14 έτη.(socialpolicy.gr, 2018)

Μελετώντας τις θεωρήσεις που έχουν διατυπωθεί σχετικά με την αιτιολογία της διαγενεακής μεταβίβασης της φτώχειας θα λέγαμε ότι το φαινόμενο αποδίδεται στην ατομική ιδιοσυγκρασία, στην κουλτούρα, στο οικογενειακό περιβάλλον και στην κοινωνικοοικονομική δομή. Η προσπάθεια να αποτελέσει η ατομική ιδιοσυγκρασία μηχανισμό αναπαραγωγής της φτώχειας τα τελευταία χρόνια έχει δεχτεί έντονη

κριτική, κυρίως ως προς την απουσία να εντάξει συσχετισμούς της ατομικότητας και του οικογενειακού και του ευρύτερου κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος. (D'Addio, 2007).

Φαίνεται ότι η αναπαραγωγή της φτώχειας συνδέθηκε περισσότερο με τις πολιτισμικές ερμηνείες της κουλτούρας της φτώχειας όπως παρουσιάσαμε παραπάνω στα πλαίσια των θεωρητικών προσεγγίσεων του εν λόγω φαινομένου. Η παιδική φτώχεια “κληρονομείται” από γενιά σε γενιά, με αποτέλεσμα τα παιδιά φτωχών οικογενειών, να έχουν περισσότερες πιθανότητες να κληρονομήσουν το ελλειμματικό οικονομικό, κοινωνικό πολιτισμικό κεφάλαιο των γονέων τους και να είναι αργότερα φτωχοί γονείς, αναπαράγοντας με αυτό το τρόπο τη φτώχεια. (Wagmiller, Robert Lee, Adelman & Robert M., 2009).

Αρκετοί ερευνητές θεωρούν ότι η οικογενειακή και κοινωνική προέλευση των ατόμων είναι προϋποθέσεις για τα επιτεύγματα τους στο μέλλον. Η καταγωγή από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα δημιουργεί πιθανότητες εγκλωβισμού του ατόμου σε καθεστώς φτώχειας, ενδεχομένως και κατά τη διάρκεια της ενήλικης ζωής, ενεργοποιώντας το μηχανισμό μεταβίβασης της φτώχειας μεταξύ των γενεών. (Παπαθεοδώρου, Χ. & Παπαναστασίου, Σ. , 2010) Το ανθρώπινο κεφάλαιο είναι το σύνολο των φυσικών, (ευφυΐα)αλλά και επίκτητων ικανοτήτων ενός ατόμου, όπως η εκπαίδευση η οποία δύναται να βελτιώσει τις φυσικές ικανότητες του ατόμου. Όταν οι γονείς δε διαθέτουν τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους για την εκπαίδευση των παιδιών τους, αποτυγχάνει σε ένα βαθμό η ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου. Παρατηρούμε ότι η οικογένεια διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διατήρηση και στην αναπαραγωγή των κοινωνικών σχέσεων, καθώς είναι ο φορέας μεταβίβασης του πολιτιστικού κεφαλαίου από γενιά σε γενιά. Σύμφωνα με τον Γάλλο κοινωνιολόγο και φιλόσοφο **Bourdieu** «τα παιδιά από χαμηλά κοινωνικά και οικονομικά στρώματα καταβάλλουν μεγάλη προσπάθεια, προκειμένου να διεισδύσουν πολιτισμικά στο πλαίσιο του σχολείου και να αποκτήσουν τις γνώσεις, στάσεις και δεξιότητες, τις οποίες δεν μπόρεσε η οικογένειά τους να τους μεταδώσει είτε γιατί δεν διαθέτει την εξοικείωση με κοινωνικά δίκτυα, άλλα προνόμια και δεν είναι προσανατολισμένη στην κατανάλωση πολιτισμικών αγαθών». (Bourdieu, P, 2000)

Τέλος το φαινόμενο της αναπαραγωγής της φτώχειας αποτελεί για μια μερίδα μελετητών χαρακτηριστικό των σύγχρονων καπιταλιστικών κοινωνιών, όπου

δομικοί παράγοντες όπως οι κοινωνικές τάξεις, συνοχή, οργάνωση συμβάλλουν στη διατήρησή του. Άλλωστε σε μια καπιταλιστική κοινωνία όπου επικρατεί συσσώρευση κεφαλαίου, τα άτομα και οι ομάδες αδυνατούν να διαπραγματευτούν την εργασιακή τους δύναμη στο πλαίσιο της ελεύθερης οικονομίας της αγοράς, όπου. (Bird K, 2007)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΣΤΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΤΟΥΣ

Ένα παιδί μπορεί να βιώσει βραχυπρόθεσμες αλλά και μακροπρόθεσμες συνέπειες σε σημαντικούς τομείς της ζωής του, (εκπαίδευση, σωματική υγεία, κοινωνικές σχέσεις) δημιουργώντας κλυδωνισμούς στην υγιή ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξή του, όταν μεγαλώνει σε ένα φτωχό νοικοκυριό. Για πολλά παιδιά η φτώχεια αποτελεί μια δυσμενή εμπειρία η οποία ενδέχεται να φέρει αρνητικά αποτελέσματα στην ενήλικη ζωή. Η ένταση των επιπτώσεων στη ζωή των παιδιών εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, όπως ο χρόνος παραμονής στη φτώχεια, η ηλικία του παιδιού, ο αριθμός μελών της οικογένειας που ζει σε συνθήκες φτώχειας. (Michelle Hughes & Whitney Tucker, 2018)

2.1 Απασχόληση και παιδική φτώχεια

Η συμμετοχή στην αγορά εργασίας και στο καθεστώς απασχόλησης, μπορεί να συμβάλλει στη διασφάλιση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης. Είναι γεγονός ότι η εργασία των μελών μιας οικογένειας αποτελεί βασικό παράγοντα πρόληψης αλλά και καταπολέμησης της φτώχειας σε ένα νοικοκυριό αν και δεν προστατεύεται πάντοτε από αυτή, ενώ το γεγονός ότι αυξάνονται τα ποσοστά φτώχειας των εργαζομένων είναι ανησυχητικό. Στην έκθεση του Ινστιτούτου Bertelsmann Stiftung γίνεται αναφορά στο μέγεθος της παιδικής φτώχειας, λόγω της ανεργίας και των χαμηλών αμοιβών. Η κατάσταση ανεργίας οδηγεί στην απώλεια του εισοδήματος του νοικοκυριού, ωστόσο επιφέρει και άλλες επιπτώσεις, καθώς η εργασία αποτελεί ένα μέσο ικανοποίησης πολλαπλών ενδογενών και εξωγενών αναγκών. Σύμφωνα με την Καρακιουλάφη, «οι άνθρωποι σήμερα δεν εργάζονται μόνο για τις οικονομικές απολαβές και την εσωτερική τους ικανοποίηση, η εργασία σε αρκετές περιπτώσεις θεωρείται μια εμπειρία εμπλουτισμού, καθώς δημιουργεί προκλήσεις για το άτομο και διαμορφώνει προϋποθέσεις για την προσωπική του ανάπτυξη» (Σπυριδάκης Μ, 2014, pp. 124-125) Η απόλυτη ανεργία οδηγεί στην απώλεια του κοινωνικού status που είχε προηγουμένως, στην απομόνωση και στη ρήξη των προηγούμενων συλλογικοτήτων, καθώς και ένα αίσθημα ταπείνωσης, κενού και αποτυχίας (Σπυριδάκης Μ, 2014, p. 128) Ως εκ τούτου η αύξηση των ποσοστών ανεργίας σε συνδυασμό με τις οικονομικές μεταβολές δημιουργεί αβεβαιότητα, οικονομική επισφάλεια, στρες, ματαίωση, θυμό μέσα στο οικογενειακό σύστημα δεδομένου ότι οι

οικογένειες είναι συστήματα, που όταν επηρεάζεται ένα μέλος της αυτόματα επηρεάζονται και περισσότερα μέλη. Η οικογένεια μέσα στη κρίση αποσταθεροποίησης που βιώνει ενδέχεται να μη λειτουργεί προστατευτικά με αρνητικό αντίκτυπο στην κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού.

Έρευνες αναφέρουν ότι όσα παιδιά ζουν σε οικογένειες με χαμηλή ένταση εργασίας με έναν μόνο μισθωτό γονέα αντιμετωπίζουν υψηλό κίνδυνο φτώχειας. Επιπλέον η μετάβαση από χαμηλή σε μεσαία ένταση εργασίας του νοικοκυριού ενδέχεται να μειώσει σημαντικά τον κίνδυνο φτώχειας των παιδιών. Ωστόσο, ακόμη και η υψηλή ένταση εργασίας δεν είναι πάντα αρκετή για να στηρίξει τα εισοδήματα των οικογενειών με παιδιά και να εξαλείψει την παιδική φτώχεια (European Commission, 2016).

Πρόσφατη έρευνα της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργαζομένων Ελλάδας (ΓΣΕΕ) και του Ινστιτούτου Εργασίας αποκαλύπτει την αβεβαιότητα που νιώθουν οι εργαζόμενοι του ιδιωτικού τομέα τόσο για τη θέση εργασίας τους όσο και για την εξέλιξη των αμοιβών τους. Το 60% θεωρεί πιθανή μια μείωση μισθού ενώ το 54% των εργαζομένων δηλώνει ανασφάλεια για τη θέση εργασίας τους. Μεγαλύτερα ποσοστά απαισιοδοξίας παρατηρούνται στους εργαζόμενους μερικής απασχόλησης, οι οποίοι δεν θεωρούν ότι εντός του επόμενου εξαμήνου θα επιτύχουν καλύτερες αμοιβές, σε ποσοστό 65% (Εθνος, 2020).

Σε χώρες με υψηλά επίπεδα ανεργίας και μεγάλη συγκέντρωση της φτώχειας αυξάνονται τα ποσοστά της αναζήτησης εργασίας από την πλευρά των παιδιών καθώς αντιμετωπίζονται ως μέσο αύξησης του οικογενειακού εισοδήματος, με συνέπειες για τη μελλοντική τους ευημερία, την έκθεση τους σε κινδύνους, βία, παραβατικότητα, εγκατάλειψη σχολείου. Ακόμα και στις αναπτυγμένες χώρες, ο αριθμός των παιδιών που εργάζονται ή επαιτούν αυξάνεται συνεχώς, εξαιτίας της ανεργίας των γονέων. Τα δεδομένα αυτά δεν επιτρέπουν στο παιδί να ζήσει τη παιδική του ηλικία. (paidiki-ergasia.weebly.com)

2.2 Συνθήκες διαβίωσης και παιδική υγεία

Παρόλο που η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ(άρθρα 27, παρ. 2, ΔΣΔΠ, 24, παρ. 1, ΧΘΔ) κατοχυρώνουν το δικαίωμα κάθε παιδιού σε ένα κατάλληλο επίπεδο ζωής η φτώχεια απειλεί την υγεία των παιδιών επηρεάζοντας αρνητικά τη ζωή τους από τη στιγμή της

γέννησης. (Unicef, Χάρτης Θεμελιωδων Δικαιωμάτων της Ευρώπης, 2000). Τα παιδιά που γεννιούνται στη φτώχεια αντιμετωπίζουν 1,7 φορές περισσότερο από τα άλλα παιδιά τον κίνδυνο θνησιμότητας (Greg J. Duncan, Jeanne Brooks-Gunn, 2000). Παρατηρείται συχνά μειωμένη δυνατότητα πρόσβασης σε συστήματα και υπηρεσίες υγείας, ελλιπής εμβολιασμός με άμεση επίπτωση στην σωματική και ψυχική τους ανάπτυξη. (Danziger - Waldfogel, 2000)

Αναφορικά με τα ζητήματα στέγασης και σύμφωνα με μελέτες προκύπτει ότι δεν έχει διερευνηθεί επαρκώς η αστεγία των νοικοκυριών και των παιδιών, καθώς συχνά αρκετοί από τους αστέγους περιθωριοποιούνται από τις ίδιες τις υπηρεσίες. Η φτώχεια σε ποσοστό 39% δηλώθηκε ως η αρχική αιτία που παιδιά και έφηβοι σε όλο τον κόσμο ζουν σε συνθήκες αστεγίας ή καταλήγουν στο δρόμο, σύμφωνα με διεθνή επιστημονική έρευνα που αφορούσε 13.600 παιδιά και νέους από 24 χώρες. (Lonnie Embleton, Hana Lee, Jayleen Gunn & Paula Braitstein, 2016)

Οι συνθήκες διαβίωσης σε συνδυασμό με το εισόδημα, τη κοινωνική διαστρωμάτωση, την εργασία, το οικογενειακό περιβάλλον, τη κοινωνική υποστήριξη μπορούν να επηρεάσουν την υγεία. Άλλωστε οι παραπάνω παράμετροι αναγνωρισμένοι ως κοινωνικοί καθοριστές της υγείας (social determinants of health) είναι συχνά άνισα κατανομημένοι στο πληθυσμό με αποτέλεσμα να παρατηρούνται σοβαρές διαφοροποιήσεις στην υγεία, μεταξύ των μελών κάθε κοινωνίας. Αντιλαμβανόμαστε από τη μία ότι ένα άτομο που γεννιέται σε συνθήκες φτώχειας, μπορεί να συσσωρεύει ελλείμματα ενώ από την άλλη η ύπαρξη επιβαρυντικών συνθηκών για την υγεία μπορεί να οδηγήσει στην αύξηση του κόστους ζωής. Κατά συνέπεια διαμορφώνεται μια αμφίδρομη σχέση μεταξύ της φτώχειας και της κακής υγείας. (Σαρρής Μ, 2001) Έρευνα στη Μεγάλη Βρετανία έδειξε ότι τα φτωχά παιδιά αναπτύσσουν μεγαλύτερο κίνδυνο να εμφανίσουν την ασθένεια του άσθματος εξαιτίας των συνθηκών στέγασης και μιας σειράς άλλων παραγόντων όπως της έλλειψης ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, της παραμέλησης των παιδιών από τους γονείς. (Propper, C. & Rigg, J, 2006).

2.3 Φτώχεια και Διατροφή

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (ΠΟΥ), στις αναπτυσσόμενες χώρες για περισσότερους από τους μισούς θανάτους παιδιών μέχρι

την ηλικία των πέντε ετών, ευθύνεται ο υποσιτισμός. Οι επιπτώσεις του υποσιτισμού στην υγεία είναι ιδιαίτερα σημαντικές για τα παιδιά, καθώς στερεί την πρόσληψη των απαραίτητων θρεπτικών στοιχείων που θα συμβάλλουν στην σωματική και πνευματική ανάπτυξή τους. Εκτός, όμως, από τον υποσιτισμό, παρατηρείται το φαινόμενο του «σιωπηλού υποσιτισμού» (Hidden Hunger), το οποίο αναφέρεται στα παιδιά εκείνα, που δεν θεωρούνται ελλιποβαρή παιδιά, αλλά χαρακτηρίζονται από έλλειψη πρόσληψης βιταμινών. Άλλωστε η παχυσαρκία αποτελεί ένα μείζον διατροφικό πρόβλημα παιδιών και εφήβων που ζουν σε ευάλωτα νοικοκυριά. Οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες διαβίωσης των παιδιών και των εφήβων επηρεάζουν σημαντικά την ποιότητα διατροφής. Στο πλαίσιο επισιτιστικής βοήθειας προγράμματος υγιεινής διατροφής στην Ελλάδα, διενεργήθηκε μελέτη όπου διερευνήθηκαν οι παράγοντες διατροφής σε παιδιά προερχόμενα από οικονομικά αδύναμες οικογένειες και προέκυψε ότι τα χαμηλά ποσοστά ευημερίας μιας οικογένειας, συνδέονται με την κακή ποιότητα διατροφής των παιδιών και των εφήβων (Mary Yannakoulia et al, 2014).

Πρόσφατα στοιχεία ανέδειξαν ότι παιδιά ηλικίας δύο ετών που ζουν στη φτώχεια, παρουσιάζουν 1,66 περισσότερες πιθανότητες να είναι παχύσαρκα κατά την περίοδο της εφηβείας, σε σχέση με τα μη φτωχά παιδιά. Οι μεταβλητές που οδηγούν στην παχυσαρκία των παιδιών αυτών συνδέονται με το άγχος της μητέρας ή την κατάθλιψη, τους περιβαλλοντικούς περιορισμούς, και τις βιολογικές αλλαγές στην προγεννητική ή στην πρώιμη παιδική ηλικία. Είναι χαρακτηριστικό ότι όσοι δεν τρώνε πολύ ή δεν τρώνε όλα τα γεύματα, παρουσιάζουν στο μέλλον προβλήματα αυξομείωσης βάρους και παχυσαρκίας (Lee H., Andrew M., Gebremariam A., Lumeng J. C. & Lee J. M, 2014).

Αναφορικά με τη σίτιση, τα στοιχεία της Eurostat για το έτος 2019 αναφέρουν ότι «το 6,8 % του συνόλου του πληθυσμού στην ΕΕ-27 δεν μπορούσε να αντέξει οικονομικά ένα γεύμα με κρέας, ψάρι ή ισοδύναμο χορτοφάγο κάθε δεύτερη μέρα».(Λάντις Γ, 2017).Εξαιτίας της πανδημίας και των αποφάσεων για κλείσιμο των σχολείων κατά το έτος 2020, διακόπηκε η χορήγηση σχολικών γευμάτων σε πολλές περιπτώσεις με αποτέλεσμα οι οικογένειες χαμηλού εισοδήματος να επιβαρύνονται και να επικρατεί επισιτιστική ανασφάλεια για τα παιδιά. Σύμφωνα με μελέτες το σχολικό γεύμα σχετίζεται με βελτιώσεις στην ακαδημαϊκή επίδοση και για πολλούς μαθητές τα

σχολεία μπορούν εν δυνάμει να αποτελέσουν εκτός από χώρο για μάθηση , μέρος και για υγιεινή διατροφή (Wim Van Lancker & Zachary Parolin, 2020)

2.4 Φτώχεια και ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού

Σύγχρονες μελέτες από τον κλάδο των νευροεπιστημών συσχετίζουν τη φτώχεια στη παιδική ηλικία με την ανάπτυξη του εγκεφάλου. Όσο πιο νωρίτερα βιώνεται η φτώχεια στην αναπτυξιακή ζωή ενός ανθρώπου τόσο εντονότερες είναι οι συνέπειες στην ανάπτυξη του εγκεφάλου και στην αύξηση διαταραχών όπως η κατάθλιψη, το άγχος και η ψύχωση. Έρευνα που διεξήχθη από την Ιατρική Σχολή του Perelman στο πανεπιστήμιο της Πενσυλβανίας και το Παιδικό Νοσοκομείο της Φιλαδέλφειας (CHOP) μέσω του Ινστιτούτου Lifespan Brain Institute (LiBI) σε άτομα ηλικίας 8-21 ετών αποκάλυψε ότι η φτώχεια συνδέεται με τη μικρή αύξηση της σοβαρότητας των ψυχιατρικών συμπτωμάτων, όπως η διάθεση / άγχος, οι φοβίες, οι διαταραχές της συμπεριφοράς, διαταραχή ελλειμματικής προσοχής υπερκινητικότητας και η ψύχωση σε σύγκριση με τα άτομα που δεν έζησαν τη φτώχεια. (Raquel E. Gur, Tyler M. Moore, Adon F. G. Rosen, et al, 2019.).

Τα ευρήματα της μελέτης του Πανεπιστημίου Cornell ανακαλύπτουν ότι τα φτωχά παιδιά έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να αναπτύξουν χρόνιο άγχος, αντικοινωνική συμπεριφορά, όπως επιθετικότητα, σχολικό εκφοβισμό, σε σχέση με τα παιδιά μεσαίου εισοδήματος. Ο Gary Evans, υποστήριξε πως στα παιδιά υπάρχει «αθροιστική έκθεση του στρες» εξαιτίας της φτώχειας και χρειάζεται πρόωμη παρέμβαση για να προληφθούν τα ψυχοσωματικά προβλήματα, με άμεση ανάγκη να δημιουργηθεί ένα «δίκτυο ασφαλείας» σε μια φτωχή οικογένεια με παιδιά.(Gary W. Evans, 2016).

Σε μια διαχρονική ανάλυση του Τμήματος Δημόσιας Υγείας του Πανεπιστημίου του Λίβερπουλ προέκυψε η συσχέτιση της φτώχειας με τη ψυχική υγεία των παιδιών και των μητέρων. Το δείγμα αφορούσε πάνω από 6.000 οικογένειες που αρχικά δεν είχαν χαμηλό οικονομικό υπόβαθρο και τα παιδιά τους, ηλικίας έως 3 ετών δεν αντιμετώπιζαν θέματα ψυχικής υγείας. Εντός οχτώ ετών, μέχρι το ενδέκατο έτος της ηλικίας των παιδιών, υπήρξε επιδείνωση των οικονομικών για κάποιες οικογένειες. Τα παιδιά που ζούσαν σε φτωχά νοικοκυριά παρουσίαζαν αυξημένο κίνδυνο, σε ποσοστό 40%, εμφάνισης ψυχολογικών διαταραχών και προβλημάτων συμπεριφοράς.

Ακόμα υψηλότερο ποσοστό εμφάνισης παρόμοιων προβλημάτων παρουσίασαν οι μητέρες, σε ποσοστό 44%(Wickham S et al, 2017).

Στην Ελλάδα δυο επιστημονικές μελέτες συσχετίζουν τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης με την εμφάνιση ορισμένων μορφών κλινικής ψυχοπαθολογίας όπως κατάθλιψη, αγχώδεις διαταραχές και διαταραχές της συμπεριφοράς σε έφηβους ηλικίας 16 έως 18 ετών. Η παρουσία οικονομικών δυσκολιών στην οικογένεια συνδέθηκε σημαντικά με αυξημένο επιπολασμό τόσο της κατάθλιψης όσο και των καταθλιπτικών συμπτωμάτων(Anagnostopoulos D& Soumaki E, 2013 *Magklara et al, 2015).

2.5 Παιδική φτώχεια και εκπαίδευση

Εκτός της έκθεσης των παιδιών σε κινδύνους για την υγεία και την καθημερινή διαβίωση τους παρατηρείται ότι η φτώχεια επηρεάζει το εκπαιδευτικό επίπεδο των παιδιών. Τα παιδιά που μεγαλώνουν σε συνθήκες φτώχειας βιώνουν «διπλό κίνδυνο» κινδυνεύουν από κοινωνικά προβλήματα, τα οποία με τη σειρά τους μπορούν να υπονομεύσουν τις σχολικές επιδόσεις. (Parker, Greer & Zuckerman, 1988). Ο J.Coleman(1990) διαπίστωσε πως οι οικογένειες με χαμηλό εισόδημα έχουν συχνά περιορισμένη εκπαίδευση και τείνουν να περιορίζουν το γλωσσικό περιβάλλον των παιδιών τους. Το πολιτισμικό υπόβαθρο των φτωχών παιδιών, σε συνδυασμό με τη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος, το οποίο δεν μεταδίδει τη γνώση, αλλά δρα ως μηχανισμός νομιμοποίησης των κοινωνικών ανισοτήτων οδηγεί στην αναπαραγωγή της εκπαιδευτικής φτώχειας. (Bourdieu, Passeron, 2014). Συνεπώς η φτώχεια αναγκάζει τα παιδιά να υπολείπονται εκπαιδευτικού κεφαλαίου, το οποίο καθορίζει το μέλλον της επαγγελματικής και κοινωνικής τους κινητικότητας. Σύμφωνα με το Μοντέλο Πρώιμων Επιπτώσεων (Early Effects Model), τα αρνητικά συμπεριφορικά και ακαδημαϊκά πρότυπα που έχουν καθιερωθεί στο νηπιαγωγείο επιμένουν, ακόμη και αν υπάρχουν βελτιωμένες περιβαλλοντικές συνθήκες, γεγονός που αναδεικνύει ότι η φτώχεια είτε είναι παροδική είτε μόνιμη έχει ισχυρό αντίκτυπο στο εκπαιδευτικό επίπεδο των παιδιών (Doris R. Entwisle, Karl L. Alexander, Linda Steffel Olson, 2005).

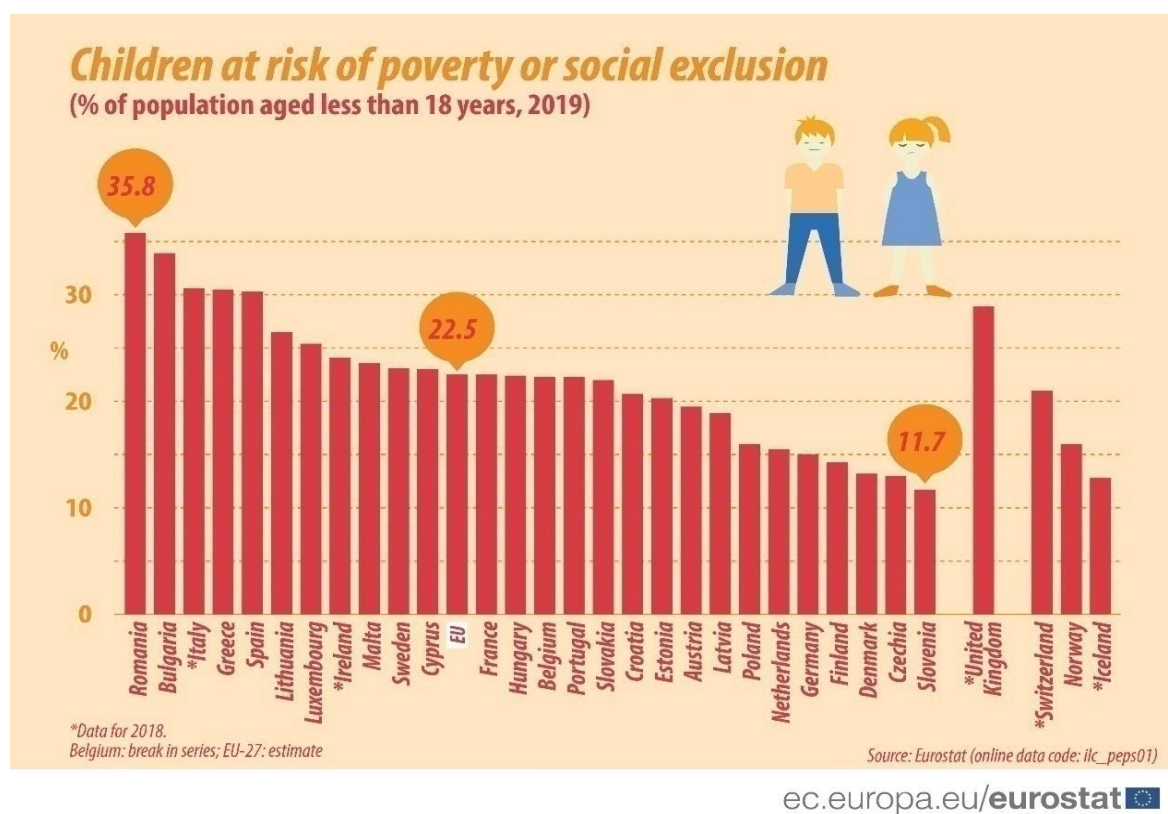
Μεγάλος αριθμός μελετών στις Ηνωμένες Πολιτείες έχουν δείξει ότι παράγοντες κινδύνου που σχετίζονται με τη φτώχεια όπως χαμηλή εκπαίδευση γονέων και υψηλό οικογενειακό άγχος έχουν αρνητική επίδραση στη γνωστική και την ακαδημαϊκή

ανάπτυξη των παιδιών. Συγκλίνουν στη διαπίστωση ότι, μεταξύ φτώχειας και εκπαίδευσης υπάρχει μια αμφίδρομη αιτιακή σχέση. Η μελέτη του Urban Institute για το 2015, ανέδειξε ότι το 23% των παιδιών που εγγράφηκαν στη μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση έζησαν τουλάχιστον το μισό της παιδικής τους ηλικίας σε συνθήκες φτώχειας, ενώ το 70% των παιδιών που γράφτηκαν στα αντίστοιχα επίπεδα εκπαίδευσης δεν βίωσαν ποτέ τη φτώχεια. Σε αντίστοιχη μελέτη του ίδιου πανεπιστημίου δυο χρόνια αργότερα διαπιστώνεται ότι το ποσοστό παιδιών που ολοκληρώνει το λύκειο μειώνεται για όσους έχουν χαμηλό οικονομικό και βιοτικό επίπεδο. Τα κενά διευρύνονται ακόμα περισσότερο όταν πρόκειται για τη μεταδευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση. Επιπλέον, μόνο το ένα τρίτο (34 τοις εκατό) των ατόμων που ήταν φτωχοί ως παιδιά εργάζονται σταθερά μεταξύ 25 και 30 ετών.(Ratcliffe & Kalish, 2017).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΠΑΙΔΙΚΗ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ - ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

3.1 Η παιδική φτώχεια στην Ευρώπη

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση σχεδόν 18 εκατομμύρια παιδιά βρίσκονται αντιμέτωπα με το κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού. Τα στοιχεία που απεικονίζονται στο διάγραμμα 1 μας δείχνουν ότι ο μέσος όρος για την ΕΕ-27 για το 2019 ήταν 22,5 %.

Διάγραμμα 1. Ποσοστό παιδιών που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στην Ε.Ε. (Πηγή: Eurostat).

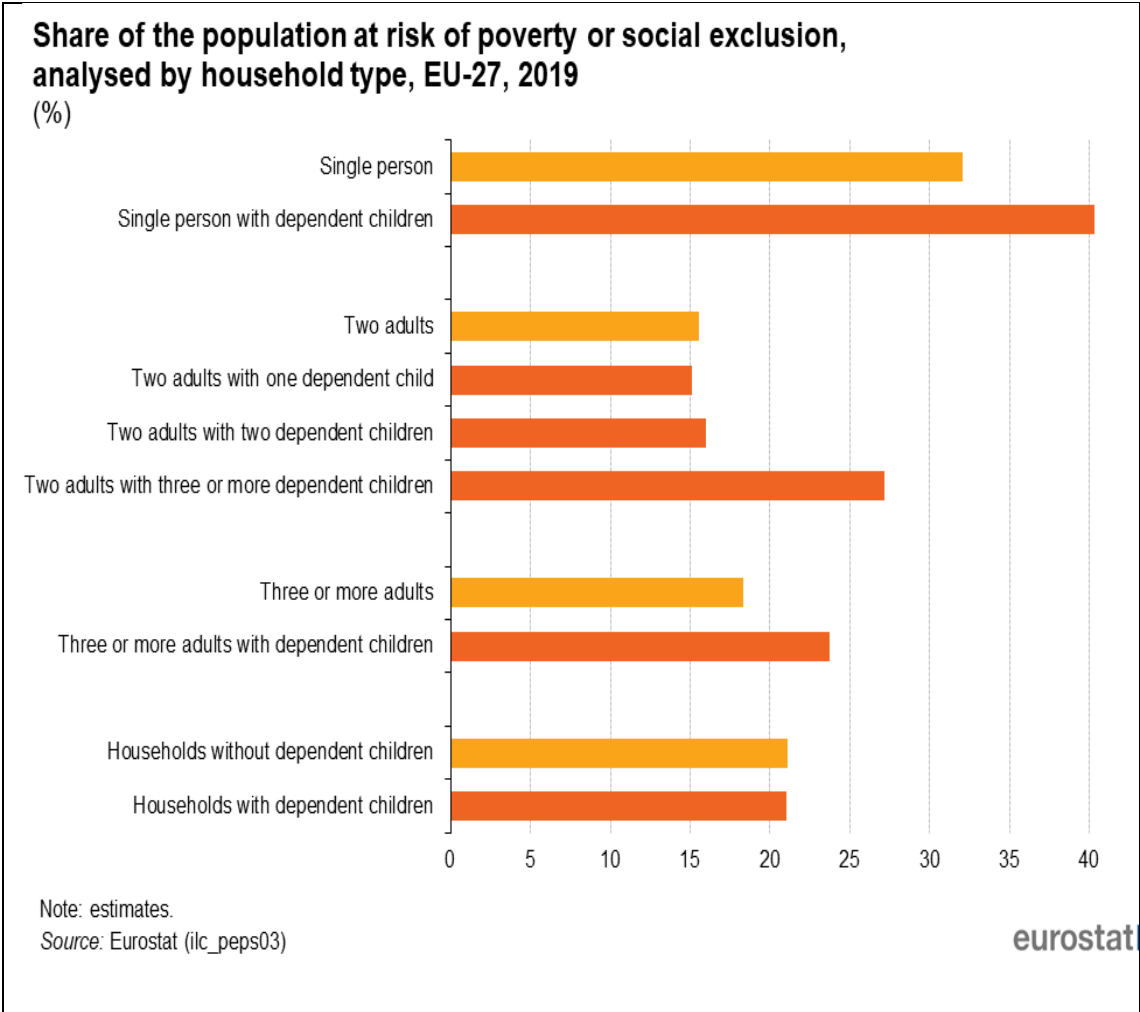
Η εικόνα ποικίλει στην Ε.Ε. με τα μεγαλύτερα ποσοστά παιδικής φτώχειας να σημειώνονται στην Βουλγαρία, Ρουμανία, Ελλάδα και Ιταλία όπου 1 στα 3 παιδιά ζουν στη φτώχεια, ποσοστό άνω του 30%. Τα χαμηλότερα ποσοστά παιδικής φτώχειας φαίνεται να σημειώνονται στην Δανία, Ολλανδία, Τσεχία και Σλοβενία με μόλις 1 στα 10 παιδιά να διατρέχει κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού σύμφωνα με το διάγραμμα 1.

Τα παιδιά ήταν η ηλικιακή ομάδα σε σύγκριση με τους ενήλικες και τους ηλικιωμένους, με τον υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας ή ποσοστών κοινωνικού αποκλεισμού σε 12 από τα 27 κράτη μέλη της ΕΕ.

3.1.1 Ο τύπος της οικογένειας σημαντικός παράγοντας για την ανάπτυξη κινδύνου φτώχειας

Στην περίπτωση ατόμων που ζουν σε μονομελή νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά στην ΕΕ-27, το 40,3 % κινδύνευε από φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό το 2019, σε σύγκριση με το 15,1 % των ατόμων που ζουν σε νοικοκυριά με δύο ενήλικες και ένα εξαρτώμενο παιδί. Γενικότερα, ο κίνδυνος φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού για ένα μόνο άτομο με εξαρτώμενα παιδιά ήταν 19,2 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερος από τον μέσο όρο για όλους τους τύπους νοικοκυριών με εξαρτώμενα παιδιά (40,3 % έναντι 21,1 %). Ορισμένοι άλλοι τύποι νοικοκυριών με εξαρτώμενα παιδιά κατέγραψαν επίσης σχετικά υψηλά ποσοστά για τον κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, για παράδειγμα, 27,2 % για άτομα που ζουν σε νοικοκυριά με δύο ενήλικες και τρία ή περισσότερα εξαρτώμενα παιδιά και 23,7 % για άτομα που ζουν σε νοικοκυριά με τρία άτομα ή περισσότερους ενήλικες με εξαρτώμενα παιδιά. (διάγραμμα 2)

Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι ο κίνδυνος φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στην ΕΕ-27 για τα άτομα που ζουν σε νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά ήταν ο ίδιος το 2019 όπως και για τα άτομα που ζούσαν σε νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά, και στις δυο περιπτώσεις 21,1 %. Ως εκ τούτου, τα άτομα που ζουν σε ορισμένα νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά είχαν επίσης σχετικά υψηλό κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού.

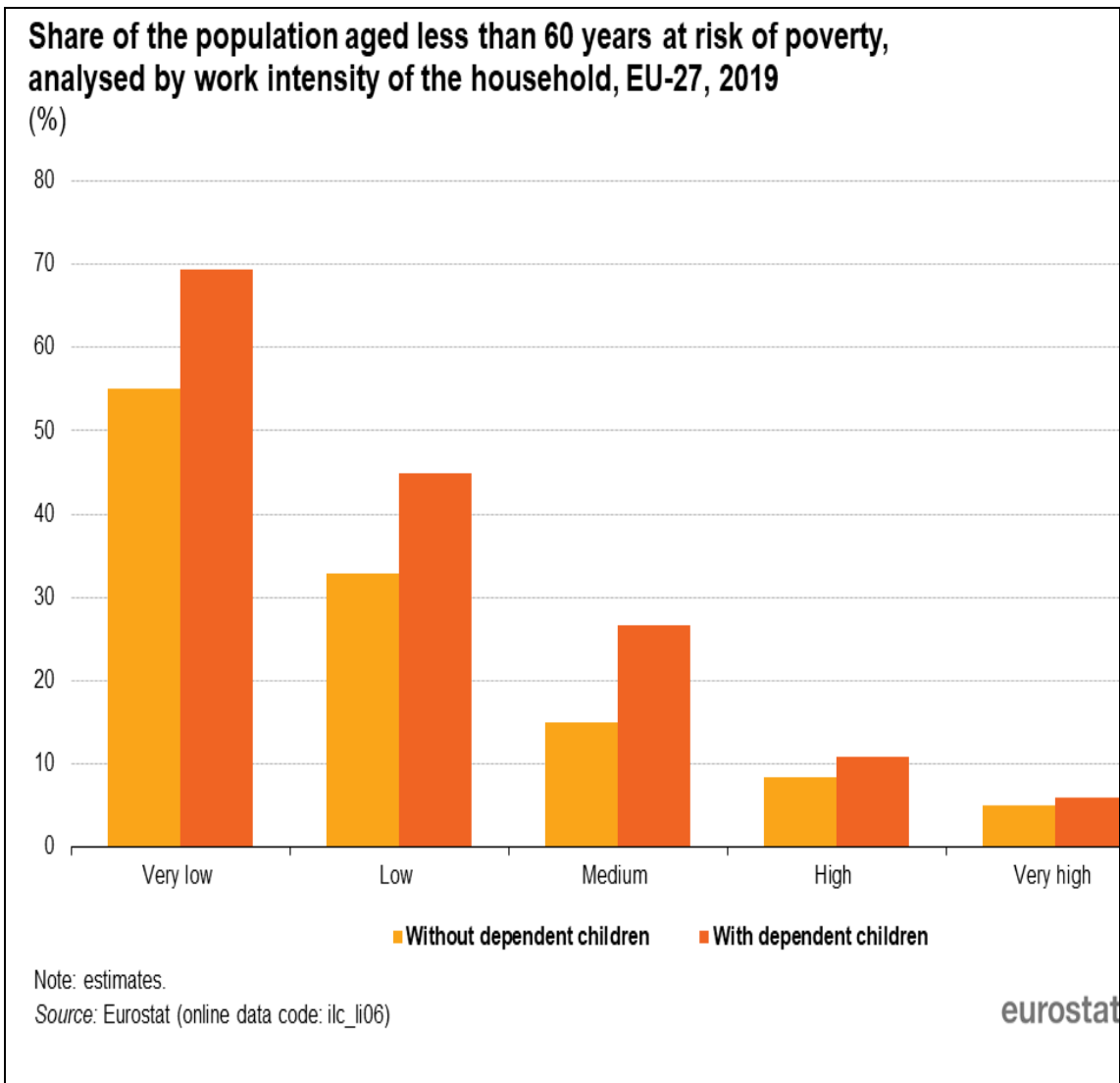

Διάγραμμα 2. Ποσοστό (%) του πληθυσμού που κινδυνεύει από φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό (Πηγή: Eurostat)

3.1.2 Κίνδυνος φτώχειας σε χαμηλής έντασης εργασίας νοικοκυριά με εξαρτώμενα τέκνα

Η ένταση εργασίας αντικατοπτρίζει το πόσο εργάστηκαν οι ενήλικες σε ηλικία εργασίας σε ένα νοικοκυριό σε σχέση με το συνολικό δυναμικό εργασίας τους σε ένα χρόνο. Η διαβίωση σε ένα νοικοκυριό με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας είναι ένα από τα τρία κριτήρια για κάποιον που κινδυνεύει από φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό. Η πολύ χαμηλή ένταση εργασίας περιλαμβάνει νοικοκυριά στα οποία όλοι ή οι περισσότεροι ενήλικες σε ηλικία εργασίας είναι άνεργοι.

Το διάγραμμα που ακολουθεί (διάγραμμα 3) παρέχει μια ανάλυση του υποπληθυσμού των ατόμων ηλικίας κάτω των 60 ετών, εξετάζοντας το ποσοστό που διατρέχει κίνδυνο φτώχειας ανάλογα με την ένταση εργασίας των νοικοκυριών τους και αν υπάρχουν εξαρτημένα παιδιά στο νοικοκυριό ή όχι.

Διάγραμμα 3. Ποσοστό (%) του πληθυσμού ηλικίας κάτω των 60 ετών που κινδυνεύει από τη φτώχεια (Πηγή Eurostat)

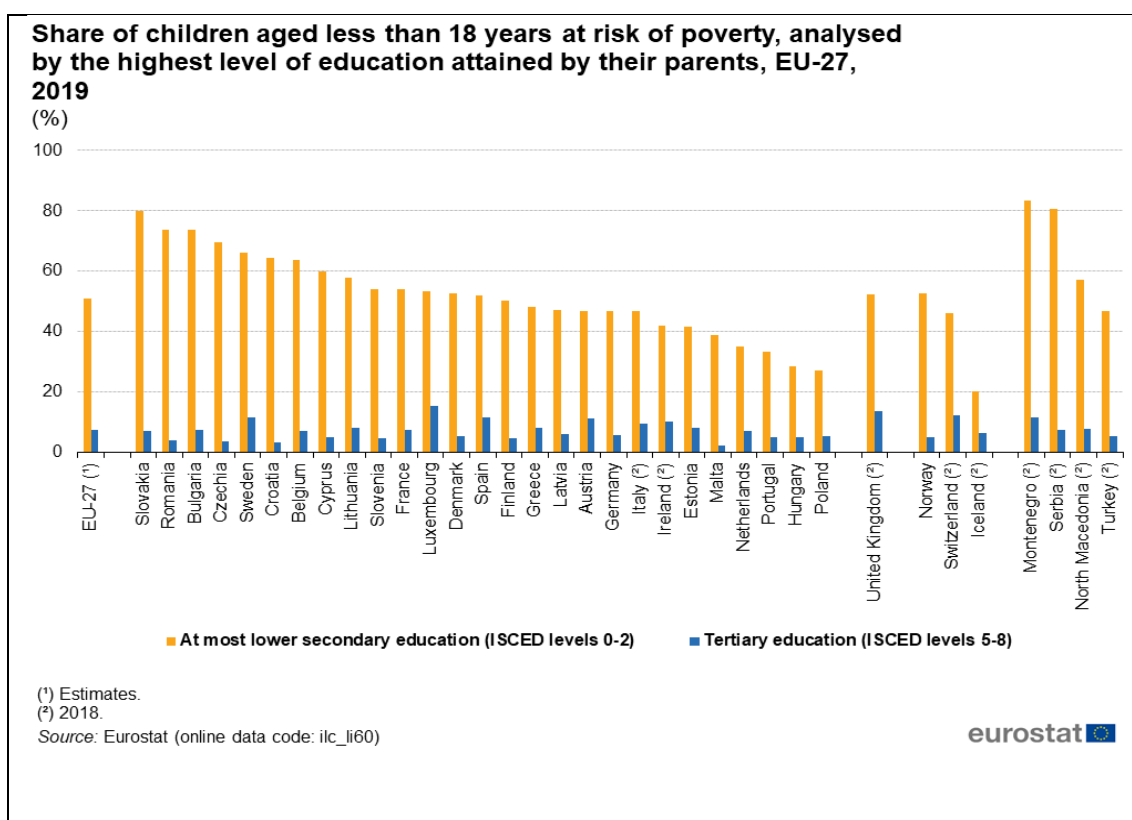
Στην ΕΕ-27, το 69,4 % των ατόμων που ζουν σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας με εξαρτώμενα παιδιά κινδυνεύουν από φτώχεια, έναντι 55,0 % για άτομα που ζουν σε παρόμοια νοικοκυριά αλλά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά. Λαμβάνοντας υπόψη τα νοικοκυριά με όλες τις άλλες εντάσεις εργασίας (από χαμηλή σε πολύ υψηλή, εξαιρουμένων των πολύ χαμηλών), τα συγκρίσιμα μερίδια ήταν 13,8 % για τα άτομα που ζουν σε νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά και 8,9 % για εκείνα που ζουν σε νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά. Παρατηρείται ότι τα άτομα που ζούσαν σε νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά διέτρεχαν μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας από αυτά που ζούσαν σε νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά σε όλα τα επίπεδα έντασης εργασίας στην ΕΕ-27 το 2019. Επιπλέον ο κίνδυνος φτώχειας μεταξύ νοικοκυριών με

και χωρίς εξαρτώμενα παιδιά αυξήθηκε καθώς μειώθηκε η ένταση της εργασίας. (Διάγραμμα 3)

3.1.3 Ο κίνδυνος της φτώχειας των παιδιών επηρεάζεται από το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων

Τα στοιχεία της Eurostat για το έτος 2020 (έτος αναφοράς 2019) αποκαλύπτουν ότι το 50,8% των παιδιών των οποίων το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων τους ήταν χαμηλό βρέθηκαν σε κίνδυνο φτώχειας σε σύγκριση με το 7,5% των παιδιών των οποίων το αντίστοιχο επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων τους ήταν υψηλό.

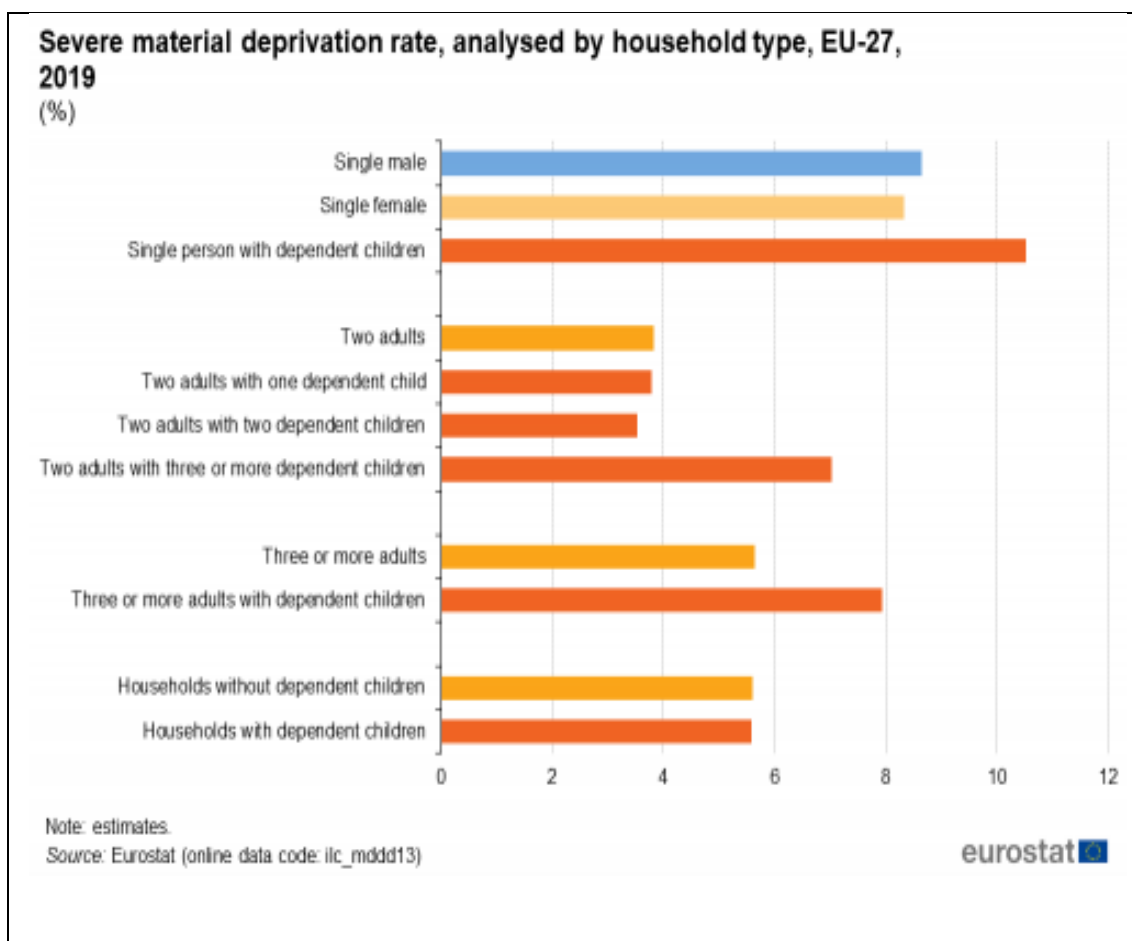
Τα αντίστοιχα ποσοστά στην Ελλάδα είναι 48,5 % και 8,2 % (διάγραμμα 4). Τα παιδιά που ζουν εκτεθειμένα στον κίνδυνο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στην ΕΕ μειώνεται στο μέτρο που αυξάνεται το μορφωτικό επίπεδο των γονιών τους.

Διάγραμμα 4. Ποσοστό (%) παιδιών ηλικίας κάτω των 18 ετών που κινδυνεύουν από τη φτώχεια, που αναλύεται από το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης που έχουν επιτύχει οι γονείς τους (Πηγή: Eurostat)

3.1.4 Ποσοστά υλικής στέρησης σε διαφορετικούς τύπους νοικοκυριών

Την πιο σοβαρή υλική υστέρηση για το έτος 2019 στην ΕΕ-27 αντιμετωπίζουν τα παιδιά που ζουν σε μονογονεϊκές οικογένειες (10,5%), όπως εμφανίζεται στο διάγραμμα 5. Άλλοι τύποι νοικοκυριών με εξαρτώμενα παιδιά που είχαν επίσης υψηλά ποσοστά υλικής στέρησης πάνω από το μέσο όρο ήταν εκείνοι που αποτελούνται από δύο ενήλικες με τρία ή περισσότερα εξαρτώμενα παιδιά (7,0 %) και εκείνοι που αποτελούνται από τρεις ή περισσότερους ενήλικες με εξαρτώμενα παιδιά (7,9 %). Αντίθετα, τα άτομα που ζούσαν σε νοικοκυριά αποτελούμενα από δύο ενήλικες με ένα ή δύο εξαρτώμενα παιδιά είχαν λιγότερες πιθανότητες να αντιμετωπίσουν σοβαρή υλική στέρηση. (Διάγραμμα 5)

Διάγραμμα 5. Σοβαρή υλική υστέρηση ανά τύπο νοικοκυριού στην ΕΕ-27, έτος 2019 (Πηγή : Eurostat)

3.1.5 Σοβαρή υλική στέρηση κατά ηλικία

Αναφορικά με την υλική στέρηση κατά ηλικία, για το έτος 2019, το ποσοστό των παιδιών έως 18 ετών, που ζούσαν υπό συνθήκες υλικής στέρησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ήταν 5,8%. Πιο συγκεκριμένα, στη Βουλγαρία το ποσοστό αυτό ανέρχεται σε

18,9%, στην Ελλάδα 17,3%, στη Ρουμανία 15,2%, στην Ουγγαρία 13,1% και στην Κύπρο 12%. (Πίνακας 1)

Πίνακας 1. Σοβαρή υλική υστέρηση ανά ομάδα ηλικιών, ΕΕ-27: έτη 2015 -2019 (Πηγή : Eurostat)

Severe material deprivation rate, analysed by age, 2015-2019 (%)															
	2015			2016			2017			2018			2019		
	< 18 years	18-64 years	≥ 65 years	< 18 years	18-64 years	≥ 65 years	< 18 years	18-64 years	≥ 65 years	< 18 years	18-64 years	≥ 65 years	< 18 years	18-64 years	≥ 65 years
EU-27	3.6	8.7	6.1	6.6	8.1	6.4	7.3	7.2	5.9	6.5	6.3	5.2	5.8	5.8	4.8
Belgium (*)	7.9	6.1	2.1	6.7	6.1	2.1	6.6	5.7	2.2	6.9	5.3	1.7	5.3	4.7	1.6
Bulgaria (*)	37.3	31.3	40.9	36.1	29.0	37.5	33.1	27.0	36.3	19.1	17.3	32.7	18.9	17.0	29.1
Czechia	7.2	5.4	4.5	6.3	4.9	3.0	4.5	3.7	2.9	3.4	2.7	2.5	2.9	2.0	2.2
Denmark	4.3	4.3	0.9	3.0	3.1	0.8	3.1	3.8	0.9	4.3	4.0	1.0	3.1	2.9	1.3
Germany	4.7	5.0	2.4	3.6	4.0	2.7	3.3	3.8	2.2	2.7	3.4	2.4	2.2	3.0	2.3
Estonia	3.9	4.4	5.2	4.0	4.7	5.4	3.4	3.7	6.0	3.5	3.6	4.4	3.1	3.1	4.0
Ireland	8.9	7.8	3.1	9.3	6.5	2.4	6.8	5.2	2.0	6.7	4.9	1.8	..	..	..
Greece	25.7	23.5	15.2	26.7	23.7	15.2	23.8	22.1	15.8	18.6	17.3	13.6	17.3	16.7	12.7
Spain	8.1	6.9	2.2	7.1	6.4	2.5	6.5	5.6	2.4	6.5	5.7	3.4	..	..	..
France	5.4	6.0	1.9	6.3	4.9	2.9	5.1	4.3	2.5	5.7	5.0	2.8	5.1	5.0	3.2
Croatia	13.4	13.6	14.5	11.6	12.1	14.5	8.8	9.7	13.6	7.6	7.9	11.6	5.8	6.8	10.0
Italy	13.0	12.2	8.2	12.4	12.3	11.1	9.8	10.5	9.4	8.1	9.2	7.2	..	..	..
Cyprus	17.2	16.8	5.1	17.7	14.1	5.4	13.6	12.4	4.8	12.6	10.9	3.7	12.0	10.1	2.5
Latvia	17.0	15.7	16.2	11.9	12.4	14.9	10.3	11.2	12.7	8.3	9.2	11.7	6.0	7.6	10.0
Lithuania	13.8	12.7	16.2	11.5	13.0	17.3	13.0	11.0	16.2	10.0	10.5	14.2	6.2	9.0	11.5
Luxembourg (*)	3.0	2.0	0.3	1.2	2.0	0.2	1.2	1.4	0.1	1.5	1.4	0.3	..	..	..
Hungary	24.9	19.2	14.2	21.1	16.5	10.2	19.2	14.7	9.4	15.2	10.1	5.6	13.1	8.3	6.0
Malta	10.6	8.8	5.0	6.1	4.2	3.6	5.1	3.1	2.2	4.0	2.8	3.0	4.8	3.7	2.6
Netherlands (*)	2.6	3.1	0.5	2.5	3.0	1.2	2.4	3.2	0.9	2.3	2.5	1.6	2.4	2.9	1.1
Austria	4.2	4.0	1.4	3.5	3.4	1.2	5.3	4.0	1.4	3.6	3.1	1.0	..	..	..
Poland	7.9	8.2	7.9	5.8	7.1	5.9	4.6	6.2	6.2	3.6	4.9	5.0	2.9	3.7	4.1
Portugal	11.0	9.6	8.4	9.6	8.6	6.7	7.4	6.6	7.2	5.7	6.0	6.2	5.6	5.7	5.4
Romania	20.9	21.2	21.5	30.2	22.1	22.5	21.5	18.9	20.6	19.7	15.7	17.4	15.2	11.8	12.9
Slovenia	4.7	6.0	6.1	4.5	5.5	5.8	3.1	4.8	5.4	2.2	3.8	4.9	1.8	2.3	4.0
Slovakia	11.2	8.4	9.2	9.7	7.9	8.0	9.1	6.5	6.9	9.0	6.5	7.0	8.7	7.7	7.9
Finland	2.0	2.6	1.2	1.8	2.5	1.7	1.8	2.5	1.1	2.7	3.4	1.3	2.4	2.9	1.2
Sweden	1.4	1.3	0.5	0.7	1.0	0.3	0.9	1.4	0.6	2.3	1.8	0.1	..	..	..
United Kingdom (*)	9.6	6.3	1.6	7.5	5.6	1.2	5.8	4.4	1.4	7.0	4.8	1.4	..	..	..
Iceland	2.1	1.6	0.3	2.5	1.9	0.5	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Norway	2.4	1.9	0.5	2.8	2.1	0.6	2.9	2.6	0.4	2.7	2.4	0.3	2.4	2.3	0.8
Switzerland	1.9	1.5	0.5	2.5	1.6	0.3	2.0	1.2	0.3	3.3	2.2	0.3	..	..	..
Montenegro	17.5	13.9	13.7	18.4	14.3	11.8	18.2	12.9	11.4	..	..	..	..	..	..
North Macedonia	31.6	30.0	30.6	33.0	29.4	28.6	34.4	30.3	30.2	33.6	29.9	29.3	..	..	..
Serbia	22.0	24.0	25.9	17.6	19.7	20.9	16.3	16.8	20.5	15.3	15.4	17.8	..	..	..
Turkey	36.0	27.3	32.4	38.3	30.6	31.5	34.6	26.4	26.0	..	..	..	..	..	..

Note: data for 2019 are early data and are estimates/provisional for the EU-27 and provisional (italics) for most countries.
 (*) 2019: break in series.
 (*) 2018: break in series.
 (*) 2017: break in series.
 Source: Eurostat (online data code: itc_mddd11)

3.2 Ευρωπαϊκές πολιτικές αντιμετώπισης της παιδικής φτώχειας

Από το 2000 το ζήτημα της παιδικής φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελούσε μέρος της Κοινωνικής Ανοικτής Μεθόδου Συντονισμού, όπου η καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας ήταν αρχικά αρμοδιότητα κάθε κράτους μέλους. Οι κυβερνήσεις και άλλοι μη κυβερνητικοί φορείς στα κράτη μέλη έχουν στη διάθεσή τους διάφορες πρωτοβουλίες κοινωνικής πολιτικής και πρόνοιας, στοχευμένα προγράμματα παρέμβασης που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη στήριξη παιδιών και οικογενειών σε μειονεκτική θέση. Η Συνθήκη της Λισσαβόνας του 2009 περιελάμβανε την προώθηση των δικαιωμάτων των παιδιών ως ρητό στόχο της ΕΕ ενώ η καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού βρέθηκε στο επίκεντρο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020».(Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, 2010).

Στο πλαίσιο «Ευρώπη 2020», έγιναν προσπάθειες να περιοριστεί ο κίνδυνος αποκλεισμού και φτώχειας για 20 εκατομμύρια ανθρώπους, αναγκάζοντας την Ευρωπαϊκή Ένωση να αναπτύξει πολιτικές στο υπερεθνικό επίπεδο για στήριξη των ευάλωτων παιδιών και των οικογενειών τους. Όπως επισημαίνει ο Ανδρέας Φερόνας (2013) η εφαρμογή της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» επηρεάστηκε από την οικονομική κρίση και τις πολιτικές δημοσιονομικής λιτότητας στην Ευρώπη. Τα μέτρα ελάφρυνσης των φτωχών δεν ήταν επαρκή και αποτελεσματικά καθώς δεν συνοδεύτηκαν από τις κατάλληλες δομικές αλλαγές. Αναφορικά με τις ευρωπαϊκές πολιτικές για την δημιουργία ενός ενιαίου ευρωπαϊκού πλαισίου καταπολέμησης της παιδικής φτώχειας επισημαίνουμε τα εξής:

1) Το 2013 η Στρατηγική «Επένδυση στα παιδιά: Σπάζοντας τον κύκλο της μειονεξίας»(2013/112/ΕΕ) αποτελεί ένα σχέδιο πολιτικής με σκοπό την αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας, του κοινωνικού αποκλεισμού και της διαγενεακής μεταβίβασης της μειονεξίας. Το παραπάνω σχέδιο αποτελείται από τρεις πυλώνες. Αρχικά επενδύει σε πολιτικές που ενισχύουν την συμμετοχή των γονέων στην απασχόληση (ιδιαίτερα για μόνους γονείς), ως βασικό παράγοντα προαγωγής ευημερίας. Στη συνέχεια προωθεί παροχές που εξασφαλίζουν επαρκές βιοτικό επίπεδο, όπως οικογενειακά, επιδόματα τέκνων, διασφάλιση ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος. Τέλος δίνεται έμφαση στο δικαίωμα της συμμετοχής των παιδιών σε κοινωνικές, εκπαιδευτικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013)

2) Το Ταμείο Επισιτιστικής Βοήθειας προς τους Απόρους (TEBA/FEAD) (72/1,12.3.2014) αποτελεί μέχρι και σήμερα ένα μέσο οικονομικής ενίσχυσης κρατών, στα οποία παρατηρούνται ακραίες μορφές φτώχειας, όπως η έλλειψη στέγασης, τροφής. Οι δράσεις του συγκεκριμένου Ταμείου συμβάλλουν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των παιδιών, καθώς ικανοποιούνται υλικές ανάγκες παιδιών που ζουν στη φτώχεια.

3) Το άρθρο 11 της Διακήρυξης για τον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων το Νοέμβριο του 2017 αναφέρει ρητά ότι η καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας αποτελεί προτεραιότητα στην Ευρώπη. Αναφαίρετο δικαίωμα των παιδιών αποτελεί η οικονομική και ποιοτική προσχολική εκπαίδευση, προκειμένου να προστατευθούν από τη φτώχεια. Παράλληλα, για παιδιά από μειονεκτούντα περιβάλλοντα προβλέπονται μέτρα ενίσχυσης της ισότητας των ευκαιριών(<https://ec.europa.eu/>, n.d.)

4) Η Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης το 2021 (EE 2021/1004) για τη θέσπιση ευρωπαϊκής εγγύησης για τα παιδιά σε μια προσπάθεια οι κυβερνήσεις των κρατών μελών να αντιμετωπίσουν τα δομικά προβλήματα της παιδικής φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Υλοποιείται πιλοτικά σε επτά Κράτη Μέλη της ΕΕ (Ελλάδα, Γερμανία, Κροατία, Ιταλία, Βουλγαρία, Λιθουανία και Ισπανία), με στόχο να αντιμετωπιστούν οι περιπτώσεις παιδιών που βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό, δημιουργώντας ένα ασφαλές πλαίσιο διαβίωσης, στο οποίο τα παιδιά θα μπορούν να ικανοποιήσουν όλες τις ανάγκες τους, τόσο υλικές, όσο και πνευματικές. Η Εγγύηση θέτει σε λειτουργία τον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων που στοχεύει να μειώσει τουλάχιστον κατά 5 εκατομμύρια παιδιά από την φτώχεια, μέχρι το 2030. Το κάθε κράτος μέλος έχει κληθεί να υπογράψει την Εγγύηση και να δημιουργήσει σχέδια δράσης για τους τρόπους εφαρμογής. Στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής εγγύησης για τα παιδιά, συνιστάται στα κράτη μέλη να παρέχουν δωρεάν και αποτελεσματική πρόσβαση στα παιδιά που έχουν ανάγκη εκπαίδευσης, φροντίδας πρώιμης παιδικής ηλικίας, υγειονομικής περίθαλψης, υγιεινής διατροφής και στέγασης. Κατά τον σχεδιασμό των εθνικών τους μέτρων, τα κράτη μέλη θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών, όπως εκείνα που αντιμετωπίζουν αναπηρίες, άτομα με επισφαλείς οικογενειακές καταστάσεις, μεταναστευτικό υπόβαθρο, μειονοτικό φυλετικό ή εθνικό υπόβαθρο ή εκείνων που βρίσκονται σε εναλλακτική φροντίδα. Η χρηματοδότηση της ΕΕ για τη στήριξη αυτών των ενεργειών διατίθεται

στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου PlusESF+ το οποίο χρηματοδοτεί έργα που προωθούν την κοινωνική ένταξη, καταπολεμούν τη φτώχεια και επενδύουν σε ανθρώπους, καθώς και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Invest EU και τον μηχανισμό ανάκαμψης και ανθεκτικότητας . Η εφαρμογή της στρατηγικής της ΕΕ θα παρακολουθείται σε επίπεδο ΕΕ και σε εθνικό επίπεδο και η Επιτροπή θα υποβάλει εκθέσεις για την πρόοδο σε ετήσιο φόρουμ για τα δικαιώματα του παιδιού. Μια αξιολόγηση της στρατηγικής θα πραγματοποιηθεί στα τέλη του 2024, με τη συμμετοχή παιδιών.(European Commission, 2021).

3.3 Η παιδική φτώχεια στην Ελλάδα - Πολιτικές αντιμετώπισης της παιδικής φτώχειας

3.3.1 Πρόσφατα στατιστικά στοιχεία για την παιδική φτώχεια στην Ελλάδα

Κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, η παιδική φτώχεια την Ελλάδα σημείωσε σημαντική αύξηση. Στο πίνακα 2 σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας (ΕΛΣΤΑΤ) απεικονίζεται το ποσοστό παιδικής φτώχειας το έτος 2020, μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, το οποίο ανέρχεται σε 20,9% ενώ για τις ομάδες ηλικιών 18-64 ετών και 65 ετών και άνω ανέρχεται σε 18,4% και 13%, αντίστοιχα. Είναι χαρακτηριστικό ότι μεταξύ των ετών 2011 και 2013, σημειώθηκε αύξηση της τάξεως του 5,1% των παιδιών σε κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

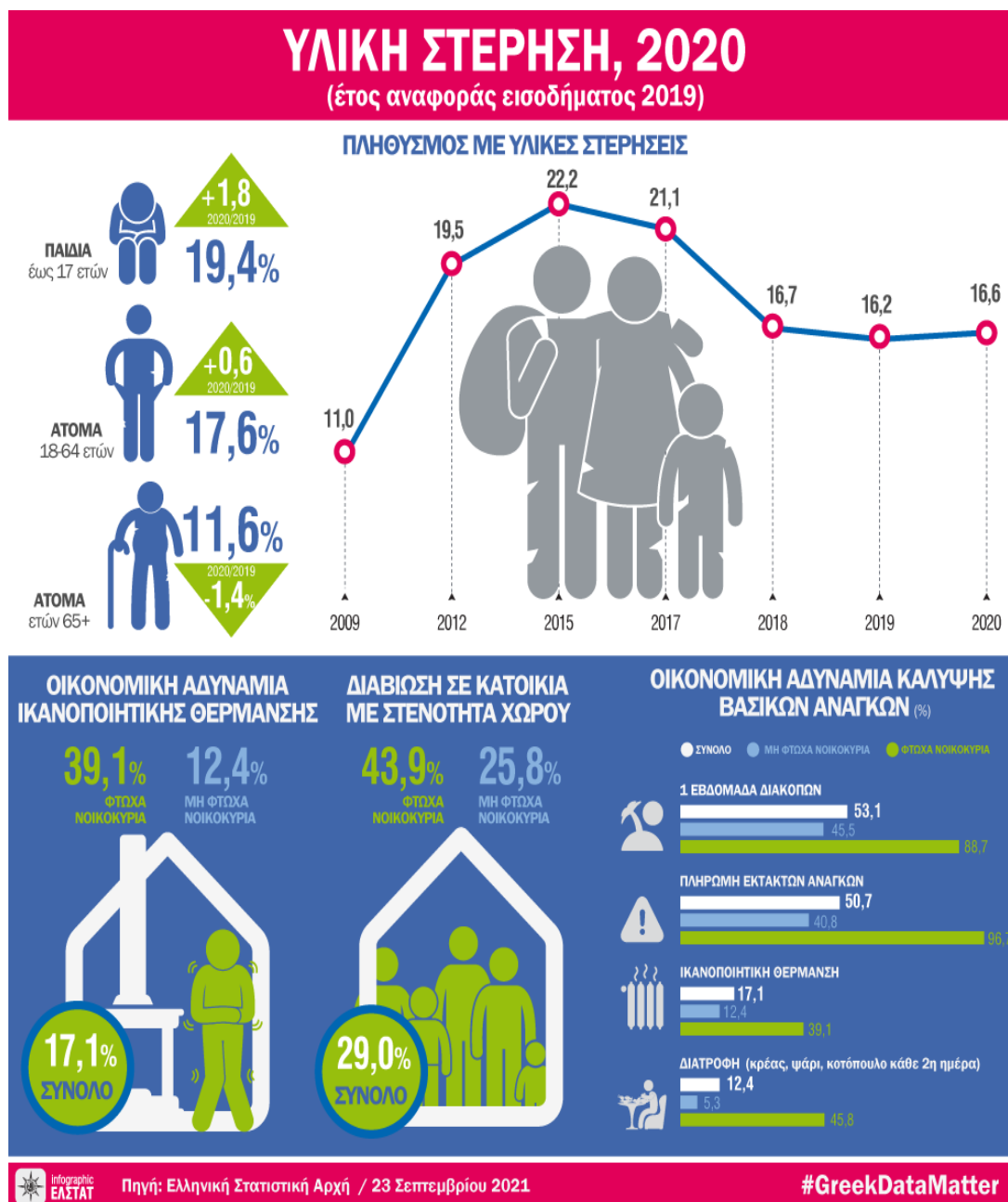
Πίνακας 2.. Κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (κατά ομάδες ηλικιών) (Πηγή : ΕΛΣΤΑΤ).

Ηλικία	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Σύνολο %	21,4	23,1	23,1	22,1	21,4	21,2	20,2	18,5	17,9	17,7
0-17	23,7	26,9	28,8	25,5	26,6	26,3	24,5	22,7	21,1	20,9
18-64	20,0	23,8	24,1	23,5	22,5	22,7	21,7	19,8	18,9	18,4
65+	23,6	17,2	15,1	14,9	13,7	12,4	12,4	11,6	12,2	13,0

Σε συνέχεια των στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ, η φτώχεια σε αριθμούς ανέρχεται στο ποσό των 5.269 ευρώ κατ' έτος, για τα μονοπρόσωπα νοικοκυριά και σε 11.064 ευρώ για νοικοκυριά με δύο ενήλικες και δύο εξαρτώμενα παιδιά ηλικίας κάτω των 14 ετών. Το ποσό αυτό ορίζεται στο 60% του συνολικού διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών, το οποίο εκτιμήθηκε σε 8.781 ευρώ, ενώ το μέσο ετήσιο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών της χώρας σε 17.263 ευρώ.

Παρατηρώντας τους δείκτες που αφορούν τις συνθήκες διαβίωσης για την Ελλάδα, προκύπτει ότι οι ελλείψεις βασικών ειδών και η στέρηση αγαθών και υπηρεσιών δεν αφορά μόνο νοικοκυριά που χαρακτηρίζονται φτωχά, αλλά επεκτείνεται σε μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού. Ως στέρηση βασικών αγαθών και υπηρεσιών ορίζεται η δυσκολία ανταπόκρισης στην κάλυψη των εννιά ειδών του καταλόγου, όπως αναφέρθηκαν στο υποκεφάλαιο 1.2 της παρούσης εργασίας.

Στο γράφημα 1, αποτυπώνεται η αύξηση του ποσοστού της υλικής στέρησης το 2020 σε σχέση με το 2019 η οποία, όσον αφορά τα παιδιά έως 17 ετών είναι μεγαλύτερη, κατά 1,8% σε σχέση με τις υπόλοιπες ηλικίες. Για τα παιδιά της κατηγορίας αυτής, η στέρηση υλικών αγαθών ανέρχεται στο 19,4% για το 2020. Αναφορικά με το γενικό πληθυσμό ποσοστό 29% ζει σε κατοικία περιορισμένου χώρου, ενώ το 45,8% του φτωχού πληθυσμού δεν τρέφεται σωστά, καθώς δεν εντάσσει στην διατροφή του κοτόπουλο, κρέας, ψάρι ή λαχανικά ίσης θρεπτικής αξίας κάθε δεύτερη ημέρα. Σχετικά με τη θέρμανση, το 17,1% του γενικού πληθυσμού δηλώνει ότι δεν θερμαίνεται ικανοποιητικά, ενώ για τα φτωχά νοικοκυριά το ποσοστό αυτό ανέρχεται σε 39,1% (Γράφημα 1)

Στο πίνακα 3, παρουσιάζονται τα ποσοστά πληθυσμού σε υλική υστέρηση κατά ηλικιακές ομάδες σε μια δεκαετή ανάλυση. Σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ομάδες πληθυσμού τα παιδιά εμφανίζουν τα μεγαλύτερα ποσοστά υλικής στέρησης. Αν και μειώνεται σταδιακά το ποσοστό των παιδιών που βιώνουν υλική υστέρηση παραμένει σταθερά υψηλότερο έναντι των υπολοίπων πληθυσμιακών ομάδων από το 2011 έως σήμερα, γεγονός που επιβεβαιώνει ότι η οικονομική κρίση έπληξε σοβαρά τα παιδιά.

Πίνακας 3. Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού με υλικές στερήσεις, κατά ομάδες ηλικιών 2011-2020 (Πηγή ΕΛΣΤΑΤ)

Ηλικία	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Σύνολο	15,2	19,5	20,3	21,3	22,2	22,4	21,1	16,7	16,2	16,6
%										
0-17	16,4	20,9	23,3	23,8	25,7	26,7	23,8	18,6	17,6	19,4
18-64	15,4	20,7	21,6	22,9	23,5	23,7	22,1	17,3	17	17,6
65+	13,1	14,3	13,7	15,5	15,2	15,2	15,8	13,6	13	11,6

Οι οικογένειες με τρία ή περισσότερα παιδιά διατρέχουν το υψηλότερο ποσοστό κινδύνου φτώχειας 27,4% σε σχέση με άλλους τύπους νοικοκυριών. Επίσης οι μονογονεϊκές οικογένειες με τουλάχιστον ένα εξαρτώμενο τέκνο παρουσιάζουν ευαλωτότητα για φτώχεια σε ποσοστό 24,4% (Πίνακας 4).

Πίνακας 4. Κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, κατά τύπο νοικοκυριού με εξαρτώμενα τέκνα: 2020 (Πηγή ΕΛΣΤΑΤ)

Τύπος νοικοκυριού 2020	%
Νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά	20,1
Μονογονεϊκό νοικοκυριό με, τουλάχιστον, ένα εξαρτώμενο παιδί	24,4
Δύο ενήλικες με ένα εξαρτώμενο παιδί	14,4
Δύο ενήλικες με δύο εξαρτώμενα παιδιά	17,3
Δύο ενήλικες με τρία ή περισσότερα εξαρτώμενα παιδιά	27,4

Η Έκθεση της UNICEF για την «Κατάσταση των παιδιών και των νέων στην Ελλάδα για το 2020» που δημοσιεύτηκε το Δεκέμβριο του 2021, επιβεβαιώνει τις επιπτώσεις της πανδημίας στην παιδική ηλικία και τα εμπόδια που προκύπτουν σχετικά με τη πραγμάτωση θεμελιωδών δικαιωμάτων στην υγεία, εκπαίδευση, διατροφή, ψυχική ευημερία, παιδική προστασία. Τα κυριότερα στοιχεία που σημειώνει η Έκθεση είναι τα ακόλουθα:

- Η Ελλάδα διαθέτει ένα από τα τρία υψηλότερα ποσοστά (30,5%) ανάμεσα σε χώρες της ΕΕ σε παιδιά που διαβιούν σε συνθήκες φτώχειας ή κινδυνεύουν

από κοινωνικό αποκλεισμό. Ο στόχος είναι να μειωθεί στο 17% μέχρι το 2026.

- Η χώρα μας εμφανίζει σημαντικά χαμηλές δαπάνες για την Εκπαίδευση των παιδιών με μια αλληλουχία αρνητικών επιπτώσεων στα παιδιά. Οι συνολικές κρατικές δαπάνες για την Εκπαίδευση το έτος 2020 ήταν 3,9% του ΑΕΠ όταν ο μέσος όρος στην Ευρώπη ξεπερνάει το 4,5%. Επιπλέον από αυτό το ποσοστό το 1/3 ήταν οι ιδιωτικές δαπάνες των νοικοκυριών κυρίως για φροντιστήρια. Η πρόσβαση των παιδιών προσφύγων, μεταναστών και των παιδιών Ρομά είναι μειωμένη ενώ τα παιδιά με αναπηρίες φοιτούν με μικρή συχνότητα στα σχολεία, παρά τις προβλέψεις και δεσμεύσεις της πολιτείας για τη διασφάλιση της φυσικής τους πρόσβασης.
- Το ποσοστό συμμετοχής στη διετή προσχολική εκπαίδευση στην Ελλάδα είναι 75,2% ενώ στην Ευρωπαϊκή Ένωση ανέρχεται στο 94,8%
- Η παιδική και εφηβική παχυσαρκία στη χώρα μας είναι 37% όταν ο μέσος όρος για την ΕΕ είναι 27% και η καλύτερη επίδοση αντίστοιχα 20%.
- Παρατηρείται αύξηση της παιδικής θνησιμότητας, πλέον 380 παιδιά κάτω των πέντε ετών χάνουν τη ζωή τους ετησίως. Η Ελλάδα έχει 4,5% ποσοστό παιδικής θνησιμότητας με καλύτερη επίδοση στην ΕΕ 1,7% και χειρότερη 7,3% αντίστοιχα.
- Αναφορικά με τη βία των παιδιών η Έκθεση επισημαίνει την έλλειψη στοιχείων σε εθνικό επίπεδο για όσα παιδιά έχουν υποστεί οποιαδήποτε μορφή βίας, με κυρίαρχο θέμα τη σιωπή για τα θύματα.

Οι μετρήσεις και τα στατιστικά στοιχεία δεν αποτυπώνουν απαραίτητα την συνολική εικόνα της παιδικής ευημερίας καθώς υπάρχουν «παιδιά που συχνά παραμένουν αόρατα στις εθνικές αξιολογήσεις της φτώχειας», όπως τα παιδιά ρομά, αλλοδαποί, άστεγοι. (United Nations Children's Fund - UNICEF, 2020) Παράλληλα μία σημαντική διαπίστωση της Έκθεσης είναι ότι η ευαλωτότητα των παιδιών επιβαρύνεται από τις ελλείψεις κοινωνικές υπηρεσίες και το κενό στις κρατικές πολιτικές.

3.3.2 Εθνικές πολιτικές καταπολέμησης της παιδικής φτώχειας

Οι ευρωπαϊκοί αλλά και ελληνικοί στατιστικοί δείκτες που κατεγράφησαν στις προηγούμενες ενότητες επιβεβαιώνουν ότι η οικονομική κρίση έπληξε και συνεχίζει να επηρεάζει τα παιδιά ως μια ευάλωτη πληθυσμιακή ομάδα.

Η Ελληνική Πολιτεία ενεργοποίησε μια σειρά μέτρων ώστε να μειώσει τη παιδική φτώχεια τα τελευταία χρόνια μετά τη κρίση, τα οποία κατηγοριοποιούνται σε επιδοματικές ενισχύσεις με τη μορφή των κοινωνικών μεταβιβάσεων είτε σε πρωτοβουλίες που στοχεύουν στη συμμετοχή στην αγορά εργασίας, στη πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και σε δράσεις για τη μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού.

Αναφορικά με τις παροχές σε χρήμα, οι σημαντικότερες αφορούν:

α) Το επίδομα παιδιών, το οποίο αφορά την οικονομική στήριξη οικογενειών με παιδιά ως και 18 ετών (για λόγους σπουδών εκτείνεται στα 24 έτη). Το 2018 μετονομάστηκε σε Α21 (άρθρο 214 του Ν. 4512), και αυστηροποιήθηκαν τα κριτήρια (για οικογένειες με 2 παιδιά από €30.000 που ίσχυε στις €25.000), ενώ καταργήθηκαν υφιστάμενα επιδόματα (τρίτου παιδιού, ισόβια σύνταξη πολύτεκνης μητέρας), ενισχύοντας από την άλλη τις φτωχότερες οικογένειες με ένα παιδί από 40€ το μήνα σε 70€ και στα 140€ για 2 παιδιά. Τα όρια ένταξης ελαστικοποιούνται για μονογονεϊκές οικογένειες ενώ για οικογένειες με 3 και άνω παιδιά τα ποσά διπλασιάζονται (<https://www.e-nomothesia.gr/>).

β) Το επίδομα γέννησης αποτελεί μια πρωτοβουλία του Κράτους, για τη χάραξη και την υλοποίηση μέτρων δημογραφικής πολιτικής το οποίο ανέρχεται στις 2.000€ και θα αφορά όλους τους τύπους τοκετού, χορηγούμενο σε δύο δόσεις, με εισοδηματικό όριο τις 40.000€ από το 2020 (Ν 4659/2020).

γ) Το επίδομα στέγασης, εφαρμόζεται από το 2019 και είναι ένα προνοιακό πρόγραμμα επιδότησης ενοικίου με συνολικό ετήσιο προϋπολογισμό 300 εκατομμύρια ευρώ και αφορά 260.000 νοικοκυριά που ζουν στο ενοίκιο αλλά και δανειολήπτες, προστατεύοντας έτσι το δικαίωμα της πρώτης κατοικίας. Το επίδομα για μονοπρόσωπο νοικοκυριό αφορά 70€ μηνιαίως και φτάνει μέχρι τα 210€ για πολυμελείς οικογένειες.(ΟΠΕΚΑ).

δ) Η εφαρμογή του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, ξεκίνησε σε εθνική κλίμακα τον Φεβρουάριο του 2017 ενσωματώνοντας μέτρα για την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης. Το πρόγραμμα βασίζεται σε τρεις πυλώνες: α) την εισοδηματική ενίσχυση, β) τη διασύνδεση με υπηρεσίες κοινωνικής ένταξης, και γ) τη διασύνδεση με υπηρεσίες ενεργοποίησης που στοχεύουν στην ένταξη ή επανένταξη των δικαιούχων στην αγορά εργασίας και στην κοινωνική επανένταξη. Επιπλέον

συνδέεται με Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους (TEBA) το οποίο υποστηρίζει τη διανομή τροφίμων και βασικών υλικών αγαθών. Το ποσό ενίσχυσης περιορίζεται καθώς συνυπολογίζονται στο οικογενειακό εισόδημα λοιπά επιδόματα που τυχόν λαμβάνει το νοικοκυριό. Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα καλύπτει μόνο ένα μικρό μέρος των πραγματικών αναγκών και μπορεί να λειτουργήσει ως παγίδα φτώχειας από την οποία δύσκολα κανείς ξεφεύγει και οδηγεί τους ανθρώπους στη μαύρη εργασία. Ο τρίτος πυλώνας, η διασύνδεση με την αγορά εργασίας ξεκίνησε να λειτουργεί μόλις το 2021. (ΟΠΕΚΑ). Ωστόσο θετικό μέτρο είναι η σύνδεση του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος με τη σχολική φοίτηση των παιδιών, καθώς μπορεί να συμβάλλει στη μείωση τόσο της σχολικής διαρροής όσο και της παιδικής εργασίας.

ε) Η υποχρέωση των προμηθευτών ηλεκτρικής ενέργειας να παρέχουν διαφορετικό προνομιακό κοινωνικό οικιακό τιμολόγιο (Κ.Ο.Τ.) σε ευπαθείς ομάδες καταναλωτών, σε μια προσπάθεια μείωσης της ενεργειακής κρίσης. Σύμφωνα με τη τροποποιημένη Υπουργική Απόφαση προβλέπεται η παροχή ειδικού βοηθήματος για την επανασύνδεση παροχών ηλεκτρικού ρεύματος σε όσους έχουν ληξιπρόθεσμες οφειλές έως τις 31.12.2021, έχουν αποσυνδεθεί ή πρόκειται να αποσυνδεθούν από το δίκτυο έως τις 15.02.2022 και πληρούν τα κριτήρια εισοδήματος, περιουσίας και λοιπών κοινωνικών κριτηρίων (ΦΕΚ Β' 6302/29.12.2021).

Όλες οι παραπάνω παροχές μπορούν να συνεισφέρουν στην ανακούφιση των οικογενειών από τις άμεσες επιπτώσεις της φτώχειας αλλά δεν εξασφαλίζουν απαραίτητα την πρόσβαση σε δικαιώματα των παιδιών, όπως υγεία, εκπαίδευση, διατροφή και άλλα. Παρακάτω καταγράφονται δράσεις και πολιτικές με ενεργητικό χαρακτήρα που εφαρμόζονται ή έχουν εφαρμοστεί για την αντιμετώπιση της φτώχειας στη χώρα μας. Τέτοιου τύπου πρωτοβουλίες είναι:

1) Το πρόγραμμα «Εναρμόνιση της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής», το οποίο υλοποιείται από την Ελληνική Εταιρία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ) από το 2010, με τη χρηματοδότηση του ΕΣΠΑ στοχεύοντας ιδιαίτερα στις μητέρες από χαμηλότερα οικονομικά στρώματα. Οι πολιτικές που περιλαμβάνει αφορούν την προστασία της μητρότητας, την πρόσβαση σε ποιοτικές υπηρεσίες προσχολικής αγωγής και φροντίδας παιδιών έως 12 ετών. (ΕΕΤΑΑ, 2021). Συνέβαλε σε μια προσπάθεια αναβάθμισης των δομών προσχολικής αγωγής, σε μία

περίοδο, όπου η χώρα μας κλήθηκε να αυξήσει τα ποσοστά συμμετοχής των παιδιών και αυτά της γυναικείας απασχόλησης, ενώ παράλληλα η μείωση των εισοδημάτων μεγέθυνε τις ανάγκες για δωρεάν παροχή υπηρεσιών φροντίδας (ΚΕΘΙ, 2016) Ωστόσο το πρόγραμμα δεν εναρμονίζεται με τα νέα πρότυπα των θέσεων εργασίας των γονιών καθώς η λειτουργία των δημόσιων βρεφονηπιακών σταθμών έχει κυρίως ωράριο 7:00-16:00, με αποτέλεσμα να αποκλείει μια μερίδα εργαζόμενων μητέρων.

2) Με τον Ν4368/2016 παρέχεται η δυνατότητα δωρεάν ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης για ανασφάλιστα παιδιά και όσους ανήκουν στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Το πλαίσιο υγειονομικής περίθαλψης περιλαμβάνει ελεύθερη και δωρεάν πρόσβαση σε πρωτοβάθμιες και δευτεροβάθμιες δημόσιες δομές υγείας, χορήγηση φαρμακευτικής αγωγής από τα ιδιωτικά και τα δημόσια φαρμακεία ενώ σημαντικό τμήμα του ανασφάλιστου πληθυσμού δικαιούται μηδενική συμμετοχή στη φαρμακευτική αγωγή. Τα εισοδηματικά κριτήρια για όσους αιτούνται δωρεάν φαρμακευτική περίθαλψη είναι αυστηρά με αποτέλεσμα να αποκλείεται ένας αριθμός ατόμων από τη συγκεκριμένη ρύθμιση.(<https://www.moh.gov.gr>).

3) Το πρόγραμμα «Σχολικά Γεύματα», αποτελεί ένα θεσμό , ενταγμένο στον κρατικό προϋπολογισμό εφαρμόζεται στην πλειονότητα των ευρωπαϊκών χωρών και έχει πέντε χρόνια εφαρμογής. Είναι ένα πρόγραμμα το οποίο διαχειρίζεται και υλοποιεί ο ΟΠΕΚΑ σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, στα δημοτικά σχολεία και συμβάλλει σημαντικά στην ενίσχυση της αλληλεγγύης στη μαθητική κοινότητα και ταυτόχρονα βελτιώνει τις μαθητικές επιδόσεις.

Επιπλέον το πρόγραμμα ΔΙΑΤΡΟΦΗ-Σίτιση και Προώθηση της Υγιεινής Διατροφής του Ινστιτούτου Προληπτικής, Περιβαλλοντικής και Εργασιακής Ιατρικής χρηματοδοτείται από το «Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος για τους μαθητές δημοσίων σχολείων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, κοινωνικο-οικονομικά ευπαθών περιοχών όλης της χώρας. Είναι υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, υλοποιείται από το 2012 και τα σχολεία που συμμετέχουν στο Πρόγραμμα επιλέγονται με κοινωνικά και οικονομικά κριτήρια. Οι αιτήσεις που έχουν υποβληθεί συνολικά από σχολεία ολόκληρης της χώρας τα τελευταία χρόνια έχουν ξεπεράσει τις 2.000 (αριθμός που αντιστοιχεί σε περίπου 250.000 μαθητές), στοιχείο που δηλώνει την ανάγκη επέκτασης του συγκεκριμένου προγράμματος σε περισσότερα σχολεία και σχεδιασμού αντίστοιχων πρωτοβουλιών. (<https://www.prolepsis.gr/>).

4) Το εθνικό σχέδιο δράσης για τα δικαιώματα του παιδιού, αποτελεί μία στρατηγική για την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού και περιλαμβάνει τις δράσεις 12 φορέων που συγκροτούν τον Εθνικό Μηχανισμό Εκπόνησης Παρακολούθησης και Αξιολόγησης Σχεδίων Δράσης. Συστάθηκε με το νόμο 4491/2017, συγκροτείται με απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και υπάγεται στη Γενική Γραμματεία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Την περίοδο 2021-2023, περιλαμβάνεται στη στρατηγική του εθνικού μηχανισμού η καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας και των επιπτώσεών της στα παιδιά.(<http://www.opengov.gr>).

5) Στο πλαίσιο της σύστασης για τη θέσπιση ευρωπαϊκής εγγύησης για τα παιδιά, όπως αναφέρθηκε στις ευρωπαϊκές πολιτικές καταπολέμησης της παιδικής φτώχειας, η Ελλάδα συμμετέχει πιλοτικά στο διετές πρόγραμμα «Child Guarantee» ως μια πρωτοβουλία της UNICEF με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Το πρόγραμμα θα στοχεύσει στην αντιμετώπιση των δυσκολιών που παρουσιάζουν ιδιαίτερα ευάλωτες κοινωνικές ομάδες παιδιών όπως παιδιά σε ιδρύματα, παιδιά με αναπηρία, παιδιά πρόσφυγες και μετανάστες. Επιδιώκει τη μείωση της παιδικής φτώχειας και του παιδικού αποκλεισμού μέσω της εξασφάλισης βελτιωμένης πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες και εκπαιδευτικές δραστηριότητες που υποστηρίζουν τα παιδιά, τις οικογένειες και τις κοινότητές τους χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς. Για την επίτευξη αυτών των στόχων δημιουργούνται έξι πυλώνες-δράσεις, σχετικά με τη στήριξη της αποϊδρυματοποίησης, την ενίσχυση του συστήματος ανάδοχης, τη στήριξη της αυτόνομης διαβίωσης για να υποστηριχθεί η μετάβαση των παιδιών στην ενηλικίωση, την επένδυση στην απόκτηση δεξιοτήτων ζωής για την εργασιακή ετοιμότητα των ευάλωτων νέων, την ενίσχυση της ενταξιακής εκπαίδευσης και την έρευνα για την ενίσχυση των εθνικών στρατηγικών εξάλειψης της παιδικής φτώχειας. (UNICEF, 2021).

6) Η παιδική προστασία στη χώρα μας είναι ένας θεσμός με τεράστια κενά και ελλείμματα με τις περισσότερες δημόσιες δομές να είναι υποστελεχωμένες κυρίως όσον αφορά το επιστημονικό προσωπικό. Στην Ελλάδα παρατηρείται το φαινόμενο φορείς ιδιωτικής πρωτοβουλίας όπως το Χαμόγελο του Παιδιού, Μαζί για το Παιδί, Παιδικά χωριά SOS υπό την εποπτεία του κράτους να αναλαμβάνουν δράση στην παιδική προστασία και να εφαρμόζουν προγράμματα άμβλυνσης των ανισοτήτων και μείωσης των επιπτώσεων της παιδικής φτώχειας.

7) Ο Συνήγορος του Παιδιού διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού. Με νομοθετική ρύθμιση (ν.3094/2003) τα καθήκοντα του ασκούνται από το Συνήγορο του Πολίτη. Ο Συνήγορος του Παιδιού προτείνει τρόπους προστασίας των δικαιωμάτων των παιδιών που δεν έχουν συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας τους, φροντίζει για την ενημέρωσή τους αναφορικά με τα δικαιώματά και την πρόσβαση τους σε αυτά. Σημαντική αρμοδιότητα είναι η παρακολούθηση από πλευράς του της τήρησης και εφαρμογής των νόμων που σχετίζονται με τα παιδιά.(<https://www.synigoros.gr/paidi/>).

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4:ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1 Ερευνητικό πεδίο

Από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση που προηγήθηκε αντιλαμβανόμαστε ότι αποκτά ιδιαίτερη αξία η έρευνα σε πτυχές της φτώχειας, όπως είναι οι σχέσεις, τα νοήματα, οι αντιλήψεις, τα βιώματα και ο τρόπος ζωής που δεν είναι μετρήσιμα μεγέθη. Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες υλοποιούνται έρευνες με παιδοκεντρικό χαρακτήρα, καταγράφοντας τις εμπειρίες παιδιών που ζουν στη φτώχεια. Μας παρέχουν πληροφορίες για τις πραγματικές διαστάσεις του φαινομένου της φτώχειας. Επιπλέον μπορούν να συμβάλλουν στην ορθότερη χάραξη πολιτικών αντιμετώπισης της παιδικής φτώχειας προερχόμενη από τα ίδια τα παιδιά. (Ridge T, 2009). Στην Ελλάδα έρευνες με ερευνητικά υποκείμενα τα παιδιά είναι ελάχιστες, καθότι η παιδική φτώχεια αποτυπώνεται και μετράται κυρίως ως απόρροια της φτώχειας των ενηλίκων και λιγότερο ως μια αυτόνομη βιωμένη εμπειρία.

Είναι χρήσιμο να διατηρούμε μια κριτική στάση για τις παιδοκεντρικές έρευνες και τα πιθανά μεθοδολογικά διλήμματα που ανακύπτουν κατά την διεξαγωγή τους. Η έννοια της «φωνής» του παιδιού στις έρευνες είναι κοινωνικά κατασκευασμένη (Komulainen S, 2007) και ο ερευνητής χρειάζεται να λάβει υπόψη του ότι το βίωμα του παιδιού επηρεάζεται από την ηλικία του, από το πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο πραγματοποιείται η έρευνα (σχολείο, σπίτι, γειτονιά κ.α.). Από την άλλη οι γονείς δεν μεταδίδουν απαραίτητα τα συναισθήματα και τον τρόπο που τα παιδιά νοηματοδοτούν τη φτώχεια και συχνά δίνουν τις δικές τους ενήλικες ερμηνείες. Είναι σημαντικό να δίνεται χώρος στις οικογένειες συμπεριλαμβανομένων των παιδιών να εκφράσουν τον τρόπο που ζουν και τον αντίκτυπο που έχει η φτώχεια στη ζωή τους.

Στο σχεδιασμό της παρούσας έρευνας δεν θα μπορούσε να απουσιάζει η ομάδα των παιδιών η οποία μπορεί να μας δώσει πλούσιο υλικό και να συμβάλει στην ορθότερη κατανόηση του φαινομένου της παιδικής φτώχειας. Η επιλογή της μεικτής μεθοδολογίας μέσω της συμμετοχής γονιών και εφήβων στην έρευνα εξασφαλίζει σε ένα βαθμό τη κάλυψη ερευνητικών κενών και αδυναμιών που μπορούν να δημιουργηθούν.

4.2 Οργάνωση πλάνου έρευνας

4.2.1 Σκοπός και στόχοι της έρευνας - Ερευνητικά ερωτήματα

Η επιλογή του θέματος σχετίζεται με την παραδοχή ότι τα παιδιά αποτελούν μια ευάλωτη ηλικιακή ομάδα και συχνά είναι εκτεθειμένα σε συνθήκες φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Το επιστημονικό ενδιαφέρον της ερευνήτριας για τη παιδική φτώχεια προκύπτει από την μακρόχρονη επαγγελματική της ενασχόληση με ομάδες παιδιών, εφήβων και γονέων. Πρόσφατα ορίστηκε τακτικό μέλος εκπροσωπώντας το Δήμο Μεταμόρφωσης στην εκπόνηση του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τη θέσπιση της Ευρωπαϊκής Εγγύησης για τα Παιδιά όπως ορίζει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Σύσταση COM/2021/137final24.3.2021, άρθρο 53 ν. 4837/21). Η αναγκαιότητα ερευνών που προκύπτουν από την ανάδειξη της φωνής των ιδίων των ατόμων που βιώνουν τη φτώχεια αποτελεί βασική της πεποίθηση, καθώς όπως έλεγε ο μεγάλος στοχαστής Zygmunt Bauman «Δείτε τον κόσμο μέσα από τα μάτια των πιο αδύναμων μελών της κοινωνίας, κι ύστερα πείτε μου ειλικρινά κατά πόσο οι κοινωνίες μας είναι καλές, πολιτισμένες, προηγμένες, ελεύθερες».

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση και η κατανόηση του φαινομένου της παιδικής φτώχειας στις περιοχές της Μεταμόρφωσης και των Αχαρνών της Περιφέρειας Αττικής. Αποσκοπεί σε μια ολιστική οπτική καθώς διερευνά εμπειρίες και βιώματα τόσο των γονέων, όσο και των εφήβων. Στόχος της έρευνας είναι να εκφράσει κάθε ερευνητικό υποκείμενο εις βάθος το πώς βιώνει συγκεκριμένα την φτώχεια, ποιοι παράγοντες επίδρασαν στην φτωχοποίηση του νοικοκυριού του, τις συνέπειες που επιφέρει η φτώχεια στα παιδιά σε διάφορους τομείς της ζωής τους, ποιους μηχανισμούς υποστήριξης έχει ενεργοποιήσει για την εξάλειψη του φαινομένου και ποιες μελλοντικές προσδοκίες έχει. Η ερευνήτρια προσπάθησε να δώσει έμφαση στην οπτική των παιδιών δηλαδή στην υποκειμενική ερμηνεία της πραγματικότητας και στην κατανόηση της κοινωνικής ζωής όπως την αντιλαμβάνονται, καθότι τα παιδιά έχουν την ικανότητα και το δικαίωμα να μιλήσουν για σημαντικά ζητήματα που τα αφορούν. Παράλληλα οι γονείς ως τα πιο σημαντικά πρόσωπα για τα παιδιά δεν θα μπορούσαν να βρεθούν εκτός του ερευνητικού ενδιαφέροντος, εκφράζοντας τα συναισθήματα και τις εμπειρίες τους σχετικά με τη φτώχεια και τις επιπτώσεις που παρατηρούν στο μέγλωμα των παιδιών τους. Είναι εξίσου σημαντική η εμπειρία που φέρουν οι ίδιοι ανατρέχοντας στα δικά τους παιδικά βιώματα και τη σχέση που είχαν με τη φτώχεια.

Οι άξονες της έρευνας κινούνται πάνω στην ερμηνεία που δίνεται για τη παιδική φτώχεια, στις συνέπειες της φτώχειας στα παιδιά, στα συναισθήματα των μελών της

οικογένειας, στις πηγές υποστήριξης που έχουν αναζητήσει. Επιμέρους ερευνητικός άξονας εστιάζει στο κατά πόσο έχει μεταβιβαστεί η φτώχεια διαγενεακά, αναδεικνύοντας το φαινόμενο της κυκλικής αναπαραγωγής της φτώχειας. Ο τελευταίος ερευνητικός άξονας αντιστοιχεί στα ερωτήματα που οδηγούν τον γονέα αλλά και το παιδί να ενεργοποιήσει τη φαντασία του για τις μελλοντικές προσδοκίες που έχει για τον ίδιο και για ολόκληρη την οικογένεια του.

Με βάση τα προηγούμενα αποτυπώνονται τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

- ✓ Τι είναι η παιδική φτώχεια; Πως τη νοηματοδοτούν και ποιες μορφές της παιδικής φτώχειας αναγνωρίζουν τόσο οι γονείς όσο και τα ίδια τα παιδιά;
- ✓ Πως βιώνουν τη φτώχεια των παιδιών τους οι γονείς εν σχέση με τα δικά τους παιδικά βιώματα;. Υπάρχουν κοινά σημεία, ή διαφορές;
- ✓ Πως περιγράφουν τις συνθήκες διαβίωσης γονείς και παιδιά;
- ✓ Πως βιώνονται οι οικογενειακές και κοινωνικές σχέσεις των παιδιών όταν ζουν σε συνθήκες φτώχειας;
- ✓ Ποιες οι συνέπειες της φτώχειας στην σωματική υγεία, και στη ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών;
- ✓ Πως επηρεάζεται η διατροφή των παιδιών που βιώνουν φτώχεια;
- ✓ Πως νοηματοδοτείται η σχέση που αναπτύσσουν τα παιδιά με την εκπαίδευση;
- ✓ Ποιες είναι οι προτάσεις των παιδιών και των γονιών για την μείωση της παιδικής φτώχειας ;
- ✓ Υπάρχει προσδοκία από τα παιδιά και τους γονείς για ένα καλύτερο μέλλον και πως το επιδιώκουν;
- ✓ Πως ένοιωσαν από τη συμμετοχή τους στην έρευνα;

4.2.2 Τόπος έρευνας

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε στις περιοχές Μεταμόρφωσης και Αχαρνών στη Περιφέρεια Αττικής. Η επιλογή της περιοχής της Μεταμόρφωσης σχετίζεται με την εργασία της ερευνήτριας στη Κοινωνική Υπηρεσία του εν λόγω Δήμου. Η Μεταμόρφωση είναι εργατικός συνοικισμός και διοικητικά υπάγεται στη Περιφέρεια Αττικής στην περιφερειακή ενότητα του Βορείου Τομέα Αθηνών. Οι Αχαρναί είναι περιοχή της Βορειοανατολικής Αττικής, ένας από τους μεγαλύτερους σε έκταση δήμους της Αττικής, 10 χλμ. βορειοδυτικά του κέντρου της Αθήνας. Σύμφωνα με την

απογραφή του 2011 είναι ο 4ος μεγαλύτερος της Αττικής και ο 12ος σε ολόκληρη τη χώρα, ο οποίος συνορεύει στο νότιο τμήμα με τη Μεταμόρφωση, Στα δυτικά βρίσκεται η περιοχή των Άνω Λιοσίων και το Ζεφύρι στα βορειοανατολικά με τους Θρακομακεδόνες, το Κρυονέρι, την Εκάλη και την Βαρυμπόμπη ενώ στα ανατολικά με την Κηφισιά, την Λυκόβρυση και την Νέα Ιωνία. (<https://el.wikipedia.org/wiki?curid=5850> / Αχαρνές Αττικής) Πρόκειται για περιοχές που βρίσκονται σε βιομηχανικές ή βιοτεχνικές ζώνες. Βάσει της απογραφής της ΕΛΣΤΑΤ 2011 ο Δήμος Μεταμόρφωσης έχει 14585 άτομα οικονομικά ενεργά και ένα ποσοστό ανεργίας 16,8%, ο Δήμος Αχαρνών διαθέτει 49730 οικονομικά ενεργά άτομα με ποσοστό ανεργίας 22,6% χωρίς σε αυτά το ποσοστά να αναφέρεται η ένταση εργασίας.

Οι δυο περιοχές, έχουν δεχτεί μεγάλο πλήγμα μέσα στην οικονομική κρίση με την κατάρρευση του κατασκευαστικού κλάδου. Ιδιαίτερα ο Δήμος Αχαρνών παρουσιάζει ανομοιογένεια με πολυπολιτισμικά χαρακτηριστικά, με έντονη παρουσία των Παλιννοστούντων Ελλήνων του Πόντου, των Ρομά, των μεταναστών και προσφύγων. Υπάρχουν υποβαθμισμένες γειτονιές, με κακές στεγαστικές συνθήκες σε διάφορα σημεία του Δήμου Αχαρνών. Αξίζει να σημειωθεί ότι στη περιοχή των Αχαρνών έχουν συμβεί σοβαρές φυσικές καταστροφές (σεισμός 1999, πυρκαγιές 2007, 2021), οι οποίες έχουν επηρεάσει και το επίπεδο ζωής των οικογενειών με συνέπειες σε όμορους δήμους όπως στη Μεταμόρφωση.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι οι περιοχές αυτές συγκεντρώνουν χαρακτηριστικά φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, τα οποία μπορεί να οδηγούν τις οικογένειες σε φαινόμενα ακραίας φτώχειας.

4.2.3 Μεθοδολογία - Ερευνητικό εργαλείο

Στην παρούσα εργασία ακολουθήθηκε η μεθοδολογία της ποιοτικής έρευνας και θεωρήθηκε ως η καταλληλότερη μέθοδος για την ανάλυση, την ερμηνεία και την κατανόηση κοινωνικών φαινομένων απαντώντας σε ερωτήματα όπως το «πώς» και το «γιατί». (Ιωσηφίδης Θ, 2003). Όπως αναφέρθηκε παραπάνω οι ποσοτικές διαστάσεις της φτώχειας μπορούν να μας δώσουν σημαντικές πληροφορίες για οικονομικά μεγέθη αλλά δεν μπορούν να συμβάλλουν στην εις βάθος κατανόηση του τρόπου ζωής των υποκειμένων. Άλλωστε η ποιοτική έρευνα υιοθετεί την ολιστική αντίληψη πως για την ευρύτερη κατανόηση της πολυπλοκότητας του κόσμου, δεν υπάρχει μια

αντικειμενική πραγματικότητα αλλά προέρχεται από την οπτική των ανθρώπων και τους τρόπους με τους οποίους νοηματοδοτούν τα βιώματα τους. (Τσιώλης Γ, 2014).

Στη παρούσα εργασία αξιοποιήθηκε το εργαλείο της ημιδομημένης συνέντευξης. Αφορά μια ποιοτική μέθοδο η οποία περιλαμβάνει ανοιχτές ερωτήσεις βάσει των οποίων ο ερευνητής προσπαθεί να διερευνήσει τις απόψεις των συνεντευξιαζόμενων σχετικά με βιώματα και καταστάσεις. Η ημιδομημένη συνέντευξη έχει δομημένη μορφή, βοηθάει τα ερευνητικά υποκείμενα να οργανώσουν της σκέψεις και τα βιώματα τους βάσει κάποιων θεματικών, ενώ παράλληλα τους επιτρέπει να προσθέσουν επιπλέον δικές τους εμπειρίες που μπορεί να μην είχαν προβλεφθεί. (Boyce, C&NealeP, 2006). Ο οδηγός συνέντευξης στη παρούσα μελέτη με ορισμένες διαφοροποιήσεις στο περιεχόμενο αφορά γονείς και παιδιά και αποτελείται από δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος λαμβάνονται τα δημογραφικά στοιχεία, πληροφορίες που μας δίνουν το προφίλ των συμμετεχόντων, ενώ στο δεύτερο μέρος διατυπώνονται τα κύρια ερωτήματα βασισμένα στους άξονες διερεύνησης της παιδικής φτώχειας.

4.2.4 Δείγμα έρευνας – Ερευνητικά υποκείμενα

Το δείγμα της έρευνας επιλέχθηκε με τη μέθοδο της σκόπιμης δειγματοληψίας και βασίστηκε σε ορισμένα κριτήρια, όπως η ακραία φτώχεια, η ανεργία, ο αριθμός τέκνων, το οικογενειακό εισόδημα, ο τύπος νοικοκυριού, η ηλικία των παιδιών. Στη σκόπιμη δειγματοληψία ο ερευνητής αξιοποιεί εκείνες τις περιπτώσεις του πληθυσμού προς μελέτη με σκοπό την αποτύπωση συγκεκριμένων χαρακτηριστικών (Bricki, N & Green, J, 2007). Στην έρευνα συμμετείχαν οχτώ γονείς και πέντε παιδιά που βιώνουν ή αντιμετωπίζουν υψηλό κίνδυνο να βιώσουν τη φτώχεια. Επιπλέον αξιοποιήθηκε η τεχνική της «χιονοστιβάδας» (Snowball Sampling) για τη περιοχή των Αχαρνών, καθώς ένα από τα ερευνητικά μας υποκείμενα είχε μετακομίσει από τη Μεταμόρφωση στις Αχαρνές και μας υπέδειξε τα υπόλοιπα ερευνητικά υποκείμενα. Επιλέχθηκαν να συμμετέχουν έφηβοι ηλικίας 13-17 ετών, καθότι αναπτυξιακά διαθέτουν ωριμότητα και είναι σε θέση να κατανοούν έννοιες της φτώχειας από ότι παιδιά μικρότερης ηλικίας.

Ο χώρος στον οποίο πραγματοποιήθηκε η συνέντευξη διέφερε, οι γονείς από το Δήμο Μεταμόρφωσης ήρθαν στο γραφείο της Κοινωνικής Υπηρεσίας του Δήμου, οικείος χώρος για εκείνους. Οι συνεντεύξεις των εφήβων από το Δήμο Μεταμόρφωσης

έλαβαν χώρα στο σπίτι τους. Για τους υπόλοιπους γονείς και παιδιά από τη περιοχή του Δήμου Αχαρνών ο χώρος που υλοποιήθηκε η συνέντευξη ήταν η οικία τους. Οι συνεντευξιαζόμενοι ενημερώθηκαν για το θέμα της έρευνας και ότι πραγματοποιείται στα πλαίσια της διπλωματικής εργασίας του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Κοινωνικές Διακρίσεις, Μετανάστευση και Ιδιότητα του Πολίτη». Επιπλέον, τους γνωστοποιήθηκε ότι θα τηρηθεί το απόρρητο, η εμπιστευτικότητα των πληροφοριών η ανωνυμία του προσώπου τους καθώς η συνέντευξη η οποία θα καταγραφόταν σε κασετόφωνο, θα περνούσε στη συνέχεια από τη διαδικασία της απομαγνητοφώνησης. Έχοντας δημιουργήσει κλίμα εμπιστοσύνης και εξασφαλίσει την έγγραφη συγκατάθεση (Παράρτημα – Έντυπο συναίνεσης) ακολούθησε η διαδικασία λήψης της συνέντευξης.

4.2.5 Δυσκολίες στην υλοποίηση της έρευνας και προστιθέμενη αξία της έρευνας

Αρχικά, μία από τις σημαντικότερες δυσκολίες ήταν η αναζήτηση παιδιών και εφήβων στην έρευνα μας και η συγκατάθεση των γονέων ώστε να συμμετάσχουν οι έφηβοι σε αυτήν. Στη συνέχεια χρειάστηκε να αφιερωθεί χρόνος στους έφηβους να εμπιστευτούν, να κατανοήσουν τη διαδικασία της έρευνας και το σκοπό της. Επιπλέον η χρήση του μαγνητοφώνου κατά τη διεξαγωγή της έρευνας δημιούργησε άγχος και επιφύλαξη σε δυο συνεντευξιαζόμενους εφήβους. Χρειάστηκε να σταματήσει για λίγο η συνέντευξη και να δοθεί χρόνος στην έκφραση της αμηχανίας. Η σιωπή σε ορισμένες περιπτώσεις δυσκόλευε τη ροή της έρευνας, δεν έπαυε όμως να αποτελεί ένα σημαντικό εύρημα καθώς όταν συνδυαζόταν με συγκίνηση, έντονη συναισθηματική φόρτιση δήλωνε την ανάγκη για έκφραση δυσκολιών άλλοτε από το παρελθόν και άλλοτε παροντικών βιωμάτων. Η διαδικασία της απομαγνητοφώνησης ήταν χρονοβόρα αφού χρειάστηκε να καταγραφούν με προσοχή τα σημαντικότερα σημεία τα οποία αναδεικνύουν τους θεματικούς άξονες της έρευνας. Ενδεχομένως μια συνδυαστική χρήση της ποιοτικής με τη ποσοτική ερευνητική μέθοδο θα μας παρείχε τη δυνατότητα για περισσότερη αξιοπιστία στα αποτελέσματα. Ωστόσο η επιλογή αυτής της μεθόδου παρουσιάζει μια πρόκληση καθότι βασίζεται στη σχέση του ερευνητή με το ερευνητικό υποκείμενο και αποτελεί μια γνήσια βιωματική διαδικασία η οποία πρωτίστως στοχεύει στη βελτίωση του άλλου και στη προώθηση μιας δικαιοτέρας κοινωνίας.(Denzin N, 2010).

Παρά τις προαναφερθείσες δυσκολίες η έρευνα ολοκληρώθηκε με επιτυχία. Οι γονείς και οι έφηβοι που συμμετείχαν στην έρευνά μας ήταν συνεργάσιμοι και δεν

δημιούργησαν προβλήματα στη μεταξύ μας επικοινωνία. Οι αφηγήσεις των συμμετεχόντων ήταν ενδιαφέρουσες αλλά αυτό που προσθέτει ιδιαίτερη αξία στην παρούσα έρευνα είναι το βίωμα των εφήβων. Προσφέρει χρήσιμη ερευνητική γνώση για τη κατανόηση του κοινωνικού φαινομένου της φτώχειας από τους ίδιους τους έφηβους, τόσο στο επίπεδο της άντλησης πληροφοριών αλλά και της διατύπωσης προτάσεων, αναδεικνύοντας τη σημασία των παιδοκεντρικών ερευνών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ- ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

5.1 Δημογραφικά στοιχεία

Στην παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκαν 13 συνεντεύξεις, 8 σε γονείς και 5 σε εφήβους. Οι γονείς που συμμετείχαν ήταν έξι γυναίκες και δύο άνδρες. Το μισό του δείγματος των γονέων ζει στη Μεταμόρφωση και το υπόλοιπο στις Αχαρνές. Ο μέσος όρος ηλικίας των γονέων που συμμετείχαν στην έρευνα είναι τα 44 έτη. Συνολικά

- ✓ έξι γονείς είναι άνεργοι, ένας εργάζεται περιστασιακά και ένας με πλήρη απασχόληση ως συμβασιούχος.
- ✓ Τρεις εκ των οικογενειών είναι μονογονεϊκές(μια μητέρα σε διάσταση με δύο παιδιά, μια μητέρα διαζευγμένη με ένα παιδί και μια άγαμη μητέρα με ένα τέκνο), δυο οικογένειες με περισσότερα από τέσσερα τέκνα, δύο με τρία εξαρτώμενα μέλη και μια οικογένεια με δύο εξαρτώμενα μέλη αντίστοιχα.
- ✓ Τέσσερις γονείς λαμβάνουν το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης
- ✓ Πέντε από τους οκτώ γονείς στην έρευνα, είχαν βιώσει φτώχεια κατά τη διάρκεια των παιδικών τους χρόνων.

Οι έφηβοι που συμμετείχαν ήταν 4 κορίτσια και 1 αγόρι εκ των οποίων οι 3 ήταν μαθητές Γυμνασίου ενώ οι 2 μαθητές Λυκείου. Τρεις έφηβοι ζουν στη Μεταμόρφωση και δύο στις Αχαρνές. Ειδικότερα:

- ✓ Δύο έφηβοι μεγαλώνουν σε πυρηνικές οικογένειες, τρεις σε μονογονεϊκή οικογένεια όπου μια έφηβη ζει με τη μητέρα και τη πατρική οικογένεια της μητέρας.
- ✓ Αναφορικά με το μορφωτικό επίπεδο των γονέων τους, οι πέντε γονείς έχουν ολοκληρώσει το Γυμνάσιο, ένας το Λύκειο και ένας το Δημοτικό.
- ✓ Όσον αφορά στην εργασιακή κατάσταση των γονέων τους, τρεις είναι άνεργοι, τρεις εργάζονται περιστασιακά και ένας με καθεστώς πλήρους απασχόλησης.

Συμπερασματικά πρόκειται για γονείς και παιδιά που βιώνουν τη φτώχεια και το συνολικό τους εισόδημα δεν υπερβαίνει το μέσο διαθέσιμο εισόδημα.(ΠαράρτημαΙΙΙ-Σύντομο Κοινωνικό Ιστορικό Συνεντευξιαζόμενων)

5.2 Μέθοδος ανάλυσης δεδομένων

Η τεχνική που χρησιμοποιήθηκε για την ανάλυση των δεδομένων είναι η θεματική ανάλυση (thematic analysis). Η θεματική ανάλυση δεδομένων αναδεικνύει τα κύρια θέματα που προκύπτουν από την έρευνα, συνοψίζει τις οπτικές που παρουσιάζονται από τους συμμετέχοντες με ποιοτική λογική, αλλά και συστηματικό τρόπο. Είναι μια ευέλικτη τεχνική ανάλυσης και ενέχει ελευθερία δεν δεσμεύει τους ερευνητές σε συγκεκριμένες οντολογικές ή επιστημολογικές θέσεις (Τσιώλης, 2018). Στην παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις τόσο γονέων όσο και παιδιών προκειμένου να κατανοηθεί η εμπειρία τους έχοντας ως θεματικό άξονα την φτώχεια. Η θεματική ανάλυση της συνέντευξης των γονέων πραγματοποιήθηκε παράλληλα με την ανάλυση των εφήβων, καθώς είχαν προσδιοριστεί εκ των προτέρων κοινός ευρύτερος θεματικός άξονας που επέτρεπαν στους γονείς και στους εφήβους να εκφράσουν με διαφορετικό τρόπο τις εμπειρίες και τα βιώματα τους. Η ανάλυση πραγματοποιήθηκε με την ίδια μεθοδολογία έχοντας δημιουργήσει μια ξεχωριστή στήλη για τα βιώματα των γονέων και των εφήβων που ήταν βασισμένοι σε κοινούς ερευνητικούς άξονες.

Κατά τον Creswell (Creswell, J W, 2003), αρχικά έγινε η απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων σε αρχεία ενώ προηγουμένως είχαμε προβεί στη καταγραφή σημειώσεων κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων. Μετά τη συλλογή του απομαγνητοφωνημένου κειμένου και των σημειώσεων που κατεγράφησαν μελετήσαμε όλο το υλικό και προχωρήσαμε στη κωδικοποίηση με στόχο να δούμε ποιες είναι οι γενικές ιδέες που προκύπτουν. Η κωδικοποίηση μπορεί να γίνει με δύο τρόπους, είτε ανοιχτή είτε επιλεκτική, στην παρούσα έρευνα πραγματοποιείται ανοιχτή κωδικοποίηση, όπου κωδικοποιείται όλη η συνέντευξη σειρά - σειρά βάσει των ερωτημάτων και τους ερευνητικούς άξονες που έχει αναφέρει από την αρχή ο ερευνητής, ωστόσο δίνεται η δυνατότητα να δημιουργηθούν νέοι άξονες κατά τη διάρκεια της έρευνας. Σε επόμενο στάδιο της ανάλυσης, εφόσον έχουν εντοπιστεί περισσότεροι από έναν κωδικούς σε ένα ερευνητικό ερώτημα, οι οποίοι σημειώνουν ομοιότητες στο περιεχόμενό τους, τοποθετούνται μαζί σε μια θεματική ενότητα και πραγματοποιείται η κατηγοριοποίηση των δεδομένων κάθε ερευνητικού άξονα. Οι θεματικές ενότητες είναι αυτές που αποτελούν τα κυρίαρχα ευρήματα της έρευνας μας και οι οποίες στηρίζονται σε αποσπάσματα της αφήγησης των συνεντευξιζόμενων. Στη συνέχεια πραγματοποιείται η ανάλυση βάσει των ερευνητικών αξόνων που έχουν προκύψει μέσα από την ποιοτική ανάλυση και η σύνδεση των δεδομένων με την ευρύτερη βιβλιογραφία.

5.3 Αποτελέσματα από τα δεδομένα της έρευνας

Τα αποτελέσματα από τα δεδομένα της έρευνας βασίζονται στους ερευνητικές άξονες όπου στη παρούσα ανάλυση ομαδοποιήθηκαν σε πέντε υποενότητες.

- ✓ Η αντίληψη για τη παιδική φτώχεια
- ✓ Επιβαρυντικοί παράγοντες εμφάνισης της παιδικής φτώχειας
- ✓ Επιπτώσεις της φτώχειας σε σημαντικούς τομείς της ζωής του παιδιού
- ✓ Παιδική φτώχεια και πηγές υποστήριξης
- ✓ Προσδοκίες, όραμα για το μέλλον.

5.3.1 Η αντίληψη για τη παιδική φτώχεια

5.3.1.1 Πως ορίζεται η παιδική φτώχεια

Οι συνεντεύξεις στο ξεκίνημα της αφήγησης επικεντρώθηκαν στην αντίληψη που έχουν οι γονείς και τα παιδιά για τη παιδική φτώχεια η οποία φαίνεται να έχει διαφορετικές αναπαραστάσεις στις ομάδες των ερευνητικών μας υποκειμένων. Το μεγαλύτερο μέρος των συμμετεχόντων γονιών ορίζει τη παιδική φτώχεια ως υλική στέρηση και οριοθετεί χρονικά το φαινόμενο από την οικονομική κρίση στην Ελλάδα και έπειτα. Οι γονείς στον ορισμό που δίνουν στη παιδική φτώχεια επισημαίνουν τις αλλαγές που είχε η οικογένεια τους και κατά συνέπεια τα παιδιά τους κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Ορίζουν τη φτώχεια ανάλογα με τις συνθήκες διαβίωσης τους, αναφορικά με τη κατάσταση της κατοικίας, τη δυνατότητα θέρμανσης, το οικογενειακό εισόδημα και τις αντίστοιχες οικογενειακές δαπάνες. Η αντίληψη των γονέων για τη παιδική φτώχεια αντιστοιχεί σε εκείνη που τη κατατάσσει ως αποτέλεσμα της φτώχειας των ενηλίκων.

«Μετά το 2009 όλα άλλαξαν στη ζωή μας και στα παιδιά μας, η οικογένεια μου έχει απλήρωτους λογαριασμούς τουλάχιστον 3000 ευρώ, χρέη.... Είναι στιγμές που νιώθω ότι η φτώχεια θα με συνοδεύει για μια ζωή. Το χειρότερο από όλα είναι ότι τα παιδιά μας είναι τα θύματα» (Συνέντευξη 3^η, μητέρα 49 ετών).

«ζούμε στο Μενίδι σε μια παλιά μονοκατοικία. έχει τρία δωμάτια δυο υπνοδωμάτια και μια κουζίνα. το σπίτι είναι γεμάτο υγρασία. το χειμώνα έχουμε μια ξυλόσομπα και έτσι κοιμόμαστε όλοι μαζί στο ένα δωμάτιο για να ζεσταθούμε. Κάνει πολύ κρύο εδώ.....πληρώνουμε 250 ευρώ ενοίκιο. Ο σύζυγος μου δουλεύει και το μήνα φέρνει στο σπίτι 500 ευρώ. προσπαθούμε να ζήσουμε με τα υπόλοιπα. εγώ λόγω υγείας αλλά επειδή έχω και τα παιδιά δε δουλεύω» (Συνέντευξη 6^η Μητέρα 32 ετών).

Οι έφηβοι αντιλαμβάνονται τη φτώχεια ως ένα ακραίο φαινόμενο με σοβαρές επιπτώσεις στη ζωή των παιδιών. Οι αναπαραστάσεις τους για τη φτώχεια αφορούν στην έκθεση των παιδιών σε κίνδυνο και τη παιδική παραμέληση. Αντιλαμβάνονται με ωριμότητα τους κινδύνους που έχουν. Στέκονται κριτικά απέναντι σε στρατηγικές που υιοθετούν ορισμένοι γονείς προκειμένου να αντιμετωπίσουν τη φτώχεια.

« πολλοί γονείς οδηγούν τα παιδιά στην ζητιανιά..... υπάρχουν μωρά σε καρτσάκια έξω από σουπερμάρκετ με κρύο για να πάρουν ένα γάλα»(Συνέντευξη 9, έφηβη 17 ετών).

«Υπάρχουν παιδιά που δεν μπορούν οι γονείς να τα μεγαλώσουν σωστά , για παράδειγμα δεν μπορούν να τους προσφέρουν σωστό φαγητό, δραστηριότητες χόμπι, χαρτζιλίκι..... παιδιά που αναγκάζονται στην ηλικία μου να σταματήσουν το σχολείο για να δουλέψουν. εξαρτάται από τους γονείς πολλές φορές αν το επιτρέψουν» (Συνέντευξη 10, έφηβη 16 ετών).

Τόσο γονείς όσο και έφηβοι στην έρευνα εντάσσουν την έννοια της σχετικής φτώχειας αλλά και το γεγονός ότι η φτώχεια στα παιδιά δεν είναι ιδιαίτερα ορατή εν συγκρίσει με τους ενήλικες. Η μη ορατή φτώχεια αντανakλά στις περιπτώσεις εκείνες που η κατανομή των πορων στο νοικοκυριό δεν είναι αντίστοιχη των αναγκών των παιδιών ενώ παράλληλα ανακύπτουν ζητήματα κακής άσκησης του γονικού ρόλου.

«δεν νομίζω ότι φαίνονται όλα τα φτωχά παιδιά... Φτωχοί δεν είναι μόνο οι ρομά, οι άστεγοι είναι και αυτά τα παιδιά που δεν μπορούν να πάνε αγγλικά, πρέπει να δουλέψουν να σταματήσουν το σχολείο. Ξέρω πολλά τέτοια παιδιά» (Συνέντευξη 13 Έφηβη 15 ετών).

5.3.1.2 Συναισθήματα για τη φτώχεια

Η παιδική φτώχεια δημιουργεί μια σειρά από αρνητικά συναισθήματα με έντονη ψυχική φόρτιση σε γονείς και παιδιά. Οι γονείς ενοχοποιούνται και εκφράζουν πικρία, λύπη, στενοχώρια ενώ μέσα από τα συναισθήματα εκφράζουν και την αδυναμία τους να αλλάξουν τη κατάσταση της φτώχειας στο νοικοκυριό τους. Από την άλλη συγκρίνουν τη κατάσταση φτώχειας της οικογένειάς τους με εκείνη άλλων οικογενειών ως μηχανισμό προστασίας και ισορροπίας.

«Στενοχώρια, πίκρα αυτό το γιατί.....μου έρχονται αυτά που έχω στερήσει στα παιδιά μου. Δε θέλω να περνάει φτώχεια κανένα παιδί.. αλλά φοβάμαι ότι η φτώχεια στις μέρες μας δύσκολα θα σπάσει»(Συνέντευξη 3^η Μητέρα 49 ετών)

«πιστεύω ότι τα παιδιά μας τα καταστρέφουμε, δεν μπορούμε να τους φτιάξουμε ένα καλύτερο μέλλον... Η φτώχεια έχει πνίξει πολλά σπίτια, έχει δημιουργήσει βία, αυτοκτονία, ψυχολογικά προβλήματα..... Βλέποντας τα χειρότερα, εκτιμάω αυτά που έχω εγώ και το παιδί μου. Έχουμε ακόμα μια στέγη, ένα κρεβάτι...» (Συνέντευξη 2 μητέρα 51 ετών).

Οι έφηβοι εκφράζουν θυμό και αντίδραση για το πολιτικό σύστημα σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης του φαινομένου.

«αφήνουν τα παιδιά να ζουν στη φτώχεια και οι πολιτικοί εξαντλούν τα χρήματα αλλού... αποκλείεται να μη βλέπουν παιδιά στο δρόμο μόνα τους να ζητιανεύουν...» (Συνέντευξη 10η, Έφηβη 16 ετών).

«Το σχολείο της αδερφής μου που είναι ΑμεΑ πλημμύρισε και δεν πάνε τα παιδιά σχολείο μέχρι να βρεθεί λύση. Η μαμά μου δεν πάει στη δουλειά για να τη κρατάει στο σπίτι. Το κράτος δεν ενδιαφέρεται...»(Συνέντευξη 13^η, Έφηβη 15 ετών).

Οι δύσκολες συνθήκες που βιώνουν τα παιδιά και ο κίνδυνος εμφάνισης της φτώχειας λειτουργεί ως πιεστικός παράγοντας για τη ψυχική τους κατάσταση, δημιουργεί φόβο και αγωνία. Οι έφηβοι εσωτερικεύουν το άγχος των γονιών τους με αποτέλεσμα να αναπαράγεται αυτή η κατάσταση. Στην έρευνα διαφαίνεται ότι κατανοούν τους γονείς τους, συμπάσχουν μαζί τους ακόμη και αν ορισμένες φορές αντιδρούν.

«Οι γονείς μου αγχώνονται μιλάνε συνέχεια ότι δεν έχουν να πληρώσουν τη ΔΕΗ, το ποσό δάνειου έχουν σταματήσει να δίνουν... Ανυπομονώ να μεγαλώσω και να βρω κάποια δουλειά να βοηθήσω την οικογένεια μου...»(Συνέντευξη 11^η, Έφηβη 17 ετών).

«Το μόνο που προσπαθώ είναι να μη γκρινιάζω και να μη ζητάω από τη μαμά μου... δεν το καταφέρνω πάντα...η μαμά μου πάντα προσπαθεί, με σκέφτεται μπορεί να μην έχει εκείνη κάτι αλλά εμένα θα μου προσφέρει τα πάντα...συγκίνηση»(Συνέντευξη 9η , Έφηβη, 17 ετών).

«Ο μπαμπάς μου 10 χρόνια περίπου δεν μπορεί να εργαστεί, παθαίνει επιληψίες και μια φορά χτύπησε σοβαρά. Η μαμά μου δουλεύει σε σουπερμάρκετ κάθε μέρα για 4 ώρες. Προσπαθώ να βοηθήσω όσο μπορώ... Αλλά ανησυχώ και προσπαθώ να βοηθήσω με τον τρόπο μου...»(Συνέντευξη 10^η Έφηβη 16 ετών).

«Από τότε που πέθανε ο μπαμπάς μου ... (παύση).....όλα είναι δύσκολα... (συγκίνηση)... η μαμά μου δουλεύει αλλά τι να πρωτοπρολάβει....είναι με το άγχος για εμένα και την

αδερφή μου ευτυχώς ο αδερφός μου έχει βρει μια δουλίτσα και τα καταφέρνει, κάπως... Προσπαθώ να μην έχω πολλές απαιτήσεις.....»(Συνέντευξη 13^η Εφηβη 15 ετών).

Οι γονείς από τη δική τους οπτική αναφέρονται σε μηχανισμούς ανθεκτικότητας και προσαρμοστικότητας που έχουν υιοθετήσει ως οικογένεια όταν βρίσκονται σε συνθήκες στέρησης.

«τα παιδιά προσαρμόστηκαν. Έμαθαν να είναι ολιγαρκείς. Όταν είσαι σε μια πολυμελή οικογένεια ξεβολεύεσαι, αυτό γίνεται και με τα παιδιά» (Συνέντευξη, 1^η Πατέρα 54 ετών).

5.3.2 Επιβαρυντικοί παράγοντες εμφάνισης της παιδικής φτώχειας

Μέσα από τις αφηγήσεις των γονέων και των εφήβων αναδύθηκαν οι επιβαρυντικοί παράγοντες εκείνη που συνέβαλαν στην εμφάνιση της φτώχειας των νοικοκυριών τους. Στις περισσότερες περιπτώσεις η ανεργία, η ή εργασιακή επισφάλεια, το διαζύγιο, η μονογονεϊκότητα, η ανεπαρκής συμμετοχή του πατέρα στις οικογενειακές υποχρεώσεις οδήγησαν στη γενικότερη αδυναμία κάλυψης των βασικών αναγκών της οικογένειας.

5.3.2.1 Ανεργία

Η απώλεια εργασίας και κατά συνέπεια η μείωση του οικογενειακού εισοδήματος που επήλθε μετά την οικονομική κρίση του 2009, ανέτρεψε την καθημερινότητα και τις ισορροπίες της οικογένειας. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση που προηγήθηκε η απασχόληση των γονιών αποτελεί προστατευτικό παράγοντα ενάντια στη φτώχεια των παιδιών παρόλο που οι οικονομικές συνθήκες και οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές δεν μπορούν να διασφαλίσουν αυτή τη συνθήκη εξαιτίας της εργασιακής επισφάλειας και της χαμηλής ποιότητας στην απασχόληση.

Χαρακτηριστικά στην έρευνα αναφέρεται:

«Έμενα άνεργος συχνά από το 2010 και μετά ...υπήρξε μεγάλη κρίση στην οικοδομή. Ότι έκανα από τότε δεν είχε σταθερότητα. Δεν έχω φοβηθεί τη δουλειά. η οικοδομή είναι σκληρή δουλειά. Δούλευα από τα 15 μου στις σκαλωσιές.... αλλά η κρίση μας διέλυσε»(Συνέντευξη 7^η , πατέρα 41 ετών).

«Τις μέρες των Χριστουγέννων που περιμένουν όλα τα παιδιά να πάρουν κάποια δώρα και έρχεται ο εργοδότης και σου λέει "θα μου δώσεις πίσω το δώρο σου" με την απειλή να μην απολυθώ...» (Συνέντευξη 5^η , μητέρα 42 ετών)

«..σταμάτησα να εργάζομαι πριν 6 χρόνια. με απέλυσαν γιατί δεν είχαν ανάγκη άλλο προσωπικό, έψαχνα για δουλειές ...Ήταν δύσκολο να βρω δουλειά η μικρή μου τότε ήταν 2 ετών οπότε όλες οι δουλειές που έβρισκα δεν είχαν πρωινό ωράριο. Έπρεπε να βρω μια δουλειά που να βολεύει με παιδικούς σταθμούς και τα απογεύματα να βάλω γυναίκα να φροντίζει τα παιδιά. τα χρήματα τα οποία θα έπαιρνα θα έφευγαν για την αμοιβή στη φροντίδα των παιδιών...»(Συνέντευξη 8^η, Μητέρα 47 ετών).

«Εργαζόμουν μέχρι το 2016 σε μια εταιρεία, με απολύσανε επειδή έκανα το τελευταίο παιδί και ήμουν αντιπαραγωγική στη δουλειά μου. Αυτή ήταν η απάντηση που μου δώσανε... Από τότε δεν έχω βρει κάποια δουλειά. Ο σύζυγος εργάζεται σε βενζινάδικο, αλλά όταν δουλεύει ο ένας δεν φτάνει...»(Συνέντευξη 3^η Μητέρα 49 ετών)

5.3.2.2 Διαζύγιο- μονογονεϊκότητα

Στα ευρήματα της έρευνας διαφαίνεται ότι το διαζύγιο και η μονογονεϊκότητα επιβαρύνει τις συνθήκες φτώχειας. Η ανεπαρκής συμμετοχή του ενός γονιού κυρίως του πατέρα στις οικογενειακές υποχρεώσεις μετά το διαζύγιο ή τη διάσταση δημιουργεί επιπρόσθετες δυσκολίες στη κάλυψη βασικών αναγκών του παιδιού. Στις περισσότερες περιπτώσεις τα παιδιά ζουν μαζί με τις μητέρες τους, για τις οποίες η εύρεση εργασίας είναι δυσκολότερη απ' ό,τι για τους άντρες. Τούτο επιβεβαιώνεται από στοιχεία του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου για την Ισότητα των Φύλων όπου οι γυναίκες στην ΕΕ είναι τέσσερις φορές πιθανότερο να εργάζονται σε θέσεις μερικής απασχόλησης ή με συμβάσεις προσωρινής απασχόλησης σε σύγκριση με τους άνδρες. Επιπλέον, το ποσοστό των γυναικών σε ηλικία εργασίας που είναι οικονομικά ανενεργές είναι σχεδόν διπλάσιο από αυτό των ανδρών.(European Institute for Gender Equality, 2019). Συγκεκριμένα οι συνεντευξιαζόμενοι αναφέρουν:

«Με τον πρώην σύζυγο, υπήρχαν σοβαρές δυσκολίες στη σχέση μου μαζί του. Πήρα την απόφαση να χωρίσω. Δε θα μπορούσα να μείνω Ρόδο, οι δουλειές εκεί περιορισμένες, άρα δε θα μπορούσα να συντηρήσω τα παιδιά μου....Μετά το χωρισμό μου οι συνθήκες τώρα είναι δύσκολες. Το εισόδημα μου για τους μήνες του προγράμματος της κοινωφελούς εργασίας ήταν 556 ευρώ το μήνα, τίποτα άλλο. Δε δίνει διαζύγιο γιατί θα αναγκαστεί να πληρώνει διατροφή...»(Συνέντευξη 2^η Μητέρα 51 ετών).

«Ήμουν σε μια οικογένεια μεσαίας τάξης δε μου λείψανε πράγματα. Η φτώχεια ήρθε μετά τη κρίση, με την απόφαση μου να χωρίσω. Είχα να μεγαλώσω μόνη μου ένα παιδί τότε στην ηλικία των 18 μηνών πριν 14 χρόνια....(Συνέντευξη 5^η Μητέρα 42 ετών).

«Δυστυχώς η μαμά μου δε μπορεί μόνη της αγχώνεται... Ο μπαμπάς μου δίνει στη μαμά ελάχιστα και η μαμά έχει κουραστεί να τον κυνηγάει...» (Συνέντευξη 9^η Εφηβη 17 ετών).

5.3.2.3 Ιστορικό στη φτώχεια

Στις αφηγήσεις των γονέων προέκυψε ότι η φτώχεια μπορεί να παγιδεύσει τους ίδιους και να υπάρξει κίνδυνος αναπαραγωγής και μεταβίβασής της στα παιδιά τους. Οι γονείς αναγνωρίζουν ότι η φτώχεια κατά τη διάρκεια της παιδικής τους ζωής λειτούργησε υπολειμματικά ως προς την εκπαίδευση τους καθότι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το σχολείο, με αποτέλεσμα στο σήμερα να έχουν μειωμένους μηχανισμούς προστασίας και υποστήριξης για τα παιδιά τους.

«Έζησα στερήσεις, μας έλειπε το φαγητό, ρούχα, θυμάμαι μας βοηθούσε η Εκκλησία και η Πρόνοια. Ο πατέρας μου ήταν αλκοολικός και δούλευε μόνο η μητέρα μου από το πρωί μέχρι το βράδυ. Εγώ και ο μεγαλύτερος μου αδερφός δουλεύαμε από τα 14 μας για να βοηθήσουμε στο σπίτι, σταμάτησα το σχολείο στο Γυμνάσιο... Η φτώχεια είναι σκληρή όσα χρόνια κι αν περάσουν, άλλες εποχές τότε άλλες τώρα αλλά η στέρηση είναι η ίδια.»(Συνέντευξη 7^η, Πατέρας 41 ετών).

«Τη φτώχεια την ζήσαμε στην Αλβανία... φτώχεια αλλά θυμάμαι και ένα πατέρα να πίνει να χτυπάει τη μητέρα μου αλλά και να μην ενδιαφέρεται. (παύση... συγκίνηση....) Τα αδέρφια μου έφυγαν νωρίς από το σπίτι ο αδερφός μου Ιταλία, η αδερφή μου Γερμανία και εγώ εδώ.... Δυστυχώς οι συνθήκες που έζησα δεν μου έδωσαν τα εφόδια να αλλάξω τη ζωή μου... και δεν φτάνουν μόνο αυτά ταλαιπωρούμαι ακόμα στην Ελλάδα με τα χαρτιά παραμονής μου . ήταν δύσκολες οι εποχές ...»(Συνέντευξη 6^η Μητέρα 32 ετών).

«Η φτώχεια των γονιών αφήνει το σημάδι της στα παιδιά κυρίως όταν υπάρχουν και άλλα προβλήματα.... Δε θυμάμαι πολλά ως παιδί, μου έχουν πει ότι ήμουν στο νοσοκομείο με πνευμονία για δυο μήνες. Ο αδερφός μου θυμάται όμως..... ήταν πέντε χρονών.... ζούσαμε σε μια οικοδομή μέσα στην υγρασία με γονείς χρήστες Ίσως να στάθηκα τυχερή που πήγα στο Ίδρυμα, τουλάχιστον κατάφερα να τελειώσω το σχολείο»(Συνέντευξη 4^η Μητέρα 34 ετών)

«Ο σύζυγος μου αντιμετώπισε πολλά ζητήματα με φτώχεια ως παιδί. Είναι από άλλη χώρα, δεν τελείωσε το σχολείο του εκεί. Είχε ζήσει ο ίδιος φτώχεια στην οικογένεια του. Δεν είχε παιχνίδια, του είχε λείψει το φαγητό, παράτησε το σχολείο για να

δουλέψει. Για αυτό το λόγο στενοχωριέται που η ιστορία επαναλαμβάνεται» (Συνέντευξη 8^η Μητέρα 47 ετών).

«Η φτώχεια είναι σαν μια ασθένεια που είναι μη αναστρέψιμη. Την έζησα σαν παιδί, τη ζω σαν γονιός τη ζουν και τα παιδιά μου. ... Αναρωτιέμαι σπάει η φτώχεια;...» (Συνέντευξη, 1^η Πατέρας 54 ετών)

5.3.3 Επιπτώσεις της φτώχειας σε σημαντικούς τομείς στη ζωή των παιδιών

5.3.3.1 Ενδοοικογενειακές σχέσεις

Μέσα στις αφηγήσεις γίνονται αναφορές στις συνέπειες που έχει επιφέρει η φτώχεια στις οικογενειακές σχέσεις. Από την πλευρά των εφήβων οι εντάσεις δημιουργούνται λόγω στέρησης ορισμένων αγαθών και προνομίων που είχαν στο παρελθόν.

«έχουμε κάποια προβλήματα με τη μαμά μου, νευριάζω και εγώ πολύ... Δε νομίζω ότι έχω τρελές απαιτήσεις, ζητάω να βγω ή να αγοράσω κάποια πράγματα και βρίσκω πόρτα.... Θυμώνω περισσότερο , γιατί αφήνει το παππού και τη γιαγιά να επεμβαίνουν...όλοι μου λένε ότι είναι της ηλικίας..... αλλά με νευριάζουν και δεν με καταλαβαίνουν»(Συνέντευξη 9^η, Έφηβη 17 ετών).

«υπάρχουν κάποια προβλήματα, νευριάζω και εγώ πολύ... Μαλώνουν για το τι χαρτζιλίκι θα μου δώσουν για να βγω... λες και τους ζητάω χρήματα κάθε μέρα. Οι γονείς μου δεν βγαίνουν έξω ούτε για καφέ ούτε για ταβέρνα ε...δεν μπορώ να μην βγαίνω... Κάποιες φορές σκέφτομαι να βρω μια δουλειά, όπως έκανε ο αδερφός μου.... για να μην ακούω τη γκρίνια τους....»(Συνέντευξη 10^η Έφηβη 16 ετών).

Ορισμένοι γονείς προσπαθούν να αποκρύψουν πληροφορίες προκειμένου να προστατέψουν τα παιδιά τους και άλλοι αποφασίζουν να μιλήσουν στα παιδιά για τη φτώχεια που βιώνουν. Έχει φανεί ότι οι γονείς που δυσκολεύονται να μιλήσουν για τη φτώχεια στα παιδιά τους, συνήθως ντρέπονται και θεωρούν τη φτώχεια ως αποτυχία δική τους ή του δυσλειτουργικού περιβάλλοντος που μεγάλωσαν. (Ντολιοπούλου Ε, 2015). Ωστόσο στην έρευνα τονίζεται η σημασία της ειλικρίνειας προς τα παιδιά, χαρακτηριστικό που βάση της βιβλιογραφίας επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι οι θετικές γονεϊκές συμπεριφορές προς το παιδί μπορούν να οδηγήσουν στη μείωση των αρνητικών επιδράσεων της φτώχειας με το παιδί τους. (Barajas, G. Philipsen, N. & Brooks- Gunn, 2007).

«όταν πριν 8 χρόνια αποφάσισα να κρατήσω το παιδί μου ως άγαμη μητέρα... πήρα την απόφαση να δημιουργήσω ένα προστατευτικό κλοιό γύρω από το παιδί μου... Γενικά του μιλάω γνωρίζει ότι είμαστε πολύ δύσκολα..... Νομίζω ότι είναι καλύτερο να λέμε στα παιδιά μας την ιστορία μας και όχι να τους αποκρύπτουμε τα βιώματα μας...». (Συνέντευξη 4^η Μητέρα 34 ετών)

«Ο άντρας μου νιώθει άσχημα , δεν ξέρουν τα παιδιά ότι ο παππούς και η γιαγιά πληρώνουν το ενοίκιο, οι γονείς μου πληρώνουν μέχρι και τα φάρμακα μου προσπαθούμε να κρύψουμε στα παιδιά την πραγματικότητα αλλά δεν το καταφέρνουμε πάντα..., δεν μπορούμε να πάμε διακοπές και φυσικά τα παιδιά στενοχωριούνται.... Κάποιοι φίλοι μας δίνουν πράγματα, ρούχα για παράδειγμα. Για εμάς αυτά είναι τα καινούρια μας ρούχα έχουμε μάθει να ζούμε με αυτές τις συνθήκες.... Αυτό που λέω στα παιδιά μου είναι ότι αυτό που έχουμε τώρα εμείς και μας έδωσαν θα το δώσουμε μετά σε κάποιο άλλο παιδάκι οπότε θα το κάνουμε χαρούμενο.....» (Συνέντευξη 8^η Μητέρα 47 ετών).

«Το παιδί δεν γνωρίζει το πατέρα του....δε ξέρει ότι ο πατέρας του ήταν εθισμένος στο τζόγο και στο αλκοόλ. Υπήρχαν σκληρές βίαιες. Νιώθω καλά με τον εαυτό μου γιατί θα είχα να αντιμετωπίσω εκτός από τη φτώχεια και τα προβλήματα του γάμου που θα είχαν αρνητική επίπτωση στο παιδί μου...»(Συνέντευξη 5^η , Μητέρα 42 ετών)

«Σαν μητέρα νομίζω ότι οι δύσκολες συνθήκες μας έφεραν πιο κοντά με τα παιδιά..... ήμασταν πάντα οι τρεις μας..... Τα παιδιά μου κατανοούν... συζητάμε, ξέρουν ότι ο μπαμπάς δε βοηθάει..Αυτό που κάνω είναι να τους μιλάω, τους λέω πόσο τους αγαπώ....»(Συνέντευξη 2^η Μητέρα 51 ετών)

5.3.3.2 Σωματική υγεία και ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη

Οι συνεντευξιαζόμενοι καταθέτουν το βίωμα τους σχετικά με τη μειωμένη πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας. Πολύ συχνά οι γονείς αναγκάζονται να παραμελούν ανάγκες των παιδιών για περίθαλψη καθότι οι δημόσιες υπηρεσίες δεν είναι πάντα προσβάσιμες για τους ίδιους. Ειδικότερα:

«Για παράδειγμα έχω δωρεάν φαρμακευτική περίθαλψη για μένα και το παιδί μου, επειδή είμαι ανασφάλιστη. Το άσχημο είναι ότι μόνο σε δημόσιο νοσοκομείο μπορώ να απευθυνθώ, αν θέλω να κάνω εξετάσεις σε ιδιωτικό κέντρο δεν μου επιτρέπεται. Λες και επέλεξα εγώ η τα παιδί μου να ζούμε στις συνθήκες φτώχειας»(Συνέντευξη 4^η, Μητέρα 34 ετών).

«ο γιός μου χρειάστηκε ορθοδοντικό και παιδοδοντίατρο, πήγαμε σε δημόσιο γιατρό αλλά υπήρξαν συχνές ακυρώσεις των ραντεβού, κάποια στιγμή έκλεισε η μονάδα άλλαξαν οι γιατροί.... δεν μπορέσαμε να απευθυνθούμε σε ιδιώτη ήταν απαγορευτικές οι τιμές για εμάς.... έπειτα μας βρήκε η καραντίνα...» (Συνέντευξη 1^η, Πατέρας 54 ετών).

Οι αφηγήσεις εστίασαν στις συνθήκες κατοικίας όπως έλλειψη θέρμανσης, παλιές οικίες, δίχως πρόσφατες ανακαινίσεις με άμεσο αντίκτυπο στη σωματική υγεία των παιδιών.

« δεν έχουμε τη δυνατότητα για θέρμανση, είναι ακριβά, στη περιοχή μας κάνει πολύ κρύο, η κόρη μου μεγάλωσε σε αυτό το σπίτι χωρίς θέρμανση. Το παιδί έχει ιστορικό με κρυολογήματα, πριν τρία χρόνια νοσηλεύτηκε στο Παίδων με κρίσεις άσθματος. Πλέον κάθε χρόνο κάνει κρίσεις ...»(Συνέντευξη 6^η, Μητέρα 32 ετών).

«Ζούμε σε ένα παλιό σπίτι, μας το παραχώρησε ο παππούς να μην πληρώνουμε νοικι, αλλά χρειάζεται επισκευή. Φέτος στις πλημμύρες το ταβάνι έσταξε...»(Συνέντευξη 3^η, Μητέρα 49 ετών).

Οι γονείς αφηγούνται τις δυσκολίες που επιφέρει η φτώχεια στη ψυχική υγεία των παιδιών τους, επικεντρώνονται σε συναισθήματα ντροπής, λύπης και θλίψης που έχουν τα παιδιά για την οικογένειά τους και τον τρόπο που μεγαλώνουν.

«σε ηλικία 8 χρόνων φοβόταν το βράδυ, έκλαιγε πολύ, δεν μπορούσε να κοιμηθεί, είχε ενούρηση. Η δασκάλα της στο σχολείο ανησυχούσε γιατί δεν ήθελε να παίζει. Πήγαμε στο Παίδων, έγινε η νοσηλεία της και από τότε μέχρι και σήμερα τη παρακολουθεί ψυχίατρος για παιδιά. Μας είπαν ότι έχει κατάθλιψη και κρίσεις άγχους. Εκείνη τη περίοδο για ένα τρίμηνο μας είχαν κόψει το ρεύμα...»(Συνέντευξη 7^η, Πατέρας 41 ετών).

«Ο γιός μου είναι πιο κλειστός, δεν έχει φίλους η τουλάχιστον δεν βγαίνει ούτε καλεί παιδιά στο σπίτι. Ίσως να ντρέπεται....».(Συνέντευξη 2^η, Μητέρα 51 ετών).

«Κάποια στιγμή χρειάστηκα υποστήριξη και πήγα σε παιδοψυχολόγο για το γιο μου, με τη καραντίνα πήγαμε πίσω...Το παιδί μου δεν έχει αυτοπεποίθηση, τον είχαν χτυπήσειέπεσε θύμα εκφοβισμού.... Τον κορόιδευαν.....και όταν τον χτύπησαν δεν μου είπε τίποτα ο ίδιος αλλά μας πήρε η καθηγήτρια του...το παιδί μου έφτασε να ντρέπεται γιατί τον κορόιδευαν για την εμφάνιση του, τα ρούχα τα παπούτσια...»(Συνέντευξη 8^ηΜητέρα 47 ετών).

Οι έφηβοι αποφεύγουν στις αφηγήσεις τους να εκφράσουν άμεσα τα συναισθήματα τους για την οικονομική κατάσταση της οικογένειάς τους, συνήθως εκλογικεύουν ή μιλάνε σε τρίτο πρόσωπο και αναφέρουν άλλες περιπτώσεις φτωχών παιδιών. Επικεντρώνονται σε συναισθήματα ντροπής αλλά και σε ακραίες συμπεριφορές στις οποίες η φτώχεια στα παιδιά

«συνήθως ντρέπονται τα παιδιά, δεν κάνουν παρέες και για να μπορέσουν να βρεθούν σε μια παρέα.... ξέρω παιδιά που είτε λένε ψέματα ή μπορεί να κλέψουν για να έχουν κινητό καινούριο ένας συμμαθητής μου το έκανε αυτό». (Συνέντευξη 12^η. Έφηβος 13 ετών).

5.3.3.3 Καθημερινή διατροφή

Από τις αφηγήσεις φαίνεται ότι οι γονείς επιλέγουν συγκεκριμένα προϊόντα που θεωρούν βασικά για τις καθημερινές ανάγκες της οικογένειάς τους, μειώνοντας την αγορά πιο ακριβών ειδών, όπως είναι το κρέας και το ψάρι. Συχνά αναγκάζονται να μειώσουν ακόμα και την ποιότητα των προϊόντων προκειμένου να πετύχουν καλύτερες τιμές. Ορισμένοι γονείς στη προσπάθειά τους να παρέχουν τρόφιμα υψηλής διατροφικής αξίας στα παιδιά, οι ίδιοι καταναλώνουν κάτι διαφορετικό προκειμένου να φτάσει η κατανομή.

«Προτιμώ να πάρω ψάρι και να φάνε τα παιδιά, εμείς εκείνη τη μέρα θα φάμε κάτι άλλο...»(Συνέντευξη 8^η Μητέρα 47 ετών).

«Υπήρχαν φορές που δεν είχαμε να φάμε. Εγώ και ο άντρας μου προτιμούσαμε να μη τρώμε παρά να στερούνται τα παιδιά το γάλα τους, το φαγητό. Στην αρχή τα μεγάλα παιδιά το καταλαβαίνανε, μας ρωτούσαν έχετε φάει μαμά;»(Συνέντευξη 3^η, Μητέρα 49 ετών).

«...κάποιες φορές ζητάμε κάτι άλλο παράδειγμα κρέας γιατί δεν μπορώ συνέχεια λαχανικά και όσπρια... Η μαμά μου λέει όταν θα βρει προσφορά θα πάρει κρέας...».(Συνέντευξη 12^η Έφηβος 13 ετών).

Οι γονείς αντιμετωπίζουν δυσκολίες για να καλύψουν το φαγητό τη στιγμή που οι τιμές των προϊόντων αυξάνονται και η διαδικασία διανομής των σχολικών γευμάτων καθυστερεί.

«Φέτος πήγαινα στο σουπερμάρκετ με είκοσι, τριάντα ευρώ την εβδομάδα, τι να πάρεις... Φυσικά παρατηρώ κυρίως το γιό μου να έχει αλλάζει συνήθειες και να το έχει

ρίζει σε ανθυγιεινές τροφές. Τα φρούτα μας δεν είναι σε καθημερινή βάση....»(Συνέντευξη 2^η Μητέρα 51 ετών).

«φέτος δεν είχαμε σχολικά γεύματα λόγω της πανδημίας απαράδεκτο... ντροπή νιώθω. Τώρα που ξεκίνησε το σχολείο το υπουργείο δεν εξασφάλισε τα διαδικαστικά και δεν έχουν ξεκινήσει τα γεύματα... η μεσαία κόρη μου είναι ελλιποβαρής και φέτος την πήγαμε σε διατροφολόγο...»(Συνέντευξη 1^η Πατέρας 54 ετών).

5.3.3.4 Σχέση με το σχολείο και εξωσχολικές δραστηριότητες

Η φτώχεια επηρεάζει τις ευκαιρίες των παιδιών στο σχολείο, διευρύνει τις ανισότητες σε ένα ανταγωνιστικό εκπαιδευτικό περιβάλλον και δημιουργεί εκπαιδευτικούς αποκλεισμούς. Οι γονείς και οι έφηβοι μέσω των αφηγήσεων τους αναφέρουν ότι απαιτούνται ιδιωτικές δαπάνες (φροντιστηριακά μαθήματα, ξένες γλώσσες, εκπαιδευτικές εκδρομές) με αποτέλεσμα να κλυδωνίζεται η ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση. Συγκεκριμένα αναφέρουν:

«Έκανα παλιά μουσική τώρα δυο χρόνια σταμάτησα είναι 50 ευρώ το μήνα και προτιμώ..να τα ξοδεύουμε σε κάτι άλλο για το σπίτι... Πήγαινα ρυθμική για 3 χρόνια αλλά σταμάτησα όταν ήμουν δημοτικό, η μαμά με έγραψε στο πρόγραμμα του Δήμου αλλά τις περισσότερες φορές μπορεί να μη κάναμε σωστά το μάθημα... δεν είχε καμία σχέση με τη σχολή μπαλέτου που πληρώναμε..»(Συνέντευξη 11^η, Έφηβη 17 ετών).

«Η Κοινωνική Υπηρεσία μας είχε συστήσει να πάμε σε ένα φροντιστήριο το οποίο πρόσφερε κάποια δωρεάν θέση για τα αρχαία, ο υπεύθυνος του φροντιστηρίου μας ρωτούσε αν είναι καλός μαθητής το παιδί. Κατάλαβα ότι ήθελε παιδιά με καλό επίπεδο για να μην πέσει ο μέσος όρος της τάξης Αναρωτιέμαι αυτό γίνεται και για όσους πληρώνουν; Μάλλον εκεί δεν τους νοιάζει να πέσει ο μέσος όρος του τμήματος τους...»(Συνέντευξη 5^η Μητέρα 42 ετών).

Οι γονείς αναφέρουν ότι η πανδημία σε συνδυασμό με τη φτώχεια ενίσχυσε τα προβλήματα εν σχέση με το σχολείο.

«Δεν έγιναν εξ αποστάσεως στο κοινωνικό φροντιστήριο που πήγαινε ο γιός μου, δυστυχώς δεν εξελίχθηκε , όσα παιδιά πλήρωναν οι γονείς τους έκαναν εξ αποστάσεως Απογοητεύτηκα, πίστευα ότι θα είχε φροντιστεί...» (Συνέντευξη 1^η Πατέρας 54 ετών).

«Έκαναν βουτιά στο σχολείο ο γιός μου διαγνώστηκε με δυσγραφία. Έπεσε από το 17 στο 13. Μπορεί να έφταιξε η καραντίνα γιατί το παιδί δεν έκανε σχέση με τους

καθηγητές. Αλλά πολύ σημαντικό ήταν ότι δεν είχα τη δυνατότητα να τον βοηθήσω είναι αδύναμος στα Μαθηματικά και στα Αρχαία»(Συνέντευξη 2^η Μητέρα 51 ετών).

Οι γονείς ανησυχούν ότι τα παιδιά τους θα μεγαλώσουν με μειωμένα εκπαιδευτικά εφόδια και είναι αβέβαιο αν το εκπαιδευτικό σύστημα μπορεί να ενσωματώσει παιδιά με χαμηλό οικονομικό υπόβαθρο.

«Ο γιος μου είναι καλός μαθητής, αλλά δεν ξέρω τι θα γίνει μεγαλώνοντας που θα χρειαστεί ενίσχυση ή φροντιστήρια... αν καταφέρουμε να υποστηρίξουμε το παιδί... Αυτό που προσπαθούμε να του περάσουμε είναι να διαβάζει και να ολοκληρώσει το Σχολείο, να σπουδάσει για να έχει περισσότερες πιθανότητες από εμένα και το πατέρα του να καταφέρει να εργαστεί, να έχει πιο πολλά εφόδια. Ανησυχούμε για αυτό όμως γιατί όσο περνάνε τα χρόνια η εκπαίδευση είναι πιο απόμακρη για τα παιδιά που προέρχονται από φτωχές οικογένειες. Δεν υπάρχουν ίσες ευκαιρίες. Άσε που με τις αλλαγές στη παιδεία τα παιδιά μας δε θα μπορούν να σπουδάσουν θα είναι οι επόμενοι εργατές»(Συνέντευξη 8^η, Μητέρα 47 ετών).

«Θα προσπαθήσουμε να στηρίξουμε τα παιδιά μας να μην σταματήσουν το σχολείο, παρόλα αυτά ο άνδρας μου παίρνει το γιό μου στη δουλειά ακριβώς για να δει πως είναι να βγάζει κάποιος χρήματα και να μάθει κάτι γιατί μπορεί να χρειαστεί να δουλέψει. Δεν τα μεγαλώνουμε να γίνουν επιστήμονες μακάρι να γίνουν...δεν το συζητώ αλλά στη ζωή μας κράτα μικρό καλαθάκι... Αυτό που κάνουμε πρέπει να το αγαπάμε όποια δουλειά και να είναι αυτή. δεν ξέρω πώς το ακούτε» (Συνέντευξη 3^η, Μητέρα 49 ετών).

Στην έρευνα διαφαίνεται ότι ο στόχος προς την ανώτατη εκπαίδευση, φαίνεται δύσκολος για ένα παιδί που ζει σε συνθήκες φτώχειας. Πιστεύουν ότι δεν θα μπορέσουν να συνεχίσουν στην ανώτατη εκπαίδευση, με αποτέλεσμα να υπερτερούν οι προτεραιότητες επιβίωσης.

«Δεν μπορώ να πω ότι με ενθουσιάζει το σχολείο... Φυσικά θέλω να το τελειώσω για να βρω μια καλύτερη δουλειά από αυτή που κάνει ο αδερφός μου που το σταμάτησε.....Σταμάτησα τα αγγλικά γιατί οι γονείς μου δεν μπορούσαν να πληρώνουν το φροντιστήριο, φυσικά δε με νοιάζει και πολύ....»(Συνέντευξη 10^η Έφηβη 16 ετών).

«Ευτυχώς πάω κοινωνικό φροντιστήριο και προετοιμάζομαι γιατί του χρόνου θα δώσω πανελλήνιες. Αν δεν υπήρχε το κοινωνικό φροντιστήριο δε θα τα είχα καταφέρει...»(Συνέντευξη 11^η Έφηβη 17 ετών).

5.3.3.5 Σχέσεις με ομότιμους

Οι συνεντευξιαζόμενοι στις αφηγήσεις τους εκφράζουν ότι η κοινωνική απόρριψη σχετίζεται με τις κοινωνικοοικονομικές ανισότητες στη τοπική κοινότητα. Τα παιδιά βιώνουν ντροπή και στίγμα όταν βρίσκονται ανάμεσα σε ομότιμους με διαφορετικό οικονομικό υπόβαθρο, γεγονός που εκφράζεται με την δυσκολία ή την αποφυγή συμμετοχής τους σε κοινωνικές δραστηριότητες. Οι γονείς νιώθουν ντροπή για τις συνθήκες διαβίωσης τους με αποτέλεσμα να μην ενισχύουν την ανάπτυξη των κοινωνικών συναναστροφών των παιδιών τους φοβούμενοι την έκθεση των συνθηκών στο φιλικό περιβάλλον του παιδιού

Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

«Πολλά παιδιά επιλέγουν φίλους που έχουν μια άνεση, που ντύνονται ωραία, που μπορούν να βγαίνουν συστηματικά για καφέ, σε πάρτι, σινεμά. Φυσικά υπάρχουν οι πραγματικοί φίλοι που μπορεί να μην τους ενδιαφέρει όλο αυτό, γενικά όμως δεν ισχύει. Οπότε για να είμαι σίγουρη κάνω παρέα με παιδιά που μπορούν να καταλάβουν ότι είμαι δύσκολα γιατί είναι και αυτοί...» (Συνέντευξη 9^η Εφηβη 17 ετών).

«τα παιδιά που έχουν χρήματα γενικά σνομπάρουν τους άλλους, πέρσι το είχα ζήσει πολύ... τι να πω όποιος δεν έχει ζήσει τη φτώχεια δεν μπορεί να το καταλάβει.... οι φίλοι που έχω πάνω κάτω έχουν και αυτοί οικονομικές δυσκολίες.....Με αποδέχονται και τους δέχομαι έτσι όπως είναι. Δεν μπορώ να τους φέρω εύκολα στο σπίτι μου γιατί δεν υπάρχει ο χώρος είμαστε πολλά άτομα..εεε ντρέπομαι λιγάκι...»(Συνέντευξη 10^η Εφηβη 16 ετών).

«Εδώ η περιοχή μας έχει αρκετά φτωχά παιδιά. Τα παιδιά μου δεν ντρέπονται. Ζούμε δίπλα στους Ρομά, οπότε συγκριτικά τα παιδιά μου είναι καλύτερα από αυτό που ζουν τα παιδιά των Ρομά.. Δεν ξέρω πως θα ένιωθαν με φίλους και φίλες αν ζούσαμε Θρακομακεδόνες ή Κηφισιά...»(Συνέντευξη 6^η Πατέρας 41 ετών).

«Το γιο μου δεν τον έχει επηρεάσει η φτώχεια στις συναναστροφές του ιδιαίτερα. Εμένα κυρίως... προσπαθώ να το ελέγξω. Ντρέπομαι όταν μας καλεί μια οικογένεια σπίτι της Το αποφεύγω δεν έχω να πάρω κάτι για την επίσκεψη ...νιώθω άσχημα όταν δεν μπορώ να καλέσω τα παιδιά και τους γονείς τους στο δικό μου χώρο, ιδίως το χειμώνα που δεν έχουμε θέρμανση και ζητάω από το παιδί να μην φέρνει φίλους να μένουν το βράδυ σπίτι... πως θα κάνουν μπάνιο ούτε θερμοσίφωνο δεν υπάρχει...»(Συνέντευξη 5^η Μητέρα 42 ετών).

5.3.4 Πηγές κοινωνικής και κρατικής υποστήριξης των φτωχών παιδιών

5.3.4.1 Οικογενειακό δίκτυο

Στην έρευνα αναδεικνύεται η σημασία της οικογένειας ως δίκτυο υποστήριξης των φτωχών νοικοκυριών. Είναι γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα και ιδιαίτερα μετά την οικονομική κρίση η ευρύτερη οικογένεια αποκτά ισχυρό ρόλο, και αποτελεί «δίκτυ ασφαλείας» για τα νοικοκυριά ασκώντας σημαντικές λειτουργίες στη παροχή φροντίδας και υποστήριξης των μελών της. (Τζεβελέκος Φ, 2015).

«Από το πατέρα μου όπως σας είπα με κάποια χρηματική βοήθεια αλλά είναι δύσκολο γιατί έχουν κόψει στους ηλικιωμένους και η μητέρα μου ακόμα δεν παίρνει σύνταξη» (Συνέντευξη 2^η Μητέρα 51 ετών).

«Ο θείος μου μας βοηθάει, ο αδερφός του μπαμπά μου. Πρόσφατα πέθανε η γιαγιά μου η οποία βοηθούσε όσο μπορούσε...»(Συνέντευξη 10^η Εφηβη 16 ετών).

«ο παππούς μας βοηθάει, μας φιλοξενεί στο σπίτι του και πληρώνει το φροντιστήριο αγγλικών μου...» (Συνέντευξη 12^η Εφηβος 13 ετών).

5.3.4.2 Σχέση με κοινωνικές υπηρεσίες

Από την έρευνα φαίνεται ότι οι συνεντευξιαζόμενοι απευθύνονται στις κοινωνικές δομές προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες της φτώχειας στην οικογένεια τους και αξιολογούν ως θετική εμπειρία τη σχέση που αναπτύσσουν με τα στελέχη των δομών.

«Το Παντοπωλείο του Δήμου μας έχει βοηθήσει δέκα χρόνια σχεδόν, μας εξασφαλίζει είδη πρώτης ανάγκης η κοινωνική λειτουργός του Κοινωνικού Παντοπωλείου, με έχει βοηθήσει πολύ.....(Συνέντευξη 1^η Πατέρα 54 ετών).

«Για εμένα η προσπάθεια των κοινωνικών υπηρεσιών είναι πολύ σημαντική είναι το μόνο που έχει μείνει. Φέτος η κόρη μου ξεκίνησε μαθήματα σε φροντιστήριο της πόλης και ενώ μου έλεγε ότι δε θα σπουδάσει, θα βρει μια δουλειά, μετά από μια εβδομάδα μου είπε ότι θέλει να σπουδάσει, να γίνει παιδαγωγός. Μόνο με τις ευκαιρίες που της έδωσε η Κοινωνική Υπηρεσία κατάφερε να ονειρευτεί» (Συνέντευξη 3^η Μητέρα 49 ετών).

5.3.4.3 Κρατικές πολιτικές

Αναφορικά με τις κρατικές πολιτικές τόσο οι έφηβοι όσο και οι γονείς τις χαρακτηρίζουν ως ελλιπείς. Πιστεύουν ότι το κράτος ενισχύει με τις πολιτικές του μέσω των απολύσεων, της περικοπής των μισθών, την φτώχεια, εξυπηρετεί τα συμφέροντα των ισχυρών και δεν ενδιαφέρεται για τα παιδιά.

«Το κράτος ρίχνει τα όρια σε εισοδηματικά κριτήρια, αποκλείει ανθρώπους από το ελάχιστο εισόδημα. Πραγματικά αναρωτιέμαι... πέρσι είχα καταφέρει να βρω μια δουλίτσα και την επόμενη χρονιά μου κόψανε το ΚΕΑ. Δεν ήμουν στην ακραία φτώχεια λέει.... Άρα σε οδηγούν να ψάχνεις μαύρη εργασία...» (Συνέντευξη 7^η πατέρας 41 ετών).

«Τα παιδιά που αντιμετωπίζουν φτώχεια έχουν πολλά προβλήματα, αποδοχής, παραμέλησης, το κράτος δεν κάνει κάτι ούτε μέσω του σχολείου. Από τη πλευρά μου τα σχολεία θα έπρεπε να είναι στελεχωμένα με κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους, να υπάρχει πιο παιδαγωγικός χαρακτήρας. Όχι μόνο να είναι στο γραφείο αλλά να είναι κοντά σε οικογένειες να υπάρχει σχέση με τα παιδιά....» (Συνέντευξη 2^η Μητέρα 51 ετών).

«Το κράτος αδιαφορεί για τα παιδιά, αν ενδιαφερόταν έστω και λίγο δεν θα υπήρχαν άστεγα παιδάκια, μωρά που τα σέρνουν οι γονείς τους στο δρόμο...» (Συνέντευξη 13^η Έφηβη 15 ετών).

5.3.5 Προσδοκίες- όραμα για το μέλλον

5.3.5.1 Συναισθήματα- μελλοντικές σκέψεις

Τέλος, εξετάζοντας τον τελευταίο ερευνητικό άξονα, ο οποίος καλούσε τους αφηγητές να σκεφτούν πως θα ήθελαν να είναι η ζωή τους σε 5 χρόνια από τώρα εκδηλώθηκε έντονη συναισθηματική φόρτιση με ετερόκλητα συναισθήματα σε γονείς και έφηβους. Σε αυτή την κατηγορία εμφανίζονται η ελπίδα από τη μία, η αβεβαιότητα και ο φόβος από την άλλη.

Αναφέρουν:

«όταν είναι μόνα τους, το βράδυ στο δωμάτιο τους ακούω που κουβεντιάζουν.... λένε τι τους λείπει. ονειρεύονται....(συγκίνηση). Με στενοχωρεί...με πονάει βαθιά που δεν έχω τη δυνατότητα να τους προσφέρω» (Συνέντευξη 8^η Μητέρα 47 ετών).

«Είμαι αγχωμένη, πολύ αγχωμένη... η δική μας γενιά μεγάλωσε διαφορετικά. Έχει αλλάξει η συμπεριφορά και η κουλτούρα υπάρχει ατομισμός...Στην κοινωνία μας

υπάρχει βία, ένταση... Φοβάμαι ότι η κατάσταση θα χειροτερεύει, οι πλούσιοι πλουσιότεροι και οι φτωχοί φτωχότεροι. Το μέλλον όμως είναι αβέβαιο ..» (Συνέντευξη 3^η Μητέρα 49 ετών).

«Είμαι αβέβαιος για το μέλλον. έχω άγχος για το πως θα επιβιώσουν. Ανησυχώ ακόμα και για το γιό μου που σπουδάζει, αν θα αποκατασταθεί. Βλέπω και στη γυναίκα μου άγχος αν και προσπαθεί να μη το δείχνει.... η κρίση και η πανδημία μαζί με φοβίζουν, είμαι 54 ετών έχω σάκχαρο και πραγματικά η πανδημία μου έχει δημιουργήσει φοβία αν ζω και συνεχίσω να προσφέρω . Όμως δε θέλω να σκέφτομαι άσχημα γιατί δε θα το αντέξω..»(Συνέντευξη 1^η Πατέρα 54 ετών).

Οι έφηβοι έχουν μια πιο αισιόδοξη οπτική για το μέλλον τους από εκείνη των γονιών τους. Συγκεκριμένα αναφέρουν:

«Σε πέντε χρόνια πιστεύω να σπουδάζω αρκεί βέβαια να έχω περάσει. έχω πανελλήνιες του χρόνου,..» (Συνέντευξη 9^η Εφηβη 17 ετών)

«Εεε μάλλον να σπουδάζω αισθητική.... αν μπορέσω αλλά θέλει και διάβασμα, φροντιστήρια δε κάνω. Ίσως πρέπει να στρωθώ και μόνη μου να διαβάσω.. Σκέφτομαι από φέτος το καλοκαίρι να δουλεύω να βγάλω κάποια χρήματα για τα έξοδα μου. Μακάρι μέχρι τότε ο μπαμπάς μου να είναι καλύτερα με την υγεία του..» (Συνέντευξη 10^η Εφηβη 16 ετών).

5.3.5.2 Προτάσεις βελτίωσης

Από τις αφηγήσεις φαίνεται ότι όταν δίνεται η δυνατότητα στους εφήβους να προτείνουν τρόπους για τη καταπολέμηση της φτώχειας, εκφράζουν με ωριμότητα τις θέσεις τους. Πολλές από τις προτάσεις τους αφορούν σε πολιτικές καταπολέμησης της φτώχειας των ενηλίκων όπως νέες θέσεις εργασίας, μείωση τιμών. Από την άλλη εστιάζουν προτείνοντας πολιτικές με επίκεντρο το παιδί όπως ενίσχυση της παιδικής προστασίας, κινήτρων για εκπαίδευση, επαρκή στέγαση.

«το κράτος δεν κάνει κάτι αυξάνει τις τιμές και κλείνουν οι δουλειές. Αν θέλει να κάνει κάτι πρέπει να δώσει εργασία στους γονείς και όχι να τους διώχνουν. Όταν ήμουν μικρή το σχολείο τελείωνε στις 4 και η μαμά μου δούλευε τότε σε φούρνο μέχρι τις 7. Θυμάμαι έπρεπε να είμαι μόνη μου στο σπίτι, γιατί που να βρει να πληρώνει γυναικά να με κρατάει..»(Συνέντευξη 9^η Εφηβη 17 ετών).

«Όσοι γονείς εκμεταλλεύονται τα παιδιά τους όπως τα μωρά που τα έχουν στο δρόμο και ζητιανεύουν, να δίνουν τα παιδιά σε άλλους γονείς ή ιδρύματα να μεγαλώνουν συχνά. Πιστεύω ότι πολλοί γονείς το κάνουν από επάγγελμα να ζητιανεύουν.....»(Συνέντευξη 10^η Έφηβη 16 ετών).

«Κάθε δήμος πρέπει να έχει σπίτια να μένουν τα φτωχά παιδιά που δεν έχουν σπίτι η δεν έχουν θέρμανση»(Συνέντευξη 12^η Έφηβος 13 ετών).

«Όταν μια οικογένεια δεν μπορεί το κράτος να βοηθάει με τις βασικές ανάγκες, όπως δωρεάν φροντιστήρια, να συμμετέχει στα σχολικά και να μπορεί ένα φτωχό παιδί να κάνει δωρεάν εξετάσεις σε γιατρούς»(Συνέντευξη 11^η Έφηβη 17 ετών).

Επιπλέον οι γονείς εστιάζουν στην εργασία ως μέσο καταπολέμησης της παιδικής φτώχειας και παράλληλα εστιάζουν στο πολυδιάστατο χαρακτήρα της φτώχειας προτείνοντας βελτίωση του ρόλου του σχολείου και του συστήματος περίθαλψης.

Συγκεκριμένα αναφέρουν:

«Να δώσουν τη δυνατότητα στις γυναίκες να εργαστούν και να μη χρειάζεται να είναι στο σπίτι να μεγαλώνουν τα παιδιά. Η εργασιακή αποκατάσταση θα βοηθήσει για να φέρει περισσότερο εισόδημα στο σπίτι. Η γυναίκα μου δε μπορούσε να εργαστεί . Νομίζω ότι ο ένας μισθός δεν επαρκεί για τις ανάγκες της οικογένειας...»(Συνέντευξη 1^η Πατέρας 54 ετών).

«Πολύ δύσκολη συζήτηση, δυο τομείς να βελτιωθούν για τα παιδιά μας, παιδεία και υγεία. Τα παιδιά μας στερούνται βασικών γνώσεων. Γιατί η φτώχεια δεν είναι μόνο οικονομική. Πρέπει να δοθούν κίνητρα, ευκαιρίες στα παιδιά να εκτονώνονται και να γίνονται πλουσιότεροι...»(Συνέντευξη 2^η Μητέρα 51 ετών).

«Η εργασία βοηθάει πρώτα εμένα ψυχολογικά, να σταθώ στα πόδια μου, να στηρίζω το παιδί μου. Πρόσφατα αντιμετώπισα ένα πρόβλημα υγείας, το οποίο ελέγχω ευτυχώς. ..το παιδί μου έχει μόνο εμένα.... Η εργασία θα μου εξασφαλίσει τα βασικά στο παιδί μου»(Συνέντευξη 5^η Μητέρα 42 ετών).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Οι αφηγήσεις των γονέων και των εφήβων στη παρούσα έρευνα σε συνδυασμό με την θεωρία και την βιβλιογραφία απάντησαν στα κυριότερα ερευνητικά ερωτήματα τα οποία αφορούν στο τρόπο που αντιλαμβάνονται τη φτώχεια ενήλικες και έφηβοι, τις επιδράσεις που ασκεί στη ζωή τους, τους επιβαρυντικούς παράγοντες εμφάνισης της παιδικής φτώχειας και τις στρατηγικές επίλυσης του φαινομένου.

Συγκεκριμένα από τη μελέτη της βιβλιογραφίας και των στατιστικών δεδομένων της Eurostat και της ΕΛ.ΣΤΑΤ, απορρέει ότι η παιδική φτώχεια σχετίζεται με την αδυναμία των νοικοκυριών να ανταπεξέλθουν στις καθημερινές ανάγκες των παιδιών τους. Αυτό είναι απόρροια μιας σειράς παραγόντων όπως η χαμηλή ένταση εργασίας, το εκπαιδευτικό επίπεδο, το οικογενειακό εισόδημα και ο τύπος του νοικοκυριού. Η παιδική φτώχεια παρουσιάζει αυξανόμενη τάση εν συγκρίσει με τη φτώχεια σε λοιπές ηλικιακές ομάδες, επιδρώντας καθοριστικά στη παιδική ηλικία και στη διαμόρφωση ενός τρόπου ζωής με σημαντικά ελλείμματα. Τα βιώματα των γονέων και των εφήβων αναφορικά με τη παιδική φτώχεια, εμφανίζουν ποικιλία είτε με κοινές ή με διαφορετικές αναφορές. Παρατηρείται ότι οι αφηγήσεις των γονέων και των εφήβων συγκλίνουν στην αναγνώριση των επιπτώσεων της φτώχειας στην οικογένεια, ωστόσο υπάρχει μια διαφοροποίηση καθώς οι γονείς αναφέρονται σε δικές τους προσωπικές εμπειρίες και οριοθετούν τη φτώχεια από την έναρξη της οικονομικής κρίσης το 2009 και έπειτα, ενώ οι έφηβοι αναγνωρίζουν τις συνέπειες της φτώχειας σε τομείς της ζωής τους στο εδώ και τώρα.

Από την έρευνα προκύπτει ότι οι έφηβοι αντιλαμβάνονται πλήρως την έννοια της φτώχειας και σχηματίζουν μια ευρεία οπτική για τις διαστάσεις που έχει λάβει το φαινόμενο στη ζωή τους. Χαρακτηριστικά αναφέρονται στην υλική στέρηση, εστιάζουν στην αδυναμία κάλυψης βασικών βιοτικών αναγκών όπως είναι η τροφή, η ένδυση, η κατάσταση στέγασης. Ωστόσο δεν επικεντρώνονται μόνο στην υλική αποστέρηση αλλά αναφέρονται σε κινδύνους που παρατηρούν να βιώνουν παιδιά και σχετίζονται με τη φτώχεια όπως η παιδική παραμέληση, η σχολική αποτυχία, η διαρροή από το σχολείο και η βία. Κατά τη διάρκεια των αφηγήσεων τους δεν είναι λίγες οι φορές που μιλάνε σε τρίτο πρόσωπο και κυρίως αυτό γίνεται όταν αναφέρονται σε επώδυνες καταστάσεις, συνέπειες της φτώχειας όπως, βία, κακοποίηση, έκθεση σε κίνδυνο.

Από τις αφηγήσεις των εφήβων αντιλαμβανόμαστε ότι η απουσία σχολικών γευμάτων από το Μάρτιο του 2020, η μειωμένη συμμετοχή τους σε σχολικές δραστηριότητες και σε ενισχυτικές διαδικασίες όπως το κοινωνικό φροντιστήριο, οι πρόσφατες αυξήσεις των τιμών σε βασικά αγαθά επηρεάζουν τη λειτουργικότητα των παιδιών αλλά και το επίπεδο διαβίωσης του νοικοκυριού στο οποίο διαμένουν. Επισημαίνουν μια σειρά από αλλαγές στις καθημερινές τους συνήθειες, μείωση εξωσχολικών δραστηριοτήτων, χαρτζιλίκι, ψυχαγωγία, οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν στον αποκλεισμό των φτωχών παιδιών από τους κανόνες της παιδικής κοινωνίας, στα πλαίσια της παιδικής κλίμακας αξιών.(Ridge, 2002) Οι παραπάνω ανάγκες συχνά μένουν ανεκπλήρωτες, δημιουργώντας τους συναισθήματα θλίψης, ματαίωσης αλλά και θυμού ενίοτε απέναντι στους γονείς όταν υπάρχει δυσκολία από τη πλευρά των ενηλίκων και επαναλαμβανόμενη άρνηση ικανοποίησης αυτών των αναγκών. Οι έφηβοι υιοθετούν ως στρατηγική τη κατανόηση και προστασία των γονιών γεγονός που τους οδηγεί συχνά σε κοινωνική απόσυρση από παρέες συνομηλίκων ή επιλογή ομότιμων με ίδιο κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο. Η αποφυγή συναναστροφών εντείνεται στις περιπτώσεις εκείνες που οι έφηβοι δεν διαθέτουν δικό τους προσωπικό χώρο ή ζουν σε οικίες με κακές συνθήκες στέγασης.

Από τις αφηγήσεις κυρίως των γονέων αναδεικνύονται επανειλημμένα βιώματα κρίσης και αποσταθεροποίησης στα νοικοκυριά τους, ως επιβαρυντικοί παράγοντες της παιδικής φτώχειας, με κύρια την χαμηλή ένταση εργασίας ή την ανεργία, το διαζύγιο, τη μετανάστευση, τα προβλήματα υγείας που καθιστούν πιο ευάλωτες τις οικογένειες. Πρόκειται για καταστάσεις που δημιουργούν έντονο άγχος, στρες και αβεβαιότητα επηρεάζοντας τα παιδιά. Τόσο οι γονείς όσο και τα παιδιά θεωρούν την ανεργία ως το σημαντικότερο παράγοντα εμφάνισης της παιδικής φτώχειας. Διαφαίνεται στην έρευνα μας ότι οι μονογονεϊκές οικογένειες, πλήττονται περισσότερο καθώς όταν υπάρχει μόνο ο ένας γονέας οι ανάγκες του παιδιού καλύπτονται δυσκολότερα, ιδιαίτερα όταν ο γονιός είναι άνεργος. Οι μητέρες είναι εκείνες που αντιμετωπίζουν εντονότερα προβλήματα ανεργίας, επομένως είναι δύσκολο για μια άνεργη μητέρα να καλύψει τις ανάγκες του νοικοκυριού. Από τα ευρήματα της έρευνας εκτιμάται πως η εργασία των γονέων μπορεί να αποτελέσει μερικώς μια λύση του προβλήματος, ωστόσο οι γονείς εκφράζουν αβεβαιότητα σχετικά με τους ανταγωνιστικούς όρους που διαμορφώνονται στην ελεύθερη αγορά και τις επισφαλείς εργασιακές σχέσεις. Μελέτες επιβεβαιώνουν τα παραπάνω καθότι

τα τελευταία χρόνια δεν προκύπτει μείωση της φτώχειας των νοικοκυριών παρόλο που υπάρχει αύξηση των εργασιακών θέσεων. Τούτο συνίσταται στο κατακερματισμό της αγοράς εργασίας, των χαμηλών μισθών και της μειωμένης κοινωνικής προστασίας. (Παγιαβλά Γ, 2020)

Στην έρευνα διαπιστώνεται ότι οι γονείς που έχουν βιώσει φτώχεια κατά τη διάρκεια των παιδικών τους χρόνων διαθέτουν κυρίως χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης με αποτέλεσμα να πιστεύουν ότι δεν είναι σε θέση να δώσουν τα ανάλογα ερεθίσματα στα παιδιά τους, σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα βασισμένο σε κοινωνικοοικονομικές ανισότητες. Άλλωστε έρευνες επισημαίνουν ότι το χαμηλό οικογενειακό εισόδημα επιδρά στις αποδόσεις των παιδιών προσχολικής και σχολικής ηλικίας, με σοβαρά εκπαιδευτικά ελλείμματα και μειωμένες πιθανότητες να αποφοιτήσουν από το σχολείο. (Engle P & Black M, 2008). Επιπλέον από τις αφηγήσεις των γονέων προέκυψε ότι το ιστορικό στη φτώχεια λειτουργεί επιβαρυντικά σε ατομικό, οικογενειακό και συλλογικό επίπεδο, δημιουργώντας τους ψυχική κούραση, άγχος, αδυναμία επίλυσης προβλημάτων και αναπαραγωγή φαινομένων ανισότητας. Από την άλλη υπήρξαν αφηγήσεις οι οποίες περιορίστηκαν στο ότι η βίωση φτώχειας από τη παιδική ηλικία οδηγεί τα άτομα σε συμβιβασμό της κατάστασης. Για την εμφάνιση και αναπαραγωγή της φτώχειας ευθύνεται ένα σύνολο παραγόντων που επιδρούν μεμονωμένα ή σωρευτικά στη διαμόρφωση του επιπέδου διαβίωσης, μεταξύ αυτών το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, η υγεία και η σύνθεση της οικογένειας, γεγονός που επαληθεύεται στη βιβλιογραφία (Παπαναστασίου, Σ, 2012).

Αναφορικά με τις πηγές υποστήριξης τόσο οι γονείς όσο και οι έφηβοι θεωρούν ότι η ευρύτερη οικογένεια είναι εκείνη που συμβάλλει στην μείωση των συνεπειών της φτώχειας στο νοικοκυριό τους, παρόλο που τη περίοδο της πανδημίας υπήρξε συνολική κρίση. Οι κοινωνικές δομές με όσα μέσα διαθέτουν, θεωρούνται κυρίως για τους γονείς ανάχωμα για τη φτώχεια και τα προβλήματα που δημιουργούνται στη ζωή των παιδιών τους. Σχετικά με τις μελλοντικές προσδοκίες που έχουν για τη ζωή τους, οι γονείς εκφράζουν επιφυλάξεις προερχόμενες κυρίως από τους περιορισμούς της χρηματοδότησης για τη κοινωνική πολιτική και τη μειωμένη πρόσβαση σε κοινωνικά αγαθά. Οι έφηβοι αναπτύσσουν μια πιο αισιόδοξη οπτική εν σχέση με τους γονείς, ωστόσο εκφράζουν φόβο σχετικά με την πραγματοποίηση των μελλοντικών τους στόχων και εμφανίζονται να έχουν χαμηλές προσδοκίες για το μέλλον τους.

Η αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας απαιτεί μια ολιστική προσέγγιση με διεπιστημονικότητα που θα μελετά τις πολλαπλές διαστάσεις της και θα θέτει όχι μόνο ποσοτικούς αλλά και ποιοτικούς στόχους. Η πρόσβαση στην εκπαίδευση, η μέριμνα για σωματική και ψυχική υγεία των παιδιών, η συμμετοχή σε αθλητικές, πολιτιστικές δραστηριότητες, η εξασφάλιση κατάλληλης στέγασης, υγιεινής διατροφής, η συμμετοχή στη κοινότητα, αποτελούν σημαντικά πεδία παρέμβασης για το κράτος σε συνεργασία με φορείς της κοινωνίας πολιτών για την ανάπτυξη της παιδικής ευημερίας. Ένα από τα κυρίαρχα συμπεράσματα της έρευνας μας μέσα από τις εμπειρίες των γονιών και των εφήβων είναι πως οι πολιτικές καταπολέμησης της παιδικής φτώχειας στη χώρα μας είναι ελάχιστες και έμμεσα αφορούν στα παιδιά. Αναδείχθηκε η ανάγκη για επένδυση σε κοινωνικές και εκπαιδευτικές πολιτικές στη παιδική ηλικία. Τούτο προϋποθέτει την αλλαγή αντίληψης της κοινωνικής πολιτικής στη χώρα μας για τη παιδική φτώχεια καθώς ο προσανατολισμός της στη παρούσα φάση απευθύνεται κυρίως στους γονείς μέσω μια σειράς επιδομάτων. Η στόχευση στο παιδί ως μια αυτόνομη οντότητα θα δημιουργήσει τις βάσεις για μια κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς στα ευάλωτα μέλη της και θα αναπληρώνει τις αδυναμίες της οικογένειας που προκαλεί η φτώχεια και μακροπρόθεσμα το φαινόμενο της διαγενεακής μεταβίβασης. Όσο πιο έγκαιρα υιοθετηθούν πολιτικές για το παιδί στα πλαίσια της ψυχοσυναισθηματικής του ανάπτυξης τόσο πιο αποτελεσματικές θα είναι. Επομένως, η επένδυση σε μικρές ηλικίες του πληθυσμού είναι περισσότερο ανταποδοτική για τα παιδιά, τις οικογένειες και μπορεί να αποτρέψει μελλοντικά άλλες παρεμβάσεις οι οποίες θα έχουν κατασταλτικό χαρακτήρα με μικρότερα συγκριτικά αποτελέσματα (Heckman J & Masterov D, 2004)

Επιπλέον στην έρευνα αναδείχθηκε το έλλειμμα της πολιτείας να εξασφαλίσει δομές για τη δωρεάν φύλαξη αλλά και συμμετοχή των παιδιών σε ψυχαγωγικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Είναι γεγονός ότι οι περικοπές χρηματοδότησης στην εκπαίδευση έχουν βαθύνει τις κοινωνικές αδικίες για τα παιδιά που ανήκουν σε χαμηλά κοινωνικο-οικονομικά στρώματα. Συμπεραίνουμε ότι κρίνεται αναγκαίο να δοθεί έμφαση στην ποιοτική εκπαίδευση αλλά και κίνητρα για συμπεριληπτική εκπαίδευση παιδιών που αποκλείονται. Αντιλαμβανόμαστε ότι οι προτάσεις για την αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας χρειάζεται να συνοδεύονται από θεσμικές αλλαγές και ριζική αναδιάρθρωση της κοινωνικής πολιτικής, με στόχο τη μείωση των ταξικών ανισοτήτων που έχουν επιφέρει οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές. Απαραίτητη

θεωρείται η ενίσχυση του κοινωνικού κράτους μέσω των κοινωνικών μεταβιβάσεων και η προώθηση πολιτικών απασχόλησης με στόχο την εισοδηματική τόνωση ευάλωτων νοικοκυριών η οποία μπορεί να συμβάλλει στη μείωση του διαγενεακού προβλήματος της φτώχειας. (Esping-Andersen Gosta, 2006)

Κλείνοντας επισημαίνουμε ότι οι γονείς στην έρευνα, μας παρείχαν σημαντικές πληροφορίες για τον τρόπο που βιώνουν οι ίδιοι τη φτώχεια του νοικοκυριού τους και το βαθμό που επηρεάζει τα παιδιά τους. Ωστόσο η οπτική των εφήβων, μας ανέδειξε την σημασία προσέγγισης του ζητήματος της παιδικής φτώχειας μέσα από την εμπειρία τους και την ανάγκη συμμετοχής τους σε διαδικασίες διαμόρφωσης και λήψης πολιτικών. Άλλωστε *«το άγνωστο μέσα τους είναι η ελπίδα μας για το μέλλον»*, όπως έλεγε ο σπουδαίος Πολωνός παιδαγωγός, γιατρός και κοινωνικός ακτιβιστής Janusz Korczak.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

Anagnostopoulos, D. & Soumaki, E. (2013). The state of child and adolescent psychiatry in Greece during the international financial crisis: a brief report. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 22, σσ. 131–134 .

Corak, M. (2006). “Principles and practicalities for measuring child poverty”, - “An index of child well-being in the European Union. International Social Security Review.

Komulainen, S. (2007). The Ambiguity of the Child's ‘Voice’ in Social Research. *Childhood*, 14 (1), σσ. 11-28.

Barajas, G. Philipsen, N. & Brooks- Gunn J.. (2007). Cognitive and emotional outcomes for children in poverty. In book: *Handbook of Families & Poverty* (pp.311-333)Chapter: Cognitive and Emotional Outcomes for Children in PovertyPublisher: SageEditors: D.R. Crane & T.B. Heaton

Bird, K. (2007). *The Intergenerational Transmission of poverty: An Overview*. London: Overseas Development Institute London and the Chronic Poverty Research Centre, Manchester, United Kingdom. Ανάκτηση από <https://odi.org/en/publications/the-intergenerational-transmission-of-poverty-an-overview/>

Boyce, C.&Neale, P. (2006) *Conducting In-Depth Interviews: A Guide for Designing and Conducting In-Depth Interviews for Evaluation Input, Monitoring and Evaluation* -2. Pathfinder International. Ανάκτηση από http://www2.pathfinder.org/site/DocServer/m_e_tool_series_indepth_interviews.pdf?docID=630

Bradshaw, J. & Richardson, D. (2009). An Index of Child Well-Being in Europe. *Child Indicators Research*, 2 (3), σσ. 319–351.

Bricki, N & Green, J. (2007). *A Guide to Using Qualitative Research Methodolog*.

Christoph L., Yonzan D., Gerson M., Andres C. A.& Haowy W. (2021). *Updated estimates of the impact of COVID-19 on global poverty: Looking back at 2020 and*

the outlook for 2021. Ανάκτηση October 2021, από <https://blogs.worldbank.org/opendata/updated-estimates-impact-covid-19-global-poverty-looking-back-2020-and-outlook-2021>

Coleman. J.(1990). *Foundations of social theory*. Harvard University Press. Cambridge.

Creswell, J W. (2003). *Research design: Qualitative, Quantitative, and mixed methods approaches* (2nd ed.). USA: Sage Publications, Inc.

D'Addio. (2007). *Intergenerational Transmission of Disadvantage*. OECD.

Danziger - Waldfoge M. (2000). *Investing in Children: What Do We Know? What Should We Do?* Centre for Analysis of Social Exclusion,LSE.

Denzin N. (2010). Moments, Mixed Methods, and Paradigm Dialogs. *Qualitative Inquiry*, 6, σσ. 419-427.

Duncan, G. J., & Brooks-Gunn, J. (2000). Family poverty, welfare reform, and child development. *Child development*, 71(1), 188–196. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00133>

Embleton, L., Lee, H., Gunn, J., Ayuku, D., & Braitstein, P. (2016). Causes of Child and Youth Homelessness in Developed and Developing Countries: A Systematic Review and Meta-analysis. *JAMA pediatrics*, 170(5), 435–444. <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2016.0156>

Engle P & Black M. (2008). The effect of poverty on child development and educational outcomes. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1136 (1), σσ. 243-256.

Entwisle, Doris & Alexander, Karl & Olson, Linda. (2005). First Grade and Educational Attainment by Age 22: A New Story. *American Journal of Sociology - American Journal of Sociology*, 110 (5), 1458-1502..

European Anti Poverty Network & EUROCHILD. (2013). *Towards children's well-being in Europe:explainer on child poverty in the EU*. Brussels: EAPN & Eurochild.

European Commission. (2016). *Employment, Social Affairs & Inclusion: Working parents the best protection against child poverty*. Ανάκτηση από <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=89&langId=en&newsId=2505&furtherNews=yes#navItem-1>

European Commission. (2021). <https://ec.europa.eu/social/main>. Ανάκτηση από <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=9968&furtherNews=yes#navItem-1>

European Institute for Gender Equality. (2019). *Tackling the gender pay gap: not without a better work-life balance*. Luxembourg:: Publications Office of the European Union.

Eurostat. (2020). Children at risk of poverty or social exclusion. Ανάκτηση από <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php>

Evans W. G. (2016). Childhood poverty and adult psychological well-being. *PNAS* -, 113 (52), σσ. 14949-14952.

Esping-Andersen G.& MylesJ. (2007). *The Welfare State and Redistribution*.

Gur, R. E., Moore, T. M., Rosen, A., Barzilay, R., Roalf, D. R., Calkins, M. E., Ruparel, K., Scott, J. C., Almas, L., Satterthwaite, T. D., Shinohara, R. T., & Gur, R. C. (2019). Burden of Environmental Adversity Associated With Psychopathology, Maturation, and Brain Behavior Parameters in Youths. *JAMA psychiatry*, 76(9), 966–975. <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2019.0943>

Heckman J & Masterov D. (2004). *The Productivity Argument for Investing in Young Children - Working Paper 5, Invest in Kids Working Group*. Committee for Economic Development.

Hughes, M., & Tucker, W. (2018). Poverty as an Adverse Childhood Experience. *North Carolina medical journal*, 79(2), 124–126. <https://doi.org/10.18043/ncm.79.2.124>

James, A. & Prout, A. (1990). *Constructing and Reconstructing Childhood – Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. London: The Falmer Press.

Lee H., Andrew M., Gebremariam A., Lumeng J. C. & Lee J. M. (2014). Longitudinal associations between poverty and obesity from birth through adolescence. *American Journal of Public Health (AJPH)*, 104 (5).

Lewis O. (1965). *Urbanization Without Breakdown: A Case Study - Contemporary Cultures and Societies of Latin America*. (H. D. R.N., Επιμ.) New York: Random House.

Magklara, K., Bellos, S., Niakas, D., Stylianidis, S., Kolaitis, G., Mavreas, V., & Skapinakis, P. (2015). Depression in late adolescence: a cross-sectional study in senior high schools in Greece. *BMC psychiatry*, 15, 199. <https://doi.org/10.1186/s12888-015-0584-9>

Main, G., & Bradshaw, J. (2016). Child poverty in the UK: Measures, prevalence and intra-household sharing. *Critical Social Policy*, 36(1), 38–61. <https://doi.org/10.1177/0261018315602627>.

Parker, S., Greer, S., & Zuckerman, B. (1988). Double jeopardy: the impact of poverty on early child development. *Pediatric clinics of North America*, 35(6), 1227–1240. [https://doi.org/10.1016/s0031-3955\(16\)36580-4](https://doi.org/10.1016/s0031-3955(16)36580-4)

Piachaud D. (1987). Problems in the Definition and Measurement of Poverty. *Journal of Social Policy, Volume 16 (Issue 2)*, σσ. 147-164.

Propper, C. & Rigg, J. (2006, March). *Understanding socio-economic inequalities in childhood respiratory health*. Centre for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics.

Ratcliffe, C. & Kalish, E. C. (2017). *Escaping Poverty - Predictors of Persistently Poor Children's Economic Success*. URBAN INSTITUTE.

Ridge T. (2002). *Childhood poverty and social exclusion: From a child perspective - Studies in Poverty, Inequality and Social Exclusion series*. Bristol University, United Kingdom: Policy Press.

Ridge T. (2009). *Living with poverty: A review of the literature on children's and families' experiences of poverty*. Department for Work and Pensions, Research Report, No 594.

Spicker, P. (2021). Poverty, An introduction to Social Policy. *An introduction to Social Policy*. . Ανάκτηση October 07 , 2021, από <http://spicker.uk/social-policy/poverty.htm>

Townsend P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*. London: Allen Lane and Penguin Books.

Unicef. (2021). <https://www.unicef.org/>. Ανάκτηση από <https://www.unicef.org/greece/child-guarantee>

Unicef. (n.d.). *The Convention on the Rights of the Child: The children's version*. Ανάκτηση από <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text-childrens-version>

Unicef. (2005). *The state of the world's children. Childhood Under Threat*. Ανάκτηση από <https://www.unicef.org>

United Nations. (1995). *Report of the World Summit for Social Development*, Copenhagen 6-12 March 1995. (σ. 129). New York: World Bank.

United Nations Children's Fund (UNICEF). (2020). *A situation analysis of children and youth*. Athens: UNICEF.

Van Lancker, W., & Parolin, Z. (2020). COVID-19, school closures, and child poverty: a social crisis in the making. *The Lancet. Public health*, 5(5), e243–e244. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(20\)30084-0](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30084-0)

Wagmiller, R. L. & Adelman, R. M. (2009). *Childhood and Intergenerational Poverty: The Long-Term Consequences of Growing Up Poor*. Publisher: National Center for Children in Poverty, Columbia University

Wickham, S., Whitehead, M. & Taylor-Robinson, D. & Barr, B. (2017). The effect of a transition into poverty on child and maternal mental health: a longitudinal analysis of the UK Millennium Cohort Study. *The Lancet Public Health*, 2 (3), σσ. 141-148.

World Bank. (2000/2001). *World Development Report : Attacking Poverty*. *World Development Report*; . New York: Oxford University Press.

Yannakoulia, M., Lykou, A., Kastorini, C. M., Saranti Papasaranti, E., Petralias, A., Veloudaki, A., Linos, A., & DIATROFI Program Research Team (2016). Socio-

economic and lifestyle parameters associated with diet quality of children and adolescents using classification and regression tree analysis: the DIATROFI study. *Publichealthnutrition*, 19(2), 339–347. <https://doi.org/10.1017/S136898001500110X>

Ελληνόγλωσση

AmartyaS. (2006). *Η ανάπτυξη ως ελευθερία*. (Ν.Τσακνής, Επιμ.).Αθήνα: Καστανιώτη.

Bourdieu, P. (2000). *Πρακτικοί λόγοι για τη θεωρία της δράσης*. (Ρ. Τουτουτζή, Μεταφρ.) Αθήνα: Πλέθρον.

Bourdieu, P. (2014). *Η αναπαραγωγή -Στοιχεία για μια θεωρία του εκπαιδευτικού συστήματος*. (Γ. Καραμπέλας, Μεταφρ.) Αλεξάνδρεια.

Esping-Andersen, G. (2006). *Γιατί χρειαζόμαστε ένα νέο κοινωνικό κράτος*. (Χ. Οικονόμου, Μεταφρ.) Αθήνα: Διόνικος.

ΕΕΤΑΑ. (2021). Ανάκτηση από https://www.eetaa.gr/index.php?tag=paidikoi_2021

Εθνος. (2020, Ιούνιος 17). Σε ανασφάλεια οι εργαζόμενοι - Περιμένουν μείωση μισθών - 18% δούλευε στην αναστολή.

Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο. (2020). *Ειδική Έκθεση 20/2020: Παιδική φτώχεια*. Λουξεμβούργο: Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο.

ΕΛΣΤΑΤ. (2021). *Εισόδημα και Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών (SILC) / 2020*. Πειραιάς.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2013). *Επένδυση στα παιδιά: Σπάζοντας τον κύκλο της μειονεξίας(2013/112/ΕΕ)*.

Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή. (2010). *Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Επιτροπής με θέμα "Παιδική φτώχεια και παιδική ευημερία"*. Βρυξέλλες.

Ιωσηφίδης, Θ. (2003). *Εισαγωγή στην Ανάλυση Δεδομένων Ποιοτικής Κοινωνικής Έρευνας- Σημειώσεις*. Μυτιλήνη.

ΚΕΘΙ. (2016). *Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητα* “Βιβλιογραφική Επισκόπηση και Ανάλυση Πολιτικών Σχετικά με τη Συμφιλίωση Επαγγελματικής και Οικογενειακής Ιδιωτικής Ζωής.”. Αθήνα: Εργαστήριο Σπουδών Φύλου, Πάντειο Πανεπιστήμιον.

Λάντις, Γ. (2017). «Σιωπηλός Υποσιτισμός» και Παχυσαρκία: Αναγνώριση του Παραδόξου. Άρθρο που ανακτήθηκε από <https://www.kathimerini.gr/life/health/930533/siopilos-ypositismos-kai-pachysarkia-anagnorisi-toy-paradoxoy/>

ΜπαλούρδοςΔ., ΔεμερτζήςΝ., ΠιερράκοςΓ. & Κικίλιας, Η. (2019). *Η χαμηλή γονιμότητα στην Ελλάδα, δημογραφική κρίση και πολιτικές ενίσχυσης της οικογένειας*. Αθήνα: Διανέοσις.

ΜπάουμανΖ. (2004). *Η εργασία, ο καταναλωτισμός και οι νεόπτωχοι*. (Κ. Δ. Γεώργιας, Μεταφρ.) Αθήνα: Μεταίχμιο.

Ντολιοπούλου Ε. (2015). Οι επιπτώσεις της φτώχειας γενικότερα και στα παιδιά ειδικότερα και πιθανοί ρόποι παρεμβάσεων για την πρόληψη και τη μείωσή της . *Ερευνα στην Εκπαίδευση*, 3, 97-123. doi:<https://doi.org/10.12681/hjre.8849>

Οικονόμου, Χ.& Φέρωνας, Α. (2006). *Οι εκτός των τειχών: Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*. Αθήνα: Διόνικος.

Παγιαβλά,Γ. (2021). Οι Φτωχοί Εργαζόμενοι: Πώς η εργασία δεν προϋποθέτει τη μείωση της φτώχειας. Άρθρο που ανακτήθηκε από <https://www.offlinepost.gr/2020/11/19/oi-ftwxoi-ergazomenoi-pws-h-ergasia-den-proyprothetei-thn-meiwsh-ths-ftwxeias/>

Παπαθεοδώρου, Χ.& Πετμεζίδου, Μ. (2004). *Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός*. (Π. Χ. ΠΕΤΜΕΖΙΔΟΥ-ΤΣΟΥΛΟΥΒΗ ΜΑΡΙΑ, Επιμ.) Αθήνα: Εξάντας.

Παπαθεοδώρου, Χ. & Παπαναστασίου, Σ. (2010). *Διαγενεακή μεταβίβαση της φτώχειας στην Ελλάδα και την ΕΕ: Θεωρητικές προσεγγίσεις και εμπειρική ανάλυση* . Αθήνα: Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, ΙΝΕ/ΓΣΕΕ.

Παπαναστασίου, Σ. (2012). Διαγενεακή αποστέρηση και κινητικότητα στην Ευρώπη: θεωρητική και εμπειρική ανάλυση . DOI 10.12681/eadd/26788. Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ). Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης.

Σαρρής, Μ. (2001). *Κοινωνιολογία της υγείας και ποιότητα ζωής*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Σπυριδάκης, Μ. (2014). *Ανεργία και εργασιακή ανασφάλεια. Όψεις ενός εμμένου κινδύνου*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Τζεβελέκος Φ. (2015). *Ο θεσμός της οικογενείας ως αντιβαρο στα χρόνια της κρίσης στην ελληνική κοινωνία*. Άρθρο που ανακτήθηκε από <https://www.millennials.gr/family-as-counterweight-to-the-greek-crisis/>

Τσιώλης Γ. (2014). *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.

Τσιώλης. (2018). Θεματική ανάλυση ποιοτικών δεδομένων. Στο Ζαϊμάκης, Γ, *Ερευνητικές διαδρομές στις Κοινωνικές Επιστήμες. Θεωρητικές – Μεθοδολογικές Συμβολές και Μελέτες Περίπτωσης* (σσ. 97-125). Πανεπιστήμιο Κρήτης - Εργαστήριο Κοινωνικής Ανάλυσης και Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Έρευνας.

Φερόνας Α. (2013). Η Κοινωνική Διάσταση της «Ευρώπης 2020»: Ρητορική και Πραγματικότητα. *Κοινωνική Πολιτική* (1), σσ. 65-88.

Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρώπης. (2000). Ανάκτηση από https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf

Διαδικτυακές πηγές

<http://unescochair.uom.gr/>. (n.d.). Ανάκτηση από <http://unescochair.uom.gr/?p=84>

<http://www.opengov.gr>. (n.d.). Ανάκτηση από <http://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=14516>

<https://ec.europa.eu/>. (n.d.). Ανάκτηση από https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_el

<https://www.e-nomothesia.gr/>. (n.d.). Ανάκτηση από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-periballon/nomos-4512-2018-fek-5a-17-1-2018-2.html>

<https://www.moh.gov.gr>. (n.d.). Ανάκτηση από <https://www.moh.gov.gr/articles/health/anapyksh-monadwn-ygeias/3999-prosbash-twn-anasfalistwn-sto-dhmosio-systhma-ygeias>

<https://www.prolepsis.gr/>. (n.d.). Ανάκτηση από <https://www.prolepsis.gr/gr/programs/programma-sitisis-kai-proothisis-ugieinis-diatrofis-%E2%80%93-diatrofi>

<https://www.socialpolicy.gr/>:
<https://socialpolicy.gr/2013/02/%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%86%CF%84%CF%8E%CF%87%CE%B5%CE%B9%CE%B1.html>

ΟΠΕΚΑ. (n.d.). <https://opeka.gr/>. Ανάκτηση από <https://opeka.gr/stegasi-proti-katoikia/epidoma-stegasis/>

ΟΠΕΚΑ. (n.d.). <https://opeka.gr/>. Ανάκτηση από <https://opeka.gr/elachisto-engyimenoi-eisodima-kea/plirofories/>

paidiki-ergasia.weebly.com. (n.d.). Ανάκτηση από <https://paidikh-ergasia.weebly.com/pialphagammakappaomicronsigmamuiotaalpha-pialphaiotadeltaiotakappaeta-epsilonpsilonrhogammaalphasigmaiotaalpha.html>

socialpolicy.gr. (2018, Ιανουάριος). Ανάκτηση από <https://socialpolicy.gr/2018/01/%CF%80%CF%8E%CF%82-%CE%B7-%CF%86%CF%84%CF%8E%CF%87%CE%B5%CE%B9%CE%B1-%CE%BC%CF%80%CE%BF%CF%81%CE%B5%CE%AF-%CE%BD%CE%B1-%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CF%85%CE%B8%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9-%CF%84%CE%B1.html>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΕΝΤΥΠΟ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ ΓΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΡΕΥΝΑ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΜΣ: «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

Αγαπητοί συμμετέχοντες,

Η έρευνα που καλείστε να λάβετε μέρος εντάσσεται στο πλαίσιο εκπόνησης, της Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου με θέμα «**Όψεις της παιδικής φτώχειας**». Η παρούσα έρευνα έχει ως στόχο τη διερεύνηση των μορφών/τάσεων της παιδικής φτώχειας με έμφαση στην κατανόηση του φαινομένου, στους παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη και διατήρηση του, στις επιπτώσεις της παιδικής φτώχειας στη ζωή των παιδιών και στην υιοθέτηση στρατηγικών αντιμετώπισης. Συγκεκριμένα οι γονείς παιδιών ηλικίας έως 17 ετών, καλούνται να μεταφέρουν τα βιώματα τους σχετικά με τη φτώχεια και το τρόπο που το φαινόμενο επιδρά στη ζωή των παιδιών τους, να ανατρέξουν στο παρελθόν και να συγκρίνουν τις συνθήκες διαβίωσης τους με αυτές των παιδιών τους.

Η έρευνα θα πραγματοποιηθεί με τη μέθοδο της συνέντευξης. Πρόκειται να ηχογραφηθεί αποκλειστικά για την επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων, εξυπηρετώντας τους σκοπούς της διπλωματικής εργασίας και στη συνέχεια θα καταστραφεί. Η συμμετοχή σας στην έρευνα συνεπάγεται ότι συμφωνείτε με την μελλοντική δημοσίευση των αποτελεσμάτων της, με την προϋπόθεση ότι θα τηρηθεί η ανωνυμία ως προς τη ταυτότητα σας, εξασφαλίζοντας απόλυτη εχεμύθεια των απορρεόντων πληροφοριών.

Η δε συμμετοχή στην έρευνα είναι εθελοντική και έχετε τη δυνατότητα να αποσυρθείτε από την έρευνα σε οποιοδήποτε στάδιό της.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για την συνεργασία και τον χρόνο σας.

Ημερομηνία

...../...../.....

Η Μεταπτυχιακή φοιτήτρια

Σοφία Μιχαλομανωλάκη

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Ο/Η υπογεγραμμένος/η δηλώνω υπεύθυνα ότι ενημερώθηκα σε ότι αφορά τη σκοπιμότητα της παρούσας έρευνας στην οποία θα λάβω μέρος και δίνω τη συγκατάθεση μου να συμμετέχω σε αυτήν. **Διατηρώ το δικαίωμα να αποσυρθώ από τη διαδικασία της έρευνας σε οποιοδήποτε στάδιο της διεξαγωγής της**

Ημερομηνία:/...../.....

Υπογραφή συμμετέχοντος

Υπογραφή ερευνήτριας

.....

.....

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΜΣ: «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

ΕΝΤΥΠΟ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ ΓΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΡΕΥΝΑ

ΕΦΗΒΟΥ/ΕΦΗΒΗΣ

Αγαπητοί συμμετέχοντες,

Η έρευνα που καλείστε να λάβετε μέρος εντάσσεται στο πλαίσιο εκπόνησης, της Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου με θέμα «**Όψεις της παιδικής φτώχειας**». Η παρούσα έρευνα έχει ως στόχο τη διερεύνηση των μορφών/τάσεων της παιδικής φτώχειας με έμφαση στην κατανόηση του φαινομένου, στους παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη και διατήρηση του, στις επιπτώσεις της παιδικής φτώχειας στη ζωή των παιδιών και στην υιοθέτηση στρατηγικών αντιμετώπισης. Συγκεκριμένα έφηβοι ηλικίας 14-17 ετών καλούνται να μεταφέρουν τα βιώματα τους σχετικά με τη φτώχεια και το τρόπο που το φαινόμενο επιδρά στη ζωή τους.

Η έρευνα θα πραγματοποιηθεί με τη μέθοδο της συνέντευξης και η συζήτηση θα ηχογραφηθεί μόνο για να διευκολυνθεί η επεξεργασία και η σύνθεση των συμπερασμάτων από την ερευνήτρια και στη συνέχεια θα καταστραφεί. Οι ερωτήσεις δεν ζητούν ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα από τα παιδιά και η μελλοντική δημοσίευση των αποτελεσμάτων της έρευνας θα γίνει, με την προϋπόθεση ότι θα τηρηθεί η ανωνυμία ως προς τη ταυτότητα των συνεντευξιαζόμενων, εξασφαλίζοντας απόλυτη εχεμύθεια των απορρεόντων πληροφοριών.

Η δε συμμετοχή στην έρευνα είναι εθελοντική και έχετε τη δυνατότητα να αποσυρθείτε από την έρευνα σε οποιοδήποτε στάδιό της.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για την συνεργασία και τον χρόνο σας.

Ημερομηνία...../...../.....

Η Μεταπτυχιακή φοιτήτρια

Σοφία Μιχαλομανωλάκη

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Δηλώνω υπεύθυνα ότι αποδέχομαι τη συμμετοχή του παιδιού μου.....στην παρούσα έρευνα. Το παιδί μου διατηρεί το δικαίωμα να αποσυρθεί από τη διαδικασία της έρευνας σε οποιοδήποτε στάδιο της διεξαγωγής της.

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ.....

ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΓΟΝΕΑ Ή ΚΗΔΕΜΟΝΑ

.....

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

ΣΥΝΤΟΜΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΓΟΝΙΩΝ ΚΑΙ ΕΦΗΒΩΝ ΠΟΥ ΣΥΜΜΕΤΕΙΧΑΝ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

Συνέντευξη 1η - Πατέρας 54 ετών

Ο κύριος Κ είναι πατέρας μιας πολύτεκνης οικογένειας και ζει στη Μεταμόρφωση Αττικής. Έχει πέντε παιδιά, τα τρία εκ των οποίων είναι ανήλικα 17, 14 και 11 ετών. Γεννήθηκε και μεγάλωσε στο Περισσό. Είχε ζήσει κατά τη διάρκεια των παιδικών του χρόνων δύσκολες συνθήκες διαβίωσης. Η σύζυγος του δεν εργάζεται, έχει επικεντρωθεί στο μέγαλωμα των παιδιών. Το 2009 αγόρασαν ένα διαμέρισμα ως κυρία κατοικία μέσω Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας (ΟΕΚ). Μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, η ζωή της οικογένειας άλλαξε καθώς έκλεισε το εργοστάσιο το οποίο δούλευε και έμεινε άνεργος για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Στη παρούσα φάση εργάζεται με πρόγραμμα ΕΣΠΑ σε μια δημόσια υπηρεσία ως κλητήρας-βοηθητικό προσωπικό. Η μηνιαία δόση του δανείου ανέρχεται στα 220 ευρώ κατόπιν ρύθμισης στο Νόμο Κατσέλη για τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά, ενώ λαμβάνει 720 ευρώ μηνιαίο μισθό. Οι επιπτώσεις της φτώχειας στην αρχή δεν ήταν έντονες, επειδή υπήρχε υποστήριξη από το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον. Σταδιακά αδυνατεί να εξασφαλίσει της σπουδές του γιού του στο Πανεπιστήμιο με αποτέλεσμα να ενισχύεται από τα πεθερικά του και να εργάζεται περιστασιακά ο γιός του. Η κόρη του 17 ετών και ο γιός του 14 ετών αντιμετωπίζουν μαθησιακές δυσκολίες και καθυστέρησαν να λάβουν υποστήριξη λόγω αναμονής έκδοσης της απόφασης από τον ΕΟΠΠΥ και αδυναμίας από πλευράς τους να απευθυνθούν σε ιδιωτικό κέντρο. Παρατηρεί ότι τα παιδιά του είναι απόμακρα από φίλους τους και έχουν μειώσει τις κοινωνικές συναναστροφές τους. Επίσης εκφράζει την αγωνία του και το άγχος του για το μέλλον των παιδιών του.

Συνέντευξη 2η - Μητέρα 51 ετών

Η κυρία Α είναι μια μητέρα σε διάσταση και μεγαλώνει μόνη της τα δυο δίδυμα παιδιά της ηλικίας 15 ετών. Ζούσε στη Ρόδο με το σύζυγο και τα παιδιά της. Εδώ και δυο χρόνια ζει στη Μεταμόρφωση. Η απόφαση της να μετοικήσει στο πατρικό της στη Μεταμόρφωση σχετίζεται με τις δύσκολες οικογενειακές σχέσεις με το σύζυγο που είχαν ως επακόλουθο τη βία. Τα παιδιά ακολούθησαν τη μητέρα. Στη Ρόδο

υπήρχε οικονομική άνεση για την οικογένεια, ο πρώην σύζυγος είχε πολύ καλή θέση σε εταιρεία ενώ η ίδια ήταν υπεύθυνη καταστήματος. Τα παιδιά αντίστοιχα είχαν εξωσχολικές δραστηριότητες, γεγονός που έχει αλλάξει τη τρέχουσα περίοδο. Ο πατέρας των παιδιών της δεν βοηθάει οικονομικά την οικογένεια και αρνείται να συναινέσει στο διαζύγιο. Για ένα χρόνο περίπου φιλοξενήθηκε η ίδια και τα ανήλικα παιδιά της στους γονείς της. Υπήρχε στήριξη του περιβάλλοντος της τόσο σε οικονομικό όσο και ψυχολογικό επίπεδο. Πριν ένα χρόνο απασχολήθηκε για οκτώ μήνες σε πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας ως βοηθητικό προσωπικό. Πλέον είναι άνεργη εγγεγραμμένη στα μητρώα ανέργων του ΟΑΕΔ. Η κυρία Α αντιμετωπίζει προβλήματα τόσο η ίδια όσο και τα παιδιά της σε αυτή τη μεταβατική φάση της ζωής της. Έχει παρατηρήσει ότι κυρίως ο γιός της έχει κλειστεί στον εαυτό του και δυσκολεύεται στη προσαρμογή του στις νέες συνθήκες.

Έχει απευθυνθεί στη Κοινωνική Υπηρεσία του Δήμου για τη δεινή οικονομική της κατάσταση και λαμβάνει υλική στήριξη από τη δομή του Κοινωνικού Παντοπωλείου αλλά και διασύνδεση με λοιπές υπηρεσίες.

Συνέντευξη 3η - Μητέρα 49 ετών

Η κυρία Ε είναι μητέρα επτά παιδιών , τα πέντε είναι ανήλικα, ηλικίας 17, 12, 11, 9 και 7 ετών. Διέμενε τριάντα χρόνια στη Μεταμόρφωση με το σύζυγο της. Πριν έξι μήνες μετακόμισε στο Μενίδι και διαμένει με το σύζυγο και την οικογένεια της σε σπίτι που τους παρεχωρήθη από την πατρική της οικογένεια. Το 2014 απελύθη από εταιρεία τροφίμων στην οποία εργαζόταν για δέκα χρόνια. Ο σύζυγος της είναι 60 ετών και εργάζεται στην λαϊκή αγορά. Η οικογένεια αντιμετωπίζει χρέη ενώ τα έσοδα δεν επαρκούν στην αξιοπρεπή διαβίωση τους. Ο γιός της ηλικίας, 17 ετών εργάζεται μαζί με το πατέρα του για να βοηθήσει την οικογένεια, για το λόγο αυτό πηγαίνει σε Εσπερινό Λύκειο. Τα παιδιά στερούνται σημαντικών εκπαιδευτικών εφοδίων όπως ξένη γλώσσα, εξωσχολικές δραστηριότητες. Η οικογένεια εξυπηρετείται από τις κοινωνικές δομές του Δήμου.

Συνέντευξη 4η- Μητέρα 34 ετών

Η κυρία Σ είναι άγαμη μητέρα και έχει μια κόρη 8 ετών την οποία μεγαλώνει μόνη της. Διαμένει στο Μενίδι σε ενοικιαζόμενη οικία. Λαμβάνει επίδομα ενοικίου. Εργάζεται περιστασιακά, ως καθαρίστρια σε γραφεία και οικίες. Είναι ανασφάλιστη

και λαμβάνει το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης (Κ.Ε.Α). Η μητέρα είχε δύσκολα παιδικά βιώματα, ζούσε μέχρι την ηλικία των τριών χρόνων στο δρόμο. Οι γονείς της ήταν χρήστες ναρκωτικών ουσιών, επενέβη η Εισαγγελία και τέθηκε η επιμέλεια της ίδιας και του αδερφού της σε συγγενικό πρόσωπο και εν συνεχεία σε ίδρυμα. Η μητέρα με τη βοήθεια του αδερφού της προσπαθεί να προσφέρει εφόδια στη κόρη της όπως εξωσχολικές δραστηριότητες και ξένη γλώσσα. Η διατροφή είναι αρκετές φορές ελλιπής για το παιδί. Έχει απευθυνθεί στη κοινωνική υπηρεσία του Δήμου.

Συνέντευξη 5η - Μητέρα 42 ετών

Η κυρία Μ είναι χωρισμένη και ζει στη Μεταμόρφωση με το γιό της 14 ετών. Ο σύζυγος ήταν εθισμένος σε τζόγο και αλκοόλ και εγκατέλειψε την οικογένεια όταν το παιδί ήταν 18 μηνών. Έκτοτε δεν διατηρούν καμία επικοινωνία. Η μητέρα είναι άνεργη δυο χρόνια. Έχει προσπαθήσει με δυσκολίες να ανταπεξέλθει στα καθημερινά έξοδα της οικογένειάς της. Πηγές υποστήριξης είναι οι γονείς της και οι κοινωνικές δομές του Δήμου. Ο γιός της έχει ανάγκες, όπως φροντιστηριακή ενίσχυση που με μεγάλη δυσκολία μπορεί να του παρέχει. Έχει άγχος για το μέγεθος του παιδιού της και ανησυχεί καθώς δεν είναι αισιόδοξη για το μέλλον.

Συνέντευξη 6η - Μητέρα 32 ετών

Η κυρία Ρ είναι έγγαμη μητέρα τριών παιδιών 10, 4 και 2 ετών και ζει στο Μενίδι. Κατάγεται από την Αλβανία και ήρθε στην Ελλάδα πριν 4 χρόνια. Ο σύζυγος της από την Αλβανία είναι στην Ελλάδα 20 χρόνια. Είναι σε εξέλιξη οι διαδικασίες νομιμοποίησης της στη χώρα. Τα παιδιά είναι μικρά και απαιτούν τη φροντίδα της με αποτέλεσμα να αδυνατεί να εργαστεί. Ο σύζυγος εργάζεται και λαμβάνει το μήνα 600 ευρώ. Το ενοίκιο της οικίας τους είναι στα 180 ευρώ, δε διαθέτει θέρμανση και οι συνθήκες κατοικίας δεν είναι καλές. Η ίδια έζησε φτώχεια στα παιδικά της χρόνια, εγκατέλειψε το σχολείο για να εργαστεί και να συνεισφέρει στην οικογένεια της. Το ζευγάρι έχει εντάσεις κυρίως γιατί ο σύζυγος τα Σαββατοκύριακα κάνει κατάχρηση αλκοόλ, η ίδια εκτιμά ότι είναι πεισμένος καθώς είναι ο μόνος που έχει εισόδημα. Τα παιδιά της στερούνται υγιεινής και αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης. Η φτώχεια και η καθυστέρηση τακτοποίησης της άδειας διαμονής της αποτελούν τα κυρίαρχα προβλήματα για την ίδια και τα υπόλοιπα μέλη του νοικοκυριού.

Συνέντευξη 7η - Πατέρας 41 ετών

Ο κύριος Γ ζει στο Μενίδι, είναι παντρεμένος, πατέρας τριών παιδιών, 15 ετών δίδυμα και ένα μικρότερο 5 ετών. Με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης η δουλειά του στις οικοδομές πέρασε κρίση οπότε για μεγάλα χρονικά διαστήματα ήταν άνεργος έως και σήμερα. Η σύζυγος εργάζεται καθημερινά στο τομέα φροντίδας μιας ηλικιωμένης. Ο κύριος Γ κατά τη διάρκεια των παιδικών του χρόνων έζησε έντονη φτώχεια, είχε διακόψει το σχολείο στην ηλικία των 15 ετών για να συνεισφέρει στην οικογένεια. Τα πρώτα χρόνια της ανεργίας του είχε ως συνέπεια την αύξηση των οφειλών και διάφορων χρεών, με τη διακοπή ηλεκτροδότησης της οικίας. Όλα αυτά τα συμβάντα οδήγησαν σε κλυδωνισμό τις σχέσεις στην οικογένεια του και η ανήλική κόρη του στην ηλικία των 8 ετών εμφάνισε κρίσεις πανικού και φοβίες. Χρειάστηκε να νοσηλευθεί σε αντίστοιχο τμήμα του νοσοκομείου και έχει έως και σήμερα τακτική ψυχιατρική παρακολούθηση.

Συνέντευξη 8η - Μητέρα 47 ετών

Η κυρία Β είναι έγγαμη μητέρα δυο παιδιών ηλικίας 14 και 8 ετών και διαμένει στη Μεταμόρφωση. Είναι άνεργη έξι χρόνια απελύθη από την εργασία της και δυσκολεύεται στην ανεύρεση νέας. Όσο το μικρότερο παιδί ήταν μικρό οι λιγοστές εργασίες που είχε βρει δεν την βοηθούσαν στην εναρμόνιση με τη φροντίδα των παιδιών της. Ο σύζυγος εργάζεται σε μεταφορική εταιρεία, πριν τη κρίση ήταν ελαιοχρωματιστής και αναλάμβανε οικοδομικές εργασίες. Το ενοίκιο της οικίας είναι 450 ευρώ το οποίο πληρώνουν οι γονείς της, γεγονός που δεν γνωρίζουν τα παιδιά. Οι δύσκολες οικονομικές συνθήκες έχουν επηρεάσει τα παιδιά στερούνται στην εκμάθηση ξένης γλώσσας αλλά και εξωσχολικών δραστηριοτήτων. Παρατηρεί ότι ο γιός της έχει χαμηλή αυτοεκτίμηση και έχει πέσει θύμα σχολικού εκφοβισμού, καθώς άλλα παιδιά τον κοροϊδεύουν στο σχολείο για την ένδυση του. Η ίδια έχει απευθυνθεί σε παιδοψυχολόγο. Έχει αναζητήσει υποστήριξη από τις κοινωνικές δομές του Δήμου και λαμβάνει σε τακτική βάση τρόφιμα, καθημερινό γάλα και ψωμί για την οικογένεια.

Συνέντευξη 9η- έφηβη, 17 ετών

Ζει με τη μητέρα της, στη Μεταμόρφωση, οι γονείς της είναι χωρισμένοι, δεν διατηρεί επικοινωνία με το πατέρα της. Τα τελευταία δυο χρόνια εξαιτίας

οικονομικών δυσκολιών της μητέρας μετακόμισαν στο πατρικό της μητέρας μια παλιά μονοκατοικία, 50 τμ και ζουν με το παππού και τη γιαγιά, γιατί δεν μπορούσε η μαμά να πληρώνει το ενοίκιο. Κοιμάται στο ίδιο δωμάτιο με τη μητέρα της, ο παππούς και η γιαγιά είναι στο σαλόνι. Δε διαθέτει δικό της χώρο, γεγονός που την αποτρέπει να προσκαλεί φίλες, φίλους στο σπίτι. Η μητέρα της εργάζεται ως καθαρίστρια σε οικίες χωρίς να είναι μια σταθερή απασχόληση. Φοιτά στη Β Λυκείου, ο παππούς την ενισχύει οικονομικά με το φροντιστήριο. Τα προηγούμενα χρόνια εγκατέλειψε τις αγαπημένες της δραστηριότητες, τη ρυθμική και τη μουσική εξαιτίας της οικονομικής κατάστασης της οικογένειας.

Συνέντευξη 10^η έφηβη 16 ετών

Ζει με τους γονείς της και τα τέσσερα αδέρφια της στο Μενίδι. Ο πατέρας της είναι άνεργος είναι απόφοιτος δημοτικού και η μητέρα έχει τελειώσει το γυμνάσιο, εργάζεται με ημιαπασχόληση σε κατάστημα τροφίμων, καθημερινά. Είναι μαθήτρια της Α λυκείου στο ΕΠΑΛ. Η οικογένεια ζει σε ιδιόκτητο σπίτι το οποίο αγόρασαν με δάνειο και εντάχθηκαν στο νόμο για τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά. Ο πατέρας τα τελευταία δέκα χρόνια αδυνατεί να εργαστεί εξαιτίας σοβαρού νευρολογικού προβλήματος, επιληπτικές κρίσεις που αντιμετωπίζει. Ο μεγαλύτερος αδελφός της εγκατέλειψε το σχολείο στη Α Λυκείου προκειμένου να εργαστεί. Το χαμηλό οικογενειακό εισόδημα επιβαρύνει την εκπλήρωση αναγκών της πολύτεκνης οικογένειας με άμεσες επιπτώσεις στη ποιότητα της διατροφής των μελών, στις εκπαιδευτικές παροχές και σε καθημερινές συνήθειες των εφήβων όπως έξοδοι, ψυχαγωγία.

Συνέντευξη 11^η - έφηβη 17 ετών

Ζει με τη μητέρα της στη Μεταμόρφωση, οι γονείς της έχουν χωρίσει περίπου δέκα χρόνια. Ο πατέρας εργάζεται ως προσωπικό φύλαξης και η μητέρα έμεινε πρόσφατα άνεργη, η οικονομική κατάσταση της οικογένειας της είναι δύσκολη καθώς οι ανάγκες είναι αυξημένες, το ενοίκιο της οικίας, οι δαπάνες για το πρόβλημα υγείας της μητέρας (καρδιολογικά προβλήματα). Ο πατέρας της δεν συνεισφέρει με αποτέλεσμα η μητέρα να επιβαρύνεται ακόμα περισσότερο. Αναφορικά με την εκπαίδευση, πηγαίνει στη Β Λυκείου και ενισχύεται μαθησιακά από το κοινωνικό

φροντιστήριο του Δήμου. Οι γονείς της μητέρας της οι οποίοι είναι σε επαρχιακή πόλη στηρίζουν την οικογένεια τόσο σε τρόφιμα όσο και σε χρήματα αν χρειαστεί. Πλέον έχει σταματήσει τις εξωσχολικές δραστηριότητες και υπάρχει έντονα η σκέψη να μετακομίσουν στην επαρχία όταν τελειώσει το σχολείο.

Συνέντευξη 12^η - έφηβος 13 ετών

Ζει με την οικογένεια του στη Μεταμόρφωση. Έχει δυο αδέρφια 11 και 8 ετών αντίστοιχα. Πηγαίνει στη Β Γυμνασίου. Ο πατέρας του δουλεύει ως προσωπικό καθαριότητας, η μητέρα του έχει κινητικό πρόβλημα λόγω σκλήρυνσης κατά πλάκας και δεν μπορεί να εργαστεί. Η γιαγιά του, μητέρα του πατέρα βοηθάει την οικογένεια. Το εισόδημα της οικογένειας επηρεάζει τις ανάγκες των παιδιών σε βασικά αγαθά όπως είναι η διατροφή αλλά και σε ανάγκες όπως εκπαίδευση, ξένες γλώσσες, εξωσχολικές δραστηριότητες. Το πρόβλημα υγείας της μητέρας σε συνδυασμό με τη δυσμενή οικονομική κατάσταση της οικογένειας έχει επιφέρει σοβαρές επιπτώσεις στην οικογένεια σχετικά με τη ψυχική διάθεση των παιδιών. Δίνεται προτεραιότητα κυρίως στο ζήτημα της υγείας της μητέρας, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να καλυφτούν σημαντικές ανάγκες των παιδιών.

Συνέντευξη 13^η - έφηβη 15 ετών

Είναι παιδί τρίτεκνης οικογένειας, ο πατέρας πέθανε πριν τέσσερα χρόνια από καρκίνο και μεγαλώνει με τη μητέρα της και τα δυο μεγαλύτερα αδέρφια της 18 και 16 ετών αντίστοιχα στο Μενίδι. Το σπίτι που ζουν στερείται θέρμανσης, έχει υγρασία και χρήζει ανακαίνισης. Πηγαίνει στη Γ Γυμνασίου δεν υπάρχει η οικονομική δυνατότητα για να παρακολουθήσει φροντιστηριακά μαθήματα. Η αδερφή της είναι ΑμεΑ και συχνά αντιμετωπίζουν προβλήματα σχετικά με την πρόσβαση της σε ειδικές εκπαιδευτικές μονάδες με αποτέλεσμα η μητέρα ως μονογονέας να αναγκάζεται όλα αυτά τα χρόνια να εργάζεται είτε περιστασιακά ή να παραμένει άνεργη και να ζει με επιδόματα. Η μητέρα στη παρούσα φάση εργάζεται με τετράμηνη σύμβαση σε δημόσια υπηρεσία. Η οικογένεια υποστηρίζεται από την ευρύτερη οικογένεια των γονιών της και από τη κοινωνική υπηρεσία του δήμου.